

**Hvordan fungerer tilsyn under samvær etter
barnelova § 43 tredje ledd, sett i lys av sakkyndiges
forhåndsvurderinger og erfaringer fra
bostedsforeldre og tilsynspersoner?**

Kari Johanne Ligtvor og Mette Jørgensen Madsen

MASTEROPPGAVE

Masterprogram i barnevern

Vår 2011

Det psykologiske fakultet
HEMIL - Senteret

Veileder :

Per Arne Rød, Høgskolen i Bergen

FORORD

Vi har gjennom denne masteroppgaven fått mulighet til å utforske en problemstilling og et tema vi har vært opptatt av i flere år. Det er vært spennende å få anledning til å intervju 10 informanter med ulik erfaring med tilsyn under samvær i henhold til barnelova. Sakkyndige har vært velvillige til å gi oss deres tanker og kunnskap om tilsynsordningen. Bostedsforeldre og tilsynspersoner har delt sine erfaringer med oss. Tusen takk til alle, spesielt bostedsforeldrene som med stor innlevelse ga oss sine personlige fortellinger. Vi har stor ydmykhet i forhold til deres historier. Gjennom intervjuene har vi fått en god innsikt i en tilsynsordning som inneholder store utfordringer knyttet til beskyttelse og ivaretagelse av voldsutsatte barns samvær med voldsutøver.

Studiene har pågått parallelt med vårt daglige arbeid ved henholdsvis fosterhjemtjenesten i Sogn og Fjordane, og ved Lister barnevern. Vi takker våre arbeidsgivere som har gitt oss muligheten til å fullføre dette.

En stor takk går til vår motiverende og kunnskapsrike veileder, Per Arne Rød ved Høgskolen i Bergen. Du har gitt inspirasjon og konstruktive tilbakemeldinger i hele prosessen.

En spesiell stor takk går til våre tålmodige menn og barn, som har måtte gå stille i dører og på tå hev for at mødrene skulle realisere sine drømmer. Vi står nå igjen til deres disposisjon.

Høyanger / Sjølingstad, mai 2011

Kari Johanne Ligtvor og Mette Jørgensen Madsen

INNHALDSFORTEGNELSE

SAMMENDRAG	5
1.0 INNLEDNING MED PRESENTASJON AV TEMA	6
1.1 Bakgrunn for studien	9
1.2 Avgrensning	10
1.3 Oppbygging av oppgaven.....	12
2.0 LOVGRUNNLAG	14
2.1 Barnelovas generelle bestemmelser om samvær.....	15
2.2 Bakgrunn for tilsynsordningen.....	15
2.3 Rettens behandling av barnefordelingssaker	17
2.4 Bufetats myndighet og ansvar for tilsyn under samvær	18
2.5 Oppnevning av tilsynsperson	19
2.6 Tilsynets omfang og innhold.....	19
2.7 Oppfølging av tilsynsordningen	19
3.0 BARNEFAGLIG KUNNSKAP	21
3.1 Tilknytning	21
3.2 Barnet i fokus	24
3.3 Vold i nære relasjoner	26
3.4 Voldsutsatte mødre.....	29
3.6 Risiko og beskyttende faktorer.....	36
3.7 Barns behov for samvær.....	38
3.8 Tilsyn under samvær i andre land	41
4.0 PROBLEMSTILLING	43
5.0 METODE	44
5.1 Vitenskapsteoretiske refleksjoner	44
5.2 Forskningsdesign.....	45
5.2.1 Intervju	47

5.2.2	Intervjuguide	49
5.2.3	Utvalg og rekruttering	50
5.3	Forskningsetiske vurderinger	52
5.3.1	Informert samtykke	53
5.3.2	Konfidensialitet	54
5.3.3	Konsekvenser av å delta i studien	55
5.4	Transkribering	56
5.4	Kategorisering, analyse og tolkning av intervjudata	57
5.6	Reliabilitet, validitet, og overførbarhet	61
6.0	RESULTATER	63
7.0	DRØFTING.....	67
7.1	Intensjonen med tilsynsordningen.....	67
7.2	Erfaringer fra bostedsforeldre og tilsynspersoner	75
8.0	REFLEKSJONER - NY KUNNSKAP?	87
8.1	Drøfting av relevante tema	87
8.2	Manglende krav til voldsutøver.....	91
8.3	Implikasjoner for praksis.....	95
9.0	KONKLUSJON	106
	LITTERATURLISTE	108
Vedlegg nr 1:	Fremdrift og ansvarsfordeling	117
Vedlegg nr 2:	NSD- kvittering datert 27.04.2010.....	118
Vedlegg nr 4:	Brev til sakkyndige og tilsynspersoner m/ samtykkeskjema	125
Vedlegg nr 5:	Intervjuguide	129
Vedlegg nr 6:	Oppdatert NSD kvittering	131
Vedlegg nr 7:	Mail fra Annicken Bjarøy Tollan, Bufetat	133
Vedlegg nr 8:	Statistikk over melder i undersøkelsessaker i barnevernet.....	135
Vedlegg nr 9:	Mail fra departementet om tall på tilsynssaker	137

SAMMENDRAG

Bakgrunn og problemstilling: Siktemålet med oppgaven var å få kunnskap om tilsynsordningen, i barnelova § 43 tredje ledd (1981), fungerer i tråd med hensikten, sett i lys av de sakkyndiges anbefalinger og erfaringer fra bostedsforeldre og tilsynspersoner. Sakkyndige har fortalt om kjennskap til intensjonen, samt kriterier som ble lagt til grunn ved anbefalinger om tilsyn. Bostedsforeldre og tilsynspersoner fortalte om erfaringer med tilsynsordningen. Funnene blir drøftet opp mot juridisk og barnefaglig teori.

Metode: Studien tar utgangspunkt i intervjuer med to bostedsforeldre, to tilsynspersoner og seks sakkyndige. Rekruttering av informantene gikk gjennom kontakt med advokatfirma, sakkyndige og kontakter ved Bufetat. I undersøkelsen har vi benyttet kvalitativ metode med seminstruerte intervjuer. Noen av intervjuene ble gjort sammen, mens noen gjorde vi hver for oss. Det ble brukt båndopptaker under alle intervjuene. Vi transkriberte fem intervjuer hver, men har lest alle. Analysen og kategoriseringen av materialet har tatt utgangspunkt i problemstillingen, og følgende funn ble fremtredende.

Hovedfunn: De sakkyndige hadde liten kjennskap til intensjonen med tilsynsordningen og dens praktiske fungering. I deres argumentasjon for tilsyn var det barnets tålegrense mer enn barnets behov som stod sentralt. De sakkyndige fokuserte lite på vold og overgrep i sine vurderinger. Bostedsforeldrene opplevde at retten trakk deres argumentasjon i barnefordelingssaken i tvil. Til tross for dette fulgte de lojalt rettsavgjørelser som var gjort, selv om barna viste sterke reaksjoner før og etter samværene. De opplevde at tilsynspersonene brukte for lite tid til å bli kjent med barna. Tilsynspersonene kjente godt til intensjonen med tilsynsordningen. De opplevde ofte den informasjon de fikk fra retten som mangelfull. Tilsynspersonene karakteriserte ordningen som tidkrevende, utfordrende og til tider risikabel.

Vi har møtt tre grupper som på ulikt vis bidrar til at voldsutsatte barn får samvær. At voldsutøver kan ta ansvar ved å gå i gang med behandling, nevnes ikke.

1.0 INNLEDNING MED PRESENTASJON AV TEMA

Gjennom de siste årene har det vært et økende fokus på hvilke skader barn påføres ved direkte eller indirekte å oppleve vold i nære relasjoner. Det foreligger etter hvert mye forskning om følgenvirkningene av de skader barna påføres. Innenfor dette samfunnsområdet har departementet tatt viktige skritt for å utvikle ulike tiltak som kan beskytte barn mot vold og overgrep. Dette vises blant annet gjennom endringer i barneloven. Noen av endringene omfatter strengere regulering av samvær, som er det tema vi ønsker å belyse i denne oppgaven. Lov om barn og foreldre av 8. april 1981 (heretter kalt barnelova) § 43 gir foreldre som ikke bor sammen med sine barn, rett til samvær. Artikkel 9 i FNs barnekonvensjon (1989) gir også barn rett til regelmessig kontakt med begge sine foreldre, med mindre dette ikke er til barnets beste som i barnelova. Det er en grunnleggende målsetting at barn skal sikres god og forsvarlig omsorg og ikke utsettes for overgrep under samvær. I saker hvor barn har vært vitne til eller blir utsatt for vold, kan retten til beskyttelse mot vold og overgrep, komme i konflikt med retten til samvær.

Barnelovas § 43 tredje ledd (1981) åpner opp for å idømme tilsyn under samvær. Siktemålet med denne oppgaven er å belyse hvordan tilsyn fungerer, sett i lys av de sakkyndiges anbefalinger og bostedsforeldre og tilsynspersoners erfaringer. Det reiser seg flere problemstillinger i forbindelse med tilsynsordningen. Eksempler på dette er; når skal det være tilsyn og hva er intensjonen eller formålet med tilsynsordningen? Hva er de sakkyndiges kriterier for å anbefale tilsyn? Hvordan er erfaringene med den praktiske fungeringen, sett ut fra bostedsforeldre og tilsynspersoners opplevelser.? I NOU (2008:9) etterlyses systematisk kunnskap om hvordan ordningen fungerer for de barna som deltar. Et spørsmål som vi selv har blitt utfordret på, er hvordan man kan få tak i kunnskap om de konsekvenser ordningen får særlig for barna, men også for deres foreldre.

Formålet med tilsynet i henhold til barnelovas § 43 tredje ledd (1981) er å beskytte og trygge barnet, samt minske risiko for at barnet blir utsatt for skade eller fare. Tilsynet skal i følge formålet også være trygghetsskapende for den av foreldrene som barnet til daglig bor sammen med. Det vil si at denne skal være trygg og sikker på at barnet ivaretas på en god måte under samvær med overgriper (NOU 2008:9).

Internasjonal forskning viser at det i Norge legges vekt på at barn må tilpasse seg foreldrene fremfor at foreldrene må vise innsikt i hva deres voldsatferd har medført av vansker for barna.

I enkelte andre land fokuseres det mer på at overgriper må vise større innsikt, endringspotensiale og samarbeidsvilje før samvær i det hele tatt kommer i betraktning (Bancroft og Silverman 2002).

I enkelte av barnefordelingssakene er det fremdeles slik at barneverntjenesten blir forespurt av retten om å utføre tilsyn under samvær. Det har vi erfaring fra gjennom jobben i barnevernsektoren. Da dette ikke regnes som en av barneverntjenestens lovpålagte oppgaver, er det noe tilfeldig hvilke barneverntjenester som tar på seg slike oppdrag. Dette har blant annet ført til at vi har fått en økende undring over hvordan tilsynsordningen etter barnelova følges opp og hvem som utfører dette tilsynet. Det hender fra tid til annen at dommere kontakter barneverntjenestene for å høre om de kan bistå. Vi har erfaring med at saker der barneverntjenesten har blitt forespurt om å føre tilsyn under samvær er blitt avvist. Dette var blant annet en av årsakene til at vi ønsket å se nærmere på tilsynsordningen..

Vi har tilegnet oss kunnskap om lovbestemmelsen til barnelovas § 43 tredje ledd (1981), og fordypet oss i forarbeidene. Her ble vi overrasket over at det som kan synes klart fra lovgivers side er at det er Bufetat ved familievernkontorene som har hatt ansvar for denne ordningen siden (BLD 2006). Hvem som har ansvaret for tilsynsordningen kan ikke være mye kjent, da vi enda opplever at retten prøver å pålegge barneverntjenestene ansvaret for å utføre tilsyn.

Vi fikk en bekymring i forhold til disse barna fordi vi erfarte at oppfølgingen og kontrollen med tilsynsordningen etter barnelova må fungerte vesentlig annerledes enn ved tilsyn under samvær etter Lov om barneverntjenester (1992), heretter kalt barnevernsloven. Det kan se ut til at det ikke er noe kontroll med oppfølgingen av tilsynsordningen for disse barn. Hvordan er det for bostedsforeldrene og for barna? Er denne tilsynsordningen og intensjonen med den kjent, for dem som er satt til å treffe avgjørelsene for barn som har levd med vold og overgrep i nære relasjoner? Et spørsmål er hvor stor betydning vold i familien har spilt i domstolens slutning, og hvilken vekt har dette fått. Skjørten (2004) hevder at det kan se ut som om vold / overgrep nedtones i dommernes argumentasjon for ikke å gi ytterligere næring til en foreldrekonflikt.

I følge Lassen og Larsen (2005) er det enkelte kritiske elementer i domstolens behandling av barnefordelingssaker. Kritikken går særlig på at en overfladisk bruk av saksbehandlingsreglene kan oppleves som at resultatet blir en lettvinnt løsning som ikke er til

barnets beste. Vi kommer nærmere inn på dette under avsnittet som handler om forlikmodellen.

Med det utgangspunktet er det kanskje lettere å forstå at det ikke nødvendigvis er fokus på det traumatiserte barnet som skal ha samvær etter et samlivsbrudd, men at det handler mest om en forsoning eller et forlik mellom foreldre i konflikt. Hvordan forklarer man dette? Har “barnevernsbarn”, ofte fosterbarn som er traumatisert etter vold og overgrep andre behov for trygghet og sikkerhet, og andre behov enn “vanlige” barn som “bare” har tilsyn under samvær?

Bostedsforeldre, oftest mødre, som har vært utsatt for langvarig vold fra den andre parten, vil ofte ha utfordringer i møte med omsorg for et traumatisert barn. Et spørsmål som reiser seg, er hvordan det vil være for et barn å ha samvær med voldsutøver, uten tilstedeværelse av sin mor og uten tilgang til henne? I følge Bancroft & Silverman (2002) bør det ved fastsettelsen av samvær tas hensyn til den sårbare og kompliserte situasjonen som oppstår når en voldsutsatt kvinne separeres fra en voldelig mann. Mange voldsutøvende menns foreldrestil kan bli enda mer uttalt etter separasjonen, og undergraving av mors foreldreferdigheter vil fortsette. Er det riktig eller hensiktsmessig å legge hele ansvaret for oppfølging av samvær, herunder sikring, på mødre som ofte har levd lenge under marginale hjemmeforhold med alvorlig vold? Tjaden & Thoennes (2000) hevder at gifte kvinner som skiller seg fra voldelige menn, løper en betydelig risiko også for å gå inn i nye voldelige parforhold.

Avgjørelser som blir tatt om samvær, bygger på lovgivning, barnefaglig kunnskap og samfunnsmessige verdier (Haugli og Havik 2010). Hvor stor vekt hver av disse har, kan være vanskelig å påvise i de konkrete saker. Da lover, kunnskapsstatus og verdier stadig er i endring, og gjensidig påvirker hverandre, blir avgjørelser om samvær en kompleks prosess. Barnelova (1981) § 42 slår fast at foreldre har rett til samvær med barnet dersom disse ikke bor sammen. Det er et viktig utgangspunkt dersom samværet er positivt for barnet. I barnefordelingssaker der det enten er mistanke om eller påstander om vold, har lovgiver de siste årene strammet inn på retten til samvær der barnet har vært utsatt for vold. Det har vært en lovskjerping av hensynet til barnets beste, og domstolene kan nå dømme ”ikke samvær i de tilfeller hvor det anses å være til barnets beste. Men hvor ofte skjer dette, og hvor stort fokus har domstolene på familievoldsproblematikken? I følge Skjørten (2002) blir svært få mishandlere fradømt samværsretten med barna i saker med familievold. Forståelse av vold og

overgrep i barnefordelingssaker kan deles inn i 3 ulike forhold. Det ene forståelsen handler om relasjonen mellom de voksne, der man tenker at problemet løses ved samlivsbrudd. Den andre forståelsen knytter problemet til rus, og hvis en av foreldrene blir rusfri, opphører volden. Den siste forståelsen er situasjonsbetinget ved at enkelthendelser tildeles stor vekt, og at faren for gjentakelser er minimal. Dette støttes av Eriksson (2003) som hevder at også i Sverige har begrepene menns eller fars vold vært fraværende i domspremissene. Videre sier Eriksson at bevisbyrden plasseres på mor dersom hun motsier at far skal ha samvær med barnet på grunn av vold, og det har hittil ikke vært viet tilstrekkelig oppmerksomhet mot barn som er vitne til vold. I saker der far har utsatt barna for vold, er dette ikke mulig å finne igjen i domsslutninger.

1.1 Bakgrunn for studien

Vi har begge erfaring med henvendelser fra retten med spørsmål om barneverntjenesten kan føre tilsyn under samvær i barnelovssaker. Dette var saker som lå utenfor barneverntjenestens ordinære ansvarsområde. Det var hjemlet i annet lovverk, noe som kompliserte et slikt oppdrag. Noen av utfordringene var at når tilsyn ikke var en lovpålagt oppgave for barneverntjenesten, og disse barna ble ikke prioritert som de burde.

I mange av de sakene barneverntjenesten undersøkte så møtte vi usikre og utslitte mødre som trengte mye oppfølging. Mange av dem hadde levd under marginale forhold hvor de også hadde vært utsatt for vold. I flere tilfeller hadde barna enten vært utsatt for vold eller vært vitne til at mor ble slått og krenket. De opplevde å bli overlatt mye til seg selv etter rettsavgjørelser, og mødrene strakk seg langt for å imøtekomme rettens beslutning. Noen av mødrene måtte organisere tilsynet selv, og strevde med å finne gode og stabile tilsynspersoner. Ofte erfarer barneverntjenesten at barna er utrygge. Mødrene var usikre på om det var trygt å sende barna til far, og barna kunne være utrygge, enten fordi mor var det, eller fordi de selv hadde blitt opplevd krenkelser. Cater (2007) hevder at barn fra familier med skilsmisse der mor er blitt mishandlet, har en risiko for å havne i en ressurs svak livssituasjon.

Behovet for trygghet er grunnleggende. Det innebærer at barnet må kunne føle seg trygg på at det selv eller noen som står det nær, ikke skal utsettes for vold og/eller overgrep. Også under samvær er det avgjørende at barnet føler trygghet. Vold i familien kan ofte føre til samlivsbrudd, noe som igjen ofte fører til omsorgstvister og spørsmål om samvær (Bancroft

& Silverman 2002). I følge NOU (2003:31) anslås det at mellom 12.000 og 24.000 norske barn årlig opplever at mor utsettes for vold. Det hersker liten tvil om at de skadevirkningene barn påføres ved vold og overgrep kan bli svært alvorlige. De siste årene har det vært et stadig større fokus på skadevirkningene av å være vitne til vold og ha levd med volden tett innpå seg, uten fysisk å bli utsatt for vold selv. Samfunnets beskyttelse og tiltak for voldsutsatte barn er et område med stort fokus. Særlig hvordan samværene ble organisert var et område som vi ønsket å se mer på. Vi ble kjent med endringer i barnelova (1981) som var kommet i 2007, hvor Bufetat skulle ha ansvaret for å gjennomføre tilsynene. Det har vært noe økning i tallet på saker siden Bufetat overtok ansvaret for sakene. Totalt på landsbasis ser vi en økning fra 105 i 2009 til 110 i 2010 (Vedlegg nr 9). Vi har ønsket å se nærmere på hvilken ordning dette er, hvorfor tilsynsansvaret nå er lagt til familievernet, og hvilke forarbeider som var gjort i forbindelse med lovendringen.

Gjennom studien har vi fulgt utviklingen av denne tilsynsordningen. I NOU (2008:9) blir denne ordningen gjennomgått i sin helhet, og antall timer foreslått utvidet fra 16 til 32 timer pr. år. Siden ordningen ble iverksatt har departementet utarbeidet noen retningslinjer for å klargjøre rammene for selve gjennomføringen. Den evalueringen som var planlagt er utsatt inntil videre, da hele ordningen skal gjennomgås før saksbehandlingen avsluttes. Vi hadde håpet at evalueringen var blitt gjort før vi avsluttet studien, fordi vi har gjort oss noen tanker som vi anser som viktige med henblikk på ordningen videre.

1.2 Avgrensning

I følge Ot.prp. nr. 103 (2004-2005) heter det at formålet med tilsyn skal være at det føres kontroll med at barn ikke lider overlast under samvær.

”Samvær under tilsyn innebærer at en annen person er til stede, fordi det på grunn av samværsforelderens egenskaper ikke er ønskelig at han eller hun er alene med barnet, eller i en overgangperiode hvis barnet ikke kjenner samværsforelderens særlig godt.”
(BLD 2004-2005, kap. 5.4.1)

Det finnes flere grunner til å sette vilkår om tilsyn under samvær. I lovens forarbeider nevnes vold og overgrep, rus, psykisk sykdom eller problemer hos samværsforelder, kidnappingsfare, alvorlige foreldrekonflikter samt at barnet ikke kjenner samværsforelder (BLD 2004-2005).

Vi har i vår undersøkelse valgt å ha hovedfokus på vold og overgrep, fordi vi fra forskning kjenner til at mange barn opplever vold i nære relasjoner. Vi vet også at mødre som benytter krisesentre, gjerne oppsøker sentrene flere ganger sammen med sine barn. For mødre som vil skille seg fra en voldsutøvende partner, vil volden ofte fortsette også etter samlivsbruddet (Bancroft og Silverman 2002). Oppi dette skal barna ha samvær med den som har utsatt omsorgspersonen og eventuelt barnet for overgrep.

Det kan gjennom oppgaven fremgå at det er mannen som representerer voldsutøver og kvinnen som er offer sammen med sine barn. Selv om det foreligger forskning og behandlingserfaringer som viser at også kvinner begår vold, synes kjønnsfordelingen å være relativt klar både i de internasjonale forekomstundersøkelsene og i annen registrert forekomst knyttet til hjelpe-, behandlings- og rettsapparatet. Utøveren er stort sett en mann og offeret en kvinne i saker om vold i nære relasjoner (BLD NOU 2003:31).

Vi har begge erfaring fra arbeid med barn som har vært utsatt for eller vært vitne til vold og overgrep. Videre har vi mye kunnskap om hvordan alvorlig omsorgssvikt virker på barn, samt hvilken betydning tilknytning har for barns utvikling. En del av den barnefaglige litteraturen vi har brukt i forbindelse med oppgaven, er knyttet opp mot barnevernsfeltet. Dette, sammen med vår barnevernsfaglige bakgrunn, kan prege vår argumentasjon gjennom oppgaven.

Når vi i vår undersøkelse har intervjuet bostedsforeldre, har vi bevisst valgt å forholde oss til deres subjektive historie. Dette innebærer at vi ikke har problematisert hvorvidt, eller om det skulle være grunn til å tro at deres dom skulle være basert på uriktig opplysninger. Hadde vi også intervjuet samværsforeldrene i de samme sakene, kunne dette gitt oss et annet perspektiv på historien. Det kunne igjen gitt oss en annen forståelse av barnas situasjon og av tilsynsordningens konsekvenser for den aktuelle familie.

Vi kommer i oppgaven ikke inn på de tilfeller der en av foreldrene ikke ønsker samvær. Selv om barnets rett til samvær er hovedregelen, kan samvær likevel ikke gjennomføres med tvang dersom samværsforelder ikke ønsker samvær. Denne bestemmelsen er gjort på bakgrunn av at det etter all sannsynlighet ikke vil være til barnets beste å gjennomføre et tvunget samvær (Holgersen 2008). Dette samsvarer med de presiseringer som er gitt i rundskriv Q-04 (BLD 2011), der det forutsettes at parten personlig eller dens advokat tar initiativ til oppnevning av

tilsynsperson. Det kan slik se ut som det er en gjennomgående holdning at påtvunget samvær, og dermed også påtvunget tilsyn under samvær, ikke er hensiktsmessig.

Barna vi har beskrevet i vår undersøkelse, kan i noen tilfeller ha behov for behandling eller annen form for særlig oppfølging, utover det som følger av selve tilsynsordningen. Dette har vi ikke tatt inn i oppgaven.

Begrepsbruk:

Det vi i oppgaven benevner som ordningen er tilsynsordningen som er beskrevet i barnelova § 43 tredje ledd (1981). Vi benytter også i oppgaven begrepet barnefordelingssaker. Dette har vi her brukt om saker vedrørende samvær som kommer opp for retten.

1.3 Oppbygging av oppgaven

Opgaven har følgende struktur:

- Kap. 2 For å gi en bred bakgrunnsinformasjon, skriver vi her om forskrifter og sentral dokumenter som regulerer samværsretten etter barnelova. Forarbeidene er viktige for å forstå intensjonen med tilsynsordningen. Videre skriver vi om domstolens saksbehandling av barnefordelingssaker, med spesiell fokus på barnefordelingssaker der det er mistanke om vold og overgrep.
- Kap. 3 Dette kapitlet redegjør for de teoretiske referanserammene for studien. Primært gjelder dette teori om tilknytning, om samvær og om voldens påvirkning på barn. Vi har også med teori om voldsutøvers omsorgs- og samværskompetanse. Det blir vist til noe forskning om hvordan tilsyn under samvær fungerer i andre land. Forskningsresultatene er blant annet fra New Zealand, England og litt fra Sverige. Vår tilnærming er inspirert av Skjørten (2002, 2004) og Eriksson (2003, 2007) som begge er kritiske til at vold og overgrep underkommuniseres som argumenter i barnefordelingssaker. Bancroft og Silverman (2002) fokuserer mye på voldsutøvers eget ansvar for volden.
- Kap. 4 Her redegjør vi for problemstillingen.
- Kap. 5 I dette kapitlet redegjør vi for vitenskapsteoretiske refleksjoner, valg av metode, utvalg og forskningsetiske betraktninger. I tillegg skriver vi her om hvordan data ble transkribert og analysert, samt litt om reliabilitet, validitet og overførbarhet.

Kap. 6 Her viser vi undersøkelsens resultater.

Kap. 7 og 8 I disse kapitlene drøftes resultatene opp mot relevant teori. Studien avsluttes med noen refleksjoner rundt videre håndtering og evaluering av ordningen.

2.0 LOVGRUNNLAG

Det er foreldrenes gjensidige plikt at barnets rett til samvær oppfylles. I de tilfeller der foreldrene ikke blir enige om samværet, kan dette bringes inn for retten etter barnelovas § 60 (1981). Barnelovas § 43 første ledd, tredje punktum (1981) gir adgang til å nekte samvær der dette ikke er til barnets beste. I barnelova § 43 tredje ledd (1981) gis det imidlertid et alternativ til at samvær nektes helt, ved at samvær i særlige tilfeller kan gjennomføres med tilsyn:

”Det kan i avtale eller i dom setjast vilkår for gjennomføringa av samværsretten. Dersom tilsyn vert sett som vilkår for samvær, kan retten i særlege høve påleggje departementet å oppnemne tilsynsperson. Departementet kan gje forskrifter med nærare føresegner om oppnemning av tilsynsperson, utøving av tilsynet og godtgjering for dette.” (Barnelova 1981)

Tilsyn under samvær reguleres nærmere i F07.12.2006 nr 1360 *Forskrift om nærmere forutsetning om oppnevning av tilsynsperson*, utøvelse av tilsynet og godtgjøring for dette, som trådte i kraft i 2007 .

I følge NOU (2008:9) er tilsyn under samvær tenkt kun som en midlertidig ordning, der samvær ikke anses å være til barnets beste, og der det samtidig vil være et uforholdsmessig stort inngrep i barns liv å nekte samvær med en av foreldrene. Ved siste lovendring 1. januar 2007 ble det presisert i barnelova § 43 tredje ledd, tredje punktum (1981) at dersom samværet ikke er til barnets beste, må retten bestemme at det ikke skal være samvær. Det vises også til at det lite kunnskap om mulige skadevirkninger for barn som må ha samvær med foreldre som tidligere har utsatt dem eller har gjort dem til vitne til vold. Det er heller ikke blitt presisert nærmere i loven.

Det nye når det gjelder tilsyn under samvær, er i følge lovendringen at retten gis anledning til å oppnevne tilsynsperson, noe det tidligere ikke var adgang til. Tradisjonelt har det tidligere vært barneverntjenesten som har blitt forespurt om disse oppdragene, med mulighet for å avstå fra dette hvis det for eksempel ikke var mulig å finne tilsynspersoner til det aktuelle oppdrag (Holgensen 2008). Med virkning fra 1. januar 2007 fikk den statlige regionale familievernmyndigheten ansvar for å oppnevne tilsynsperson i forbindelse med samvær (BLD 2006).

Det er denne tilsynsordningen vi her har beskrevet som er utgangspunkt for vår undersøkelse.

2.1 Barnelovas generelle bestemmelser om samvær

Det har vært en stor utvikling de siste hundre årene når det gjelder lovbestemmelsene som regulerer det juridiske forholdet mellom barn og foreldre. Utgangspunktet for kapittel 6 i barnelova (1981) er at barnet etter et samlivsbrudd skal kunne opprettholde kontakt med begge foreldre. Hvordan foreldrene evner å samarbeide om barna etter samlivsbruddet har stor betydning for barnets totale omsorgssituasjon. Lovgiver vektlegger godt foreldresamarbeid. Foreldres rett til samvær fremgår av barnelova § 43 (1981). Her er utgangspunktet at den av foreldrene barnet ikke bor fast hos, skal ha samværsrett dersom ikke annet er fastsatt eller avtalt.

Da denne bestemmelsen kom inn i barnelova første gang i 1969, var dette barnets rettighet. Det ble den gang ikke fastsatt tilsvarende rettigheter for foreldrene. Dette ble en gjensidig rettighet ved lovendring i 1981, riktignok for de tilfeller der foreldrene hadde bodd sammen etter barnets fødsel. I 1989 ble det ved lovendring bestemt at retten til samvær skulle gjelde ved alle tilfeller (Holgensen 2008).

2.2 Bakgrunn for tilsynsordningen

FNs barnekonvensjon (barnekonvensjonen) ble inkorporert i norsk lovgivning i 1989. Barnekonvensjonens artikkel 19 pålegger staten å beskytte barn mot alle former for overgrep. Overgrep omfatter her fysisk og psykisk vold, krenkelser, mishandling, omsorgssvikt og utnyttning. Konvensjonen presiserer også i artikkel 3 at "barnets beste" skal være et overordnet prinsipp i alle saker som angår barn. Hensikten med disse bestemmelsene er å sikre best mulig utviklingsmuligheter for barn. Der foreldrene ikke er i stand til å gi barn den beskyttelse de har behov for, har staten en forpliktelse til å sikre barn nødvendig beskyttelse (Flendt og Holst 2000).

Å gi sin tilslutning til konvensjonen, er juridisk bindende, og innebærer integrering i den nasjonale lovgivingen. Her ligger det også utfordringer. Integrering av barnekonvensjonen vil medføre endringer i holdninger og avgjørelsesprosesser innen barneretten, men konvensjonen gir likevel ikke klare føringer på hvordan praksis skal utøves (Lidèn 2004).

”Barnets beste” er et sentralt prinsipp i den faglige debatten omkring barnerettens praksis. Hensynet til ”barnets beste” er styrket i barnekonvensjonen, som krever vektlegging av dette prinsippet. Dette fører til at foreldre sine behov og ønsker, samt det biologiske prinsipp, i noen tilfeller må vike (Grinde & Bunkholdt 2004). Barnets beste er et skjønnsbasert prinsipp. Skivenes (2007) ser det som en utfordring å samkjøre tolkninger av dette begrepet, samtidig som en skal ivareta barn og foreldre sine behov. Det biologiske prinsipp står sterkt i Norge. I praksis kan en i enkelte tilfeller se at det biologiske prinsipp kommer i konflikt med kravet om å handle ut ifra barnets beste. Barnekonvensjonen legger ”barnets beste” til grunn for alle handlinger som involverer barn. Begrepet forutsetter at det blir gjort skjønnsmessige vurderinger, noe som igjen vil gi åpning for variasjoner (Lidèn 2004).

Odelstingsproposisjon (ot.prp) nr. 103 (2004 – 2005) bygger i stor grad på Kvinnevoldsutvalgets anbefalinger og Familiemeldingen, som blant annet drøftet bekjempelse av vold i nære relasjoner. Som et ledd i regjeringens oppfølging av Familiemeldingen ble det nedsatt en arbeidsgruppe som skulle foreslå tiltak for at hensynet til barnet skulle bli bedre ivare tatt i barnefordelingssaker hvor det forelå mistanke om vold og overgrep. På bakgrunn av arbeidsgruppens innstilling foreslo departementet flere tiltak for å beskytte barn, der tilsyn under samvær var ett av dem. Et vilkår om tilsyn under samvær er et vesentlig inngrep i samværsretten. Vilkår om tilsyn vil likevel være et aktuelt alternativ å vurdere før samvær nektes helt. Departementet mener at det må rettes særlig oppmerksomhet mot de skadevirkninger som vold mot barn kan forårsake. Det må i hver sak foretas en nøye vurdering av om samvær med tilsyn faktisk vil være det beste for barnet. Barnets mening i fastsettelsen av samvær skal tillegges vekt alt etter alder og modenhet, og det er et lovkrav at barn skal høres og tas med på råd fra fylte 7 år (NOU 2008:9).

Flere av anbefalingene ble oppsummert i Innstilling nr. 35 til Odelstinget (2005 – 2006). I denne foreslås det en lovendring når det gjelder samvær. Lovendringen går ut på at domstolene i særskilte tilfeller kan anbefale et begrenset tilsyn under samvær for inntil 16 timer pr. år. Dette skulle være i de tilfeller hvor alternativet ville være ingen samvær. I de nevnte lovendringer i 2006, fikk barnelova § 43 første ledd (1981) følgende tilføyelse som trådte i kraft 7. april 2006: ” *Dersom samvær ikke er til det beste for barnet, må retten avgjøre at det ikke skal vere samvær.* ” Den bidro til å inkorporere barnekonvensjonens artikkel 19 nr 1 fullt ut. Grunnen til endringen var trolig et behov for tydeligere presisering på området.

Videre ble det foreslått at Barne-, ungdoms og familieetaten (Bufetat) på regionalt nivå skulle få en lovpålagt plikt til å oppnevne tilsynspersonen i disse tilfellene (Ot.prp. nr. 103 2004 – 2005). Det var videre departements oppfatning at plikten til å utøve tilsyn skulle begrenses til særlige tilfeller og situasjoner hvor det på grunn av forholdene, kun er aktuelt med et sterkt begrenset samvær. Departementet understrekte i innstillingen viktigheten av at samvær under tilsyn ikke skal tilkjennes i større grad enn det faktisk vil være til barnets beste. Videre ble det poengtert at avgjørelsene i retten skal tas ut ifra hensynet til barnets beste etter en konkret totalvurdering av alle momenter i saken. Anbefalingene ble senere lovfestet i barnelova § 43 tredje ledd (1981).

2.3 Rettens behandling av barnefordelingssaker

Siden 2004 har det norske rettssystemet tilbudt mekling som et alternativ til foreldre med store konflikter i barnefordelingssaker (Rønbeck, Hagen og Haavind 2010). ”Konflikt og forsoningsmodellen” skal ideelt sett begrense de stridene foreldres maktutøvelse overfor hverandre. Formålet er å dreie fokuset fra foreldrenes ensidige ivaretagelse av egne interesser, over på en mer empatisk forståelse av barnet og av barnets forhold til begge sine foreldre. Forliksmodellen var et forsøksprosjekt som ble igangsatt og rettet inn mot å bedre foreldres muligheter for samarbeid om felles barn. Prosjektet inspirerte til ny lovendring som trådte i kraft 1. april 2004, i barnelova § 61 (1981), og berører sakkyndighetsarbeidet med barnetvister for rettsvesenet. Bakgrunnen for iverksettelsen av prosjektet var kunnskap om skadeeffekten på barn som følge av foreldrenes konflikt om dem, og erfaringer gjort av de ulike aktører som håndterte disse konfliktene til daglig (Domstolsadministrasjonen 2006). I følge prosjektet skulle saksbehandlingen bli tilrettelagt ut fra et ønske om å redusere konfliktnivået. Det de så i forliksmodellen var at i ca. 20 % av sakene syntes det å være konfliktens innhold, og/ eller sider ved foreldrenes personlighet, som nødvendiggjorde en dom.

Et spørsmål som reiser seg i forhold til prosjektet, er om forlik og forsoning nødvendigvis alltid vil være til barnets beste. Er praksis slik at domstolens autoritet i prosjektet brukes til å utføre politisk korrekt ærend i strid med det rettslige vurderingstemaet som skal behandles i hver enkelt sak? Blant annet har retten som en del av saksbehandlingen adgang til å oppnevne egen advokat for barnet i spesielle saker (Lassen og Larsen 2005). Hvor ofte dette

blir gjort mangler vi opplysninger om, men av våre informanter tok opp dette. Det er et spørsmål om samfunnets velmente ønske om at en rettferdig fordeling av foreldrenes rettigheter i barnefordelingssaker er det samme som en god løsning for barnet. Det synes å være en utpreget oppfatning om at forsoning mellom foreldrene er den beste løsningen for barnet.

Departementet har gitt ut en veileder (2004) som omhandler nye saksbehandlingsregler, særlig knyttet til barnefordelingssaker hvor det er mistanke / påstand om vold og overgrep. Det påpekes her at noen saker vil være best egnet for tradisjonell behandling med hovedforhandling og dom, og at dette vil gjelde i de ovennevnte sakene (Q – 15 / 2004). Veilederen tar videre for seg at dommerne i disse sakene bør velge fagkyndig bistand med særskilt kompetanse på vold og overgrep i familien. Det anbefales at disse sakene vil være best tjent med en ordinær rettsbehandling og utredningsbasert sakkyndighetsarbeid. Barnelova § 61 første ledd nr. 3 (1981) angir saksbehandlingen i forhold til tradisjonell utredning og vurdering med henblikk på en rettsavgjørelse. Den henviser til at mandatet formuleres ut fra tema og de faglige problemstillingene retten skal ta stilling til. I følge samme veileder påpekes betydningen av at det kommer fram av mandatet hvilke aktuelle psykologfaglige spørsmål som følger av disse.

2.4 Bufetats myndighet og ansvar for tilsyn under samvær

Med virkning fra 1. januar 2007, kan retten pålegge Bufetat å oppnevne tilsynsperson etter bestemmelsen i barnelova § 43 tredje ledd (1981). Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) har fastsatt at det er den statlige regionale familievernmyndigheten som har ansvar for oppnevning av tilsynspersoner der det er pålagt etter dom i nevnte paragraf. Dette fremgår av forskrift nr 1360 (2006). Det presiseres i rundskriv (BLD Q-04/2011) at det er kun i saker der retten har gitt et pålegg at Bufetat har adgang til å iverksette tilsyn. Tilsynsmyndigheten har ikke mulighet til å nekte å utføre sin plikt i saker der tilsyn er nedfelt i en rettsavgjørelse.

Pålegg fra domstolen kan gis i dom eller midlertidig avgjørelser etter barnelova § 60 (1981). Departementet mener det er en fordel at retten gir slikt pålegg. Det sikres da at sakene er godt utredet og barnets syn er innhentet og vektlagt i tilstrekkelig grad. Likedan at premissene i en dom vil være utformet på en måte som legger til rette for en effektiv iverksetting av pålegget

for Bufetat (BLD Q-04/2011). Bufetat gis anledning til i enkelte saker å oppnevne to tilsynspersoner. Dette kan gjøres i særlige tilfeller, som også vil fremgå av oppnevningen. Svært omfattende og mer politilignende beskyttelse av barnet og tilsynsperson vil falle utenfor ordningen og vil heller ikke falle inn under Bufetats myndighet og ansvar.

2.5 Oppnevning av tilsynsperson

Der domstolen ikke har fastsatt sted og hvem som skal utøve tilsynet, er det Bufetats regionskontor som konkret må oppnevne egnet person til oppdraget (BLD Q-04/2011). I enkelte saker vil det være nødvendig med en viss faglig kompetanse for å kunne utøve skjønn og vurderinger. I forskrift nr. 1360 (2006) presiseres det at tilsynspersonen skal være egnet i forhold til domspremissene for tilsynet. Når det i den konkrete saken vurderes hvem som er egnet som tilsynsperson, skal det tas utgangspunkt i dommens premisser. Her vil hensynet til barnets beste også være et sentralt vurderingstema (BLD Q-04/2011). Tilsynspersonen kan være en ansatt fagperson ved familievernkontoret, men det åpnes også for at familiekontoret kan inngå avtale med andre for utføring av tilsynet.

2.6 Tilsynets omfang og innhold

Tilsynet kan omfatte inntil 16 timer samvær pr år. Tilsynspersonen skal kun være tilstede under samværet og har ingen oppgaver ut over dette dersom det ikke fremgår av domspremissene. Det presiseres at det ikke skal skrives referat fra samværene med mindre dette er bestemt av retten. Retten kan altså pålegge tilsynspersonen oppgaver utover bare å være tilstede. I departementets rundskriv (BLD Q-04/2011) gis Bufetats regionskontor adgang til å utfylle det pålegg som domstolen har gitt. Dette gjelder der domstolens pålegg ikke er tilstrekkelig eller ikke lar seg gjennomføre i praksis. Bufetat vil her for eksempel kunne fastsette tid og sted for samvær.

2.7 Oppfølging av tilsynsordningen

I 2008 ga departementet ut NOU (2008:9) som har tittelen *Med barnet i fokus*. Her foretas det en ny utredning av flere forhold ved anvendelsen av ulike bestemmelser i barnelova (1981). Deriblant tas tilsyn under samvær i barnelova § 43 tredje ledd (1981) opp på nytt. I følge departementet kan ordningen synes noe uklar, og timeantallet foreslås utvidet til 32 timer

Dette med bakgrunn i at det vil gjøre det enklere å realisere de fordelene en ser ved ordningen. Denne utredningen er ikke ferdigbehandlet og dermed ikke trådt i kraft.

Gjennom de siste par årene har vi vært i kontakt med departementer pr. telefon og mail for å holde oss oppdatert og orientert om oppfølgingen av NOU (2008:9). Vi fikk høsten 2009 informasjon om at saksbehandlingen av NOU (2008:9) var utsatt, da det var bestemt at det skulle være en evaluering av Bufetats rolle og ansvar for tilsynsordningen. Utgangspunktet var blant annet å vurdere om intensjonen fungerte i tråd med hensikten. For kort tid siden var vi igjen i kontakt med ansvarlig saksbehandler i departementet, som da kunne fortelle at det foretas for tiden en gjennomgang av ordningen med samvær under tilsyn. Dette er foreløpig et internt arbeid, og det er ikke mulig å få innsyn i dette. Eventuelle forslag om endringer i barnelova, som følge av gjennomgangen, vil sendes på alminnelig høring.

3.0 BARNEFAGLIG KUNNSKAP

Samfunnets verdisyn når det gjelder samvær mellom barn og foreldre, har endret seg over tid. De senere årene er verdien av at barn skal ha kontakt med begge sine foreldre blitt allmenn. Dette er et verdisyn som har medvirket til flere endringer i barneloven og er også blitt mer vanlig å vektlegge i rettspraksis (Holgersen 2008). Det anses å være av stor betydning for barn å ha best mulig samlet foreldrekontakt. Dette innebærer at kontakten mellom barnet og foreldrene skal fungere positivt både med bostedsforelder og samværsforelder.

I følge Ottosen (2004) defineres barnets beste innenfor juridisk terminologi, som at det har behov for to foreldre, og at samvær derfor anses å være bra for barn. I dette ligger det normativ forutsetning om at foreldre greier å samarbeide om barna når det gjelder samværsaker. Ottosen fant i sin studie at barnets beste får et mer individuelt skjønn i barnefordelingssaker der det er påstand om vold og overgrep enn i vanlige barnefordelingssaker. De får dermed et mer konkretisert og dypere innhold. Samværsretten bygger på et verdisyn som sier at det er viktig for barn å ha samvær med sine foreldre. Hva som er barnets beste og hvilke hensyn man skal ta i slike vurderinger, vil variere over tid (Haugli og Havik 2010).

3.1 Tilknytning

Teori om tilknytning er i dag en teori om forståelse av barns utvikling. Teorien ble grunnlagt og videreutviklet av Bowlby (1973), som også gir det mest omfattende forklaringsbidrag til å forstå hvilken betydning foreldres omsorgsutøvelse har for barns utvikling (Haugli og Havik 2010). For at barn skal kunne utvikle en trygg tilknytning, er det en forutsetning at foreldrene er til stede både psykisk og fysisk. Kvaliteten ved barns tidlige tilknytning, har vist seg å kunne predikere barnets senere utvikling. Trygg tilknytning kan derfor forstås som en generell beskyttende faktor mot feilutvikling (Bowlby 1988).

Haugli og Havik (2010) hevder at det er sannsynlig at foreldre som gir sensitiv omsorg til sine barn de første leveårene, vil fortsette å gi sensitiv omsorg også når barna vokser til. På samme måte vil de som svikter i sin omsorg for sine barn i tidlige barneår, også med stor sannsynlighet fortsette med dette i barnets oppvekst. Det finnes forskningsmessig belegg for å kunne si at relasjonelle forhold påvirker barnas utvikling i større grad enn ytre omstendigheter. Det vil si at ytre omstendigheter, som for eksempel foreldres sykdom

påvirker barna i den grad omstendighetene påvirker omsorgsutøvelsen (Scaffer 2000). Det vises også til at det er en grunnleggende forståelse for at barn i større grad blir påvirket av gjentatte handlingsmønstre enn av enkeltstående traumatiske hendelser.

Tilknytningsatferd dannes ut fra erfaringer barnet gjør med hvor tilgjengelige de voksne omsorgspersonene er. Bowlby (1973) forklarer indre arbeidsmodeller som en ikke-språklig generalisert hukommelse som skiller seg ut fra den episodiske hukommelsen som vi er mer bevisste. Indre arbeidsmodeller er de grunnleggende antagelser vi har om oss selv og andre. De dannes og utvikles fra fødselen av og vil endres ut fra de livserfaringer vi gjør. Barn som opplever at foreldrene gir sensitiv omsorg, bygger opp indre arbeidsmodeller der de har et bilde av seg selv og andre om at barnet selv er verdt å elske og at voksne er til å stole på. Våre indre arbeidsmodeller vil gi oss signaler om hvordan vi bør møte verden, ut fra hvilke livserfaringer vi har gjort oss. Barn som ikke opplever at foreldrene gir sensitiv omsorg, kan utvikle utrygg tilknytning. Utrygt tilknyttede barn utvikler en indre arbeidsmodell som tilsier at en selv er lite verdt, og at voksne ikke er til å stole på, eller til og med kan være farlige. Barnet vil utvikle ulike strategier for å sikre seg beskyttelse og omsorg.

Det er bred oppfatning om at for å utvikle trygg tilknytning, kreves det at de voksne er både fysisk og psykologisk tilgjengelige for barna. Samspeillet må preges av sensitive signaler, og omsorgen må være stabil. For å være emosjonelt tilgjengelig for andre, må man ha rimelig grad av tilgang til sine egne følelser. Har man vansker med å håndtere eller akseptere eget sinne, vil man også få problemer med å identifisere og svare hensiktsmessig på sinne hos barn. Der dette er et mønster i omsorgen, kan det medføre at barnet avviser slike følelser hos seg selv for å tilfredsstille sin omsorgsgiver (Bunkholdt 2000).

Kvaliteten på tilknytningen er et spørsmål om barn er trygge eller utrygge i sine tilknytningsforhold. Et barn som er trygt tilknyttet, har i følge tilknytningsteori vært under gode tidlige relasjoner. Disse barna utvikler normalt sett en god psykisk helse. Ved utrygg tilknytning kjennetegnes barnet tvert om av stor risiko for utvikling av emosjonelle og atferdsmessige problemer i førskolealder. I følge Smith (2002) brukes begrepene trygg og utrygg tilknytning i forhold til hvordan barnets atferd kommer til uttrykk i fremmede situasjoner. Den utrygge tilknytningen deles vanligvis inn i tre typer; den unnvikende, den ambivalente og den desorienterte. Tilknytning forbindes ofte med relasjoner og betyr at trygg

eller utrygg tilknytning ikke er en personlig egenskap hos barnet, men heller kjennetegnet på relasjonen mellom barnet og dets omsorgspersoner (Smith 2002).

Begrepet trygg base er sentralt innenfor tilknytningsteorien. Det beskriver særlig to elementer ved foreldrenes omsorgsevne; å være en base for barnets utforskning, og fungere som en havn der barnet kan vende tilbake når det opplever trusler eller farer (Broberg, Almquist og Tjus 2006). De trygge barna viser at de stoler på omsorgspersonen. Det vises spesielt i situasjoner med trøst eller lindring. Et eksempel kan være dersom barnet slår seg. Da vil omsorgspersonen være å foretrekke når barnet skal ha trøst. Barn med unnvikende tilknytning synes ikke å bry seg om omsorgspersonen er til stede eller fraværende, men retter fokuset mer mot omgivelsene. De søker lite mot foreldrene for å få trøst. Barn som er ambivalente i sin tilknytning, er mer opptatt av omsorgspersonens oppmerksomhet, og uttrykker ofte sterk fortvilelse og redsel. Når de i så stor grad søker mot foreldrene, fremstår tilknytningen som svært sterk, men foreldrene gir lite sensitive gjensvar (Kvelling 2010). Det kan se ut som at de barn som har vært utsatt for vold og overgrep, kan utvikle en desorganisert tilknytning. Det innebærer at de ikke søker foreldrene for å få trøst og lindring. Foreldrene reagerer ikke adekvat på barnas frykt og uro, slik at de reguleres emosjonelt. Disse barna assosierer nære relasjoner med en følelse av fare. Barn som opplever vold og overgrep av nære omsorgspersoner, står i fare for å utvikle alvorlige forstyrrelser i måten de knytter seg til andre på. Den diagnosen som tydeligst er forbundet med barn som er utsatt for vold eller farer, er posttraumatisk stressyndrom (Broberg, Almquist og Tjus 2006)

Det har vært vanlig å gi voldsutsatte barn diagnosen posttraumatisk stressyndrom. Dette er en diagnose som knyttes opp mot traumatisk hendelse, uten å forutsette utrygg tilknytning. I følge van der Kolk (2005) vil den rette diagnosen på voldsutsatte barn være "developmental trauma disorder", eller traumatisk utviklingsforstyrrelse. Barn som har vært utsatt for eksempelvis foreldre med alkoholproblemer og voldsproblematikk, vil sjelden ha opplevd trygghet i sine omsorgsbetingelser. Diagnosen er derfor mer knyttet opp til at dette er noe barnet har utviklet som en følgerkning av at barnet har opplevd komplekse traumer i sin primære omsorgsbasis. I følge disse studiene vil barnets tidligere traumer reaktiveres hver gang de møter de som har påført dem traumene.

3.2 Barnet i fokus

”Barnets beste” er et sentralt prinsipp i den faglige debatten rundt håndtering av saker som omhandler barn. Hva som anses å være til barnets beste, har både et normativt og et empirisk aspekt. Det normative i begrepet omfatter de verdier og hensyn som blir vurdert ut fra det foreliggende rettsmateriale. Forarbeidene til loven vil derfor være avgjørende for hva som legges i barnets beste. Lovforarbeidene må likevel ikke tolkes statisk da oppfatning om hva som til en hver tid legges i begrepet barnets beste, vil endres når det foreligger ny kunnskap om barn eller ved samfunnsmessige verdioppfatninger. Hvilke konkrete løsninger som vil være til beste for det enkelte barn, er et empirisk skjønsspørsmål som må vurderes i den enkelte sak (Haugli og Havik 2010).

Hensynet til barnets beste er styrket i FNs barnekonvensjon (1989) som krever vektlegging av dette prinsippet:

Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

(FNs barnekonvensjon 1989, artikkel 3, nr 1)

FNs barnekonvensjon (1989) legger således ”barnets beste” til grunn for alle handlinger som involverer barn. Bestemmelsen ser vi igjen i barnelova § 48 (1981):

Avgjerder om foreldreansvar, om kvar barnet skal bu fast og om samvær, og handsaminga av slike saker, skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet.

Ved avgjerda skal det takast omsyn til at barnet ikkje må bli utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa vert utsett for skade eller fare.

I barnelova (1981) angis en overordnet materiell og prosessuell norm for barnefordelingssaker (BLD 2004). Dette betyr at man både i avgjørelser og i saksbehandlingsprosessen, først og fremst skal rette seg etter det som er best for barnet.

Begrepet forutsetter at det blir gjort skjønnsvurderinger, noe som igjen vil gi åpning for variasjoner. Skjønnsvurderingen skal gjøres ut fra en helhetsvurdering av barnets interesser i den enkelte sak (BLD 2004, Liden 2004). Hva som vil være barnets beste i

barnefordelingssaker som vi fokuserer på i denne oppgaven, må ses i sammenheng med barnets ressurser og den beskyttende virkning dette har sammen med de belastninger og beskyttende faktorer som finnes i barnets omkringliggende miljø (Haugli 2000). Det er viktig at de negative påkjenninger ved samværet veies nøye opp mot den sårbarhet og de belastninger barnet tidligere har vært eksponert for, samtidig som det også må vurderes hvilke faktorer som kan kompensere for de negative og på den måte kan virke beskyttende for barnet.

Personlige egenskaper hos foreldrene, samt hvilken livssituasjon de er i, har også innvirkning på hva som defineres som barnets beste ved fastsetting av samvær. Haugli (2000) viser til at i rettspraksis etter barnelova (1981), er personlige forhold hos den som krever å få fastsatt samvær, av avgjørende betydning.

Barnets beste er en målsetting, der det forutsettes blant annet at barn gis anledning til å uttale seg og medvirke til at riktige beslutninger som gjelder dem selv blir tatt. I FNs barnekonvensjon heter det:

- 1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.*
- 2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett. (FNs barnekonvensjon 1989, artikkel 12)*

Dette utgjør en av grunnverdiene og er ett av fire generelle prinsipp i FNs barnekonvensjon. Komiteen for barnets rettigheter (2009) hevder at artikkel 12 i FNs barnekonvensjon (1989) er en unik bestemmelse i en menneskerettighetstraktat som garanterer alle barn retten til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter i saker som omhandler dem selv: Det har etter hvert utviklet seg en bred praksis som omtales som *barns deltagelse*. Dette begrepet forstås som en prosess basert på gjensidig respekt mellom voksne og barn, der barn gis anledning til å komme med sine synspunkter og bidra i utformingen av prosessen. At barnet gis en særlig anledning til å bli hørt, skal gjelde i alle relevante rettslige prosesser, uten unntak. Her nevnes blant annet i barnefordelingssaker og i saker som omhandler barn som har vært utsatt for vold eller overgrep. Dette innebærer også en rett til å få informasjon om hjelpeinstanser, tilgang til beskyttelsestiltak og informasjon om klagerettigheter og erstatningsmuligheter (FN 2009).

Barnets rett til å uttale seg kommer også klart fram gjennom barnelova § 31:

Etter kvart som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkt på det saka dreiar seg om, skal foreldra høyre kva barnet har å seie før dei tek avgjerd om personlege tilhøve for barnet. Dei skal leggje vekt på det barnet meiner alt etter kor gammalt og modent barnet er. Det same gjeld for andre som barnet bur hos eller som har med barnet å gjere.

Når barnet er fylt 7 år, skal det få seie si meining før det vert teke avgjerd om personlege tilhøve for barnet, mellom anna i sak om kven av foreldra det skal bu hos. Når barnet er fylt 12 år skal det leggjast stor vekt på kva barnet meiner.

Barnets informasjon og deltagelse i beslutningsprosesser skal avpasses etter barnets alder og modning. Gjennom de rettigheter som gis gjennom FNs barnekonvensjon (1989) i artikkel 3, som omhandler barnets beste, og artikkel 12 ser vi en innbyrdes forsterking. Bestemmelsene i både Fns barnekonvensjon og i barnelova er utformet slik at en både skal ta hensyn til barnets rett til deltagelse og retten til å bli beskyttet, og det er derfor en viktig presisering at barnets rett til å uttale seg ikke er en plikt. Den strekker seg til å bli hørt, men skal ikke være avgjørende (FN 2009, Haugli og Havik 2010). Det diskuteres hvilken reell innflytelse barnet faktisk har i bestemmelser som omhandler dem selv (Kvelling 2010).

For barn som lever i familier i krise, eller der barnet eller noen av foreldrene blir eller står i fare for å bli utsatt for vold og overgrep, kan ovennevnte bestemmelser være en utfordring å oppfylle. Barn vil i slike situasjoner trenge hjelp til å reflektere over sine holdninger til ulike spørsmål, gjennom at noen informerer om både rettigheter og konsekvenser av å uttale seg. Barnet må også få vite hvordan det de uttaler, blir brukt. Her må en også være oppmerksom på at uttalelser kan bli sitert i en eventuell dom (Haugli og Havik 2010).

3.3 Vold i nære relasjoner

Heltne og Steinsvåg (2011) hevder at det er gjennomført få gode undersøkelser av omfanget på hvor mange barn som lever med vold i nære relasjoner i Norge. De viser til at det i USA, Canada og England fremkommer at mange barn lever med vold i nære relasjoner.

Internasjonale studier viser at emosjonelle og forsømmende overgrep er den mest utbredte formen for mishandling av barn, etterfulgt av seksuelle og fysiske overgrep. De viser også til at barn fra lave sosioøkonomiske kår, rammes oftere av vold i nære relasjoner.

Kvello (2010) hevder at vold i nære relasjoner omfatter en rekke av voldsmønstre og kan ikke fremstilles som et enhetlig fenomen. Videre viser han til at omkring 90 % av voldsofre er kvinner. Årsakene til vold i nære relasjoner er ofte utrykk for følelsesmessige frustrasjoner som sinne og sjalusi overfor partneren. Heltne og Steinsvåg (2011) hevder at vold i nære relasjoner kan forstås som en form for omsorgssvikt. Barn som opplever vold i nær relasjon, rammes av flere former for omsorgssvikt, både passiv fysisk og psykisk mishandling. I tillegg løper barnet en økt risiko for at volden også rammer dem direkte.

De siste 20 årene har forskning dokumentert hvordan barnets opplevelser av vold i familien påvirker dets utvikling og tilpasning (Braarud og Raundalen 2011). Spesielt har forskningen påvist sammenhengen mellom komplekse traumer i barnets tidligere utviklingsforløp og den påvirkning det har på sosial, kognitiv, følelsesmessig og atferdsmessige fungering. Den langsiktige følgevirkningen vold i nære relasjoner gir barn, er veldokumentert. Eldre barn som har vært utsatt for vold i nære relasjoner, gir ofte eksternaliserte uttrykk atferdsproblematikk med rus og kriminalitetseksperimentering, samt psykosomatiske symptomer og flere selvmordsforsøk. Heltne og Steinsvåg (2011) hevder at vold i nære relasjoner må sees på helhetlig for best mulig å kunne forstå og hjelpe barn. Volden rammer de svakeste hardest, og barn i utvikling vil særlig skades.

Dyregrov (2010) hevder at hva som opplever som traumatisk for et barn, er avhengig av flere forhold, blant annet hvilken kontekst traume påføres i. Også barnets opplevelse, utviklingsnivå og tidligere utviklingshistorie er med å bestemme i hvilken grad barnet opplever situasjonen som traumatisk. Det betyr at det er barnets fortolkning og andre forhold ved situasjon, som at nære omsorgspersoner utsetter det for vold, som avgjør hvor traumatisk vold oppleves for barnet. Heltne og Steinsvåg (2011) hevder at det er nærmest umulig å hjelpe barn eller møte deres behov uten samtidig å ha en klar forståelse og innsikt i de voksnes situasjon. Særlig gjelder dette i forhold til å avdekke volden, veilede og behandle foreldrene.

Kvello (2010) hevder at vold i familien synes å være utbredt blant foreldre med små barn under 6 år og i flerbarnsfamilier. Han sier at det å ha små barn er krevende og kan utløse aggresjon og frustrasjoner hos foreldre. Jo dårligere mestringsferdigheter foreldrene har utviklet og jo dårligere de er til å regulere egne frustrasjoner og sinne, øker risikoen for konflikter mellom foreldrene. Volden kan gjerne være stabil ved at parforholdet varer over

tid, og kan gjerne gå igjen i generasjoner. På den måten vil barnets utvidede nettverk også være preget av de samme forhold som barnet opplever i sin nære omsorgsbasis. Sagt på en annen måte så kan barnet oppleve at det også hos besteforeldre er vold eller mye konflikter. Det gjør det vanskelig for barnet å søke støtte og trøst når hjemmesituasjonen er traumatisk.

Heltne og Steinsvåg (2011) skriver at vold angriper barnets omsorgssystem. De hevder blant annet at traumer og belastninger i foreldrenes egen barndom kan undergrave utviklingen av et omsorgssystem. Selv mødre med trygg tilknytning kan havne i situasjoner som innebærer angrep på deres omsorgssystem, når hun utsettes for vold. De kan bli hjelpeløse og ute av stand til å gi barnet den omsorg de har behov for. Ved alvorlig og langvarig vold kan mødre gi opp omsorgen for barnet eller få ut frustrasjoner ved å utøve vold mot barnet. Uavhengig av utgangspunktet vil et sammenbrudd i barnets omsorgssystem sette barnet i en krisesituasjon uten beskyttelsesfaktorer og kan sees i sammenheng med utvikling av en desorganisert tilknytning. Barnets følger virkninger av vold i nære relasjoner vil ikke bare avhenge av type, omfang og varighet, men også om barnet har opplevd det som en serie av traumatiske hendelser. Selv om barnet har utviklet strategier for å mestre en omsorgssituasjon preget av vold, synes konsekvensene av langvarig traumatisering å være at barnet gradvis forflates i sin følelsesmessige utvikling og etter hvert mister evnen til å kjenne på egne følelser (Dyregrov 2010).

Vold i nære relasjoner kan også fortsette etter at foreldre har skilt seg. Bancroft & Silverman (2002) hevder at det er viktig ikke å tro at voldsatferd mot mødre og barn opphører fordi om foreldrene skiller seg. Noen voldsutøvende foreldre fortsetter med trusler og angrep mot den som har flyttet ut. Når en foreldre som har levd i langvarig vold og med et svekket omsorgssystem flytter fra en voldsutøver, skapes det en ny situasjon for mange. For et utrygt barn kan denne situasjonen forverre deres traume. For barnet blir usikkerheten for, om og når voldsutøver kan dukke opp en ekstra belastning i dets spede forsøkt på å etablere trygghet i en ny situasjon. Voldsutøvers voldelige atferd kan gå over i en fase der vedkommende for å få tilgang til mor, starter en konkurrerende tilnærming til barnet. Det som observeres er at voldsutøvere forsøker å skape et bilde av seg selv som kompetente og omsorgsfulle foreldre, og projiserer all skyld og ansvar over på sine tidligere partnere. Dette er elementer som er det er viktig at retten tar inn i sine vurderinger, blant annet med henblikk på samvær.

3.4 Voldsutsatte mødre

Heltne og Steinsvåg (2011) hevder at voldsutsatte mødre er ikke en ensartet gruppe kvinner, men består av ulike typer av kvinner, som av forskjellige grunner blir i voldelige parforhold. De fleste voldsutsatte mødre beskriver en følelse av frykt, utrygghet og angst som kjennetegn på sin tilværelse. Mødrene beskriver hvordan hverdagen deres preges av en “være på vakt holdning” overfor en ustabil voldelig partner, og der deres hovedoppgave er å skjerme og beskytte barna. Voldsutsatte mødre har lett for å ta skylden for volden på seg selv. Som regel gjør de dette fordi den voldsutøvende mannen har fortalt dem gjentatte ganger at det er riktig. Når hun overfor seg selv, og noen ganger andre, forklarer volden ut fra sine handlinger, luller hun seg inn i en tanke om at bare hun ikke provoserer voldsutøveren, så skjer det ikke igjen. På denne måten forblir hun også i parforholdet. Barna “lures” også til å tro på mors ønsker om at det ikke vil skje igjen. Gradvis mister barna på den måten også tilliten til mor.

I følge NOU (2003:31) kommer volden for noen voldsutsatte mødre, på toppen av andre livsbelastninger de opplever. Disse kvinnene blir ekstra sårbare, og dette gjelder spesielt for voldsutsatte mødre, mødre som sliter med rusproblemer eller med psykiske problemer. Mødrenes totale livssituasjon og belastninger vil ha stor betydning for deres utøvelse av omsorg for voldsutsatte barn. Kvello (2010) hevder at mange voldsutsatte mødre selv har en vanskelig barndom med seg inn i voldelige parforhold. De har ofte kumulative følgenvirkninger av tidlig egen omsorgssvikt, samt flere psykosomatiske symptomer. Hvilket betyr at disse kvinnene, i tillegg til å hankses med barnas følgenvirkninger av volden, skal hankses med sine egne i tillegg. Voldsutsatte mødre kan oppleve seg slitne og utmattet av volden de har vært utsatt for. De vil ofte ha lite overskudd til å delta i barnas liv. Blant annet vil aktiv deltakelse i barnas skole og fritid kreve mer enn de har overskudd til. Samtidig kan det å være stigmatisert som voldsoffer, spesielt i små oversiktlige samfunn være en tilleggsbelastning (Hammerlin 2002).

Mange voldsutsatte mødre har levd med menn som har hatt fullstendig kontroll over dem og deres liv. Denne kontrollen har mannen ofte bygd opp gradvis. De voldsutsatte mødre er noen ganger avhengig av samme mannen økonomisk og vil på denne måte være fanget i en alvorlig maktutøvelse. Mannen legger her en grobunn for angst og frykt hos den voldsutsatte moren (Skjørten 1988). I følge NOU (2003:31) hevder noen kvinner at samfunnet oppfatter den volden de utsettes for som usynlig. Noe som kan bekreftes gjennom den litteratur vi har satt oss inn i. Dette kan medføre en risiko også for at samfunnet ikke legger godt nok til rette

for dem i forhold til barna. De kan blant annet bli gitt mye ansvar for traumatiserte barn etter et samlivsbrudd, til tross for at barna selv noen ganger kan være svært medtatt. Når de endelig har tatt mot til seg og brutt ut av et voldelig parforhold, ofte av hensyn til barna, så opplever flere av disse kvinnene at den volden de har opplevd i sin livssituasjon mister legitimitet. Dette kan forsterkes av ikke å bli trodd i retten når de endelig tør å bryte ut og fortelle om hva de har opplevd.

Kvelling (2010) hevder at det er avdekket alvorlige psykiske lidelser som følge av vold utsatte mødre, etter å ha levd i voldelige parforhold. Han viser også til at det er avdekket at kombinasjonen vold i nære relasjoner og vold mot barna innebærer en økt risiko og dårlige prognoser for barna. Grunnen til dette er at det i familier hvor det er vold mellom familiemedlemmene, ofte er vanskeligheter knyttet til håndtering av stress, frustrasjoner, sinne og aggresjon. Dersom dette er marginaliserte familier med tilleggsbelastninger i form av rusmisbruk og psykiske lidelser, vil det være dårlige prognoser og svært skadelig for barna, om ikke mødrene bryter ut. I NOU (2003:31) sies det at dersom voldsutsatte mødre ønsker å bryte ut av et voldelig parforhold, må de gis en reell mulighet til å etablere seg på nytt med sine barn. Det er ofte når de voldsutsatte mødre ser at volden også rammer barna, enten direkte eller indirekte, at de får mot til å bryte ut.

Gjennom en bruddfase og etter et samlivsbrudd med voldsutøveren er voldsutsatte mødre og deres barn særlig utsatt for risiko. Dette støttes av Bancroft & Silverman (2002), som hevder at når voldsutsatte mødre skiller seg fra en voldelig partner, åpnes en ny fase i deres roller som foreldre. Spesielt kan skilsmissen aktivere økt sinne og aggresjon mot moren og barna. Etter skilsmissen skal barna ha samvær med voldsutøver. Hvordan samværet skal fungere er ofte vanskelige spørsmål som voldsutsatte mødre nå må håndtere. Dette på samme tid som de lever med en konstant frykt for at hun og barna på nytt skal rammes av vold, ved henting og bringing til samvær. Voldsutsatte mødre må også tåle å la barna tilbringe lengre tid med en voldelig far, uten selv å kunne være tilstede for å beskytte dem. For de voldsutsatte mødre vil en skilsmisse ikke gi noen garanti for at volden tar slutt. Tvert imot viser forskning at mange voldsutsatte mødre får en frykt for at volden skal øke, dersom hun velger å skille seg (Bancroft & Silverman 2002).

I følge Ekbrand (2001) viser en rekke undersøkelser at voldsutsatte mødre i stor grad opplever fortsatt vold fra sin tidligere partner i forbindelse med og etter separasjon og skilsmisse. Svært

mange av dem opplevde at den tidligere samlivspartneren forfulgte dem, og mange opplevd å bli utsatt for fysisk eller seksuell vold etter samlivsbruddet. I NOU (2003:31) påpekes det at det er svært viktig at sikkerheten for mor og barn ivaretas i en bruddfase. Særlig viktig blir spørsmål om mødrene kan gi barna beskyttelse, og hvordan sikkerheten skal vurderes i forbindelse med blant annet samværsretten. Gjennom intervjuer med ansatte ved domstolene i Sverige viser Erikssons (2003) studier at det var lite fokus på sammenhengen mellom fedrenes vold og deres rolle som omsorgspersoner. Hun mener at det er en manglende sammenheng mellom hvordan samfunnet ser voldelige menn i rollen som fedre, og hvordan dette kommer fram som argumentasjon i retten. Det bør vies et økende fokus på dette, og samtidig må de voldelige fedrene ta større ansvar for egne handlinger. Hvis ikke vil ikke de voldsutsatte mødrene klare å skape gode og trygge forhold for barna.

Det at domstolene så ensidig fokuserer på mors rolle som omsorgsperson, er med på å forsterke den virkning menns kontrollstrategier har i voldsrelasjonen. Dermed kan mødrenes frykt for å miste omsorgen for barna være berettiget slik rettssystemet fungerer i dag. Viten om at mødrenes omsorgsevne overfor barna kan svekkes, som følge av at de kanskje ikke klarer å fri seg fra voldsutøver, kan oppfattes som kontroversielt. Øverlien (2010) viser til at dette i internasjonal litteratur kalles ”blaming the mother”. Mor blir her ansvarliggjort for at hun ikke kan utøve god nok omsorg for sine barn, på grunn av noe partneren gjør mot henne. Dette kan oppleves som en tilleggsbelastning i en hverdag som ellers er preget av krenkelser mot henne selv og barna.

Voldsutsatte mødre blir stående i et krysspress mellom fars voldsutøvelse og den omsorg hun skal yte overfor barna. Mødrene har noen ganger nok med å beskytte seg selv fra volden, og har derfor lite overskudd eller krefter til å ivareta barna. Dette bidrar til å svekke rettens vurdering av hennes omsorgsevne. Mødrene risikerer å møte kritikk for mangelfull ivaretagelse av sin omsorg for barna nesten uansett hva de velger å gjøre. Disse kryssende forventningene gir svært snevre rammer for kvinnenes valg. Eriksson (2003) hevder at praktiseringen av samvær nødvendigvis vil forutsette at en voldsutsatt mor må ha kontakt med barnas far. Hun viser videre til at samarbeidet kan reaktivere frykt og angst hos den voldsutsatte moren. Enkelte er kritiske til den samværsordning som er fordi den er for lite opptatt av å beskytte mødrene og barna.

Når voldsutsatte mødre bryter ut av et voldelig forhold, startes prosessen med å etablere seg på nytt med sine barn. Reetableringsfasen er en sårbar tid der styrking av mødrenes og barnas situasjon vil ha stort fokus for å begrense skadevirkningen av volden. Mange av mødrene vil oppleve at det er strevsomt å påbegynne en nye tilværende med ansvar for økonomi, bolig og det sosiale. Det å komme seg ut av et voldelig parforhold kan være en krevende og langvarig prosess (NOU 2003:31). For mange barn innebærer vold i nære relasjoner at de får ødelagt hele oppveksten av volden, og for mødrene kan det ha preget og skapt en vanskelig mor – barn dyade, som de skal leve videre med. Voldsutsatte mødre kan på ulike måter være følelsesmessig og kognitivt lite tilgjengelig for sine barn. Noen blir mer aggressive fordi frustrasjoner og uro øker deres stressnivå. Mødrenes egne traumereaksjoner kan virke skremmende på barna og forsterke barnas traumesymptomer. I Kvello (2010) hevdes det at mors egen oppvekst, alvorlighet og omfang av vold, lite sosial støtte og vanskelig økonomi, er alle faktorer som påvirker og gjør omsorgssystemet sårbart for angrep. Hva er det som gjør at voldsutsatte mødre ikke forlater sin voldelige partner og far til barna? Det kan se ut til å påhvile mødrene et stort ansvar både for dem selv og for barna.

Det er ulike tilnærminger til å forstå voldsutsatte mødres holdninger og handlinger overfor barn, og at dette ikke kan skilles fra den sosiale og psykologiske konteksten disse er i (Holden, Ritchie & Jouriles 1998). De hevder at mange av de utfordringene disse mødrene møter ved et brudd, er dårlig økonomi og redsel for at hennes tidligere voldelige partner vil skade henne og barna hvis hun drar. Dessuten vil de bekymre seg for om rettssystemet vil kunne gi henne og barna tilstrekkelig beskyttelse. I tillegg kommer mors angst for samværene hun må sende barna til. Hun vegrer seg derfor for å forlate voldsutøver fordi hun ikke kan beskytte barna ved samvær. En skal heller ikke glemme de psykologiske faktorene, som eksempelvis traumatisering, og de utfordringer som følger av dette på det atferdsmessige planet. Fra barnevernsfeltet fokuseres det mest på barna til voldsutsatte mødre, og det faktum at mødrene lar barna leve i volden. Denne siden har et større fokus på å ansvarliggjøre mødrene for barnas situasjon (Buchbinder & Eisikovits, 2004). Sett ut fra denne tilnærmingen kan nesten enhver atferd fra en voldsutsatt mor overfor sine barn forstås og forklares. Uansett så har volden noen konsekvenser for både de voksne og barna.

3.5 Vold, overgrep og omsorgssvikt – virkning på barna

Det finnes ulike måter å forholde seg til vold i hjemmet på. Solberg (2004) hevder ut fra sin undersøkelse at det ikke er slik at noen barn går inn i det som skjer mens andre velger å stenge

volden ute. Barn håndterer volden i hjemmet på to hovedmåter. Noen ganger intervenserer de og griper direkte inn i situasjonen for eksempel ved å prøve å beskytte mor fysisk. Andre ganger kan de distansere seg ved å trekke seg tilbake, kanskje uten at foreldrene har registrert at de har vært tilstede. Barna kan ta fysisk avstand fra voldssituasjonen ved å stenge ute lyder eller slippe å se. Mentalt kan de distansere seg ved å tenke på andre ting eller snakke om noe annet.

Et konfliktfylt forhold mellom foreldrene kan skape et miljø av stress og utrygghet og dermed også medføre psykologiske forstyrrelser hos barn. Hvilke omstendigheter som fører til slike forstyrrelser, er likevel vanskelig å fastslå med sikkerhet. Så mange som 40-50 % av barn som lever i konfliktfylte miljø, antas senere å utvikle markante former for psykopatologi, noe som er 5-6 ganger oftere enn hos den øvrige befolkning (Schaffer 2000). Å være vitne til vold hevdes å være nesten like skadelig for barn som at vold utøves direkte mot barnet. Schaffer (2000) hevder at barn av voldsutsatte mødre viser et psykologisk forstyrrelsesnivå som er fire ganger større enn hos andre barn. Han hevder også at mindre konflikter mellom voksne må tas alvorlig da dette er noe barna lever med døgnet rundt. Finnes en dysfunksjonalitet hos den ene av foreldrene, vil dette også påvirke den andre.

Eksponering for vold i familien er ofte kronisk og ikke enkeltforekommende hendelser. Barns sentralnervesystem er i utvikling, og det vil derfor skje en negativ nevrobiologisk tilpasning. Dette vil i verste fall med varige strukturelle endringer i hjernen. I tillegg virker volden inn på utviklingen av empati, kognitiv kapasitet og barnets tillit til omgivelsene (Dyregrov 2010). Et stort antall barn utsettes for eller er vitne til vold i nære relasjoner.

”Vold er en hver handling rettet mot en annen person som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil” (Isdal 2000).

Både kortsiktige og langsiktige skadevirkninger av fysisk og psykisk vold er veldokumentert. Voldsutsatte barn beskrives å være redde, triste, sinte og ikke minst maktesløse. Langtidsvirkningen av å være utsatt for vold enten direkte eller som vitne, påvirker alle sider ved barns utvikling (Heltne og Steinsvåg 2010).

Å ha vært vitne til at mor eller far har utsatt den andre forelderen for vold eller overgrep medfører også følelsesmessige og psykologiske endringer i barnets tilknytning til foreldrene

(Mc Gee 2000). Å være vitne til vold i nære relasjoner rammer barnets tilknytningssystem på en mer direkte måte enn annen type vold. I tillegg til at det de ser i seg selv kan være traumatiserende, har dette også en annen dimensjon som utgjør en trussel for barnet. I utgangspunktet skal barnets omsorgspersoner representere en trygg base og beskytte barnet ved fare. Barn er ikke forberedt på å takle stresset som utløses ved at en av omsorgspersonene utøver vold mot den andre. I en slik situasjon er barnet følelsesmessig forsvarsløst, og har på en måte mistet begge sine omsorgspersoner. Dermed vil ingen av dem representere en trygg base i denne situasjonen (Broberg, Mothander, Granqvist og Ivarsson 2008).

Å ha vært vitne til at mor utsettes for vold eller overgrep setter barnet i en situasjon hvor samvær med den voldelige forelderen kan reaktivere barnets tidligere traumer. Den angst og redsel barnet har følt i de mest skremmende situasjonene, reaktiveres og kan sette dem tilbake flere år på utviklingsstigen. I ytterste konsekvens kan særlige skremmende opplevelser føre til at barnets personlighetsstruktur splittes. Barnet utvikler da en dissosiativ tilstand der integrasjon av selvet blir splittet. Dissosiasjon blir da forsvarets svar på det traumet barnet til stadighet opplever og som gjør at tilknytning og forsvar kommer i konflikt (Arnstorp, Benum og Jakobsen 2007). Ved særdeles truende hendelser, vil barnets forsvarssystem aktiveres ved at oppmerksomheten flyttes bort fra det som truer til noe annet for ikke å rammes av total angst. Dette gjør en i stand til å takle angsten på en måte som gjør det mulig å ”leve med” farene eller agere.

Samlivsbrudd og skilsmisse kan være en vanskelig opplevelse for barn og føre til langvarige konsekvenser for deres liv. I følge Bancroft & Silverman (2002) kan dette i enkelte tilfeller forsterkes der hvor barna tidligere har vært eksponert for vold eller andre forstyrrelser i familien. Slik kan det være hensiktsmessig å snakke om disse barna som dobbelt traumatiserte. Disse barna kan ha tilleggsproblemer med traumatiske virkninger av å ha vært direkte mål for fysisk, seksuell eller psykisk vold som barn av overgripere ved erfaring betaler høye priser for.

Mange barn blir utsatt for foreldres rusmisbruk. For barna har belastningene og konsekvensene av rusmisbruket vært et problem lenge før foreldrene diagnostiseres (Hansen 2008). Foreldrene gir ikke den støtte og oppmuntring som barn har behov for og bryter derfor med normen vi tenker at et familieliv skal ha. Denne normen kjenner også barna til. For mange resulterer foreldrenes sviktende omsorg i at barna kompenserer ved å dekke over problemene

og hjelpe til i kriser. Disse barna lever også ofte med kroniske bekymringer for foreldrene. Hansen (2008) påpeker at også i familier der kun en av de voksne har et rusproblem, vil den andre parten involveres på en måte som gjør at barna står i fare for å miste begge sine foreldre. Rusmisbruk hos en forelder kan derfor ikke ses på som et isolert problem, men får omfattende konsekvenser for alle i familien.

Å vokse opp med de konsekvenser og belastninger det er for barn å leve med rusmisbrukende foreldre, kan på sikt gi store skadevirkninger. Barn som vokser opp med alkoholproblemer, har en større risiko for å utvikle en rekke psykiske, atferdsmessige og sosiale problemer. De løper også en større risiko for å bli utsatt for seksuelle overgrep og vold (Hansen 2008). Det kan være vanskelig å se klare symptomer hos barna som tydelig henspeler på foreldres rusmisbruk. Dette gjør det vanskelig med tidlig intervensjon. Bancroft & Silverman (2002) sier at tilsynspersoner som skal være tilstede under samvær, bør ha opplæring i voldens dynamikk, dens innvirkning på familien og de mange bekymringer knyttet til voldsutøvende foreldres evne til manipulasjon og krenkelser. De sier videre at en samværsplan bør inneholde sikkerhet som øverste styrende prinsipp. Hyppige samvær har vist seg ikke å fremme barnets bearbeidelse, unntatt i de tilfeller der begge foreldrene kan enes om planen. Det bør utarbeides strukturerte samværsplaner som er trygge og tilrettelagt ut fra barnas følelsesmessige utvikling. Det bør i tillegg kreves et visst engasjement fra voldsutøveren.

Hva slags omsorg barn får, er i høy grad avhengig av foreldrenes personlighet. Hvordan foreldre opptrer med hensyn til ansvarlighet, evne til mentalisering, krenkbarhet, frustrasjonsterskel og stabilitet i emosjoner er viktige personlighetstrekk som får konsekvenser for barneomsorgen. Mange av disse egenskapene rammes hvis foreldrene har psykiske lidelser. En kan si at det er stor sammenheng mellom den psykiske lidelsen og innsikten vedkommende vil ha om seg selv som omsorgsutøver. Barna opplever foreldre som ikke ser dem og som ofte involverer barna i voksnes verden som de ikke har forutsetninger for å forstå fullt ut. Jo tidligere i barnets liv foreldre blir psykisk syke, desto verre er konsekvensene for barnets utvikling. Jo mer alvorlig og langvarig den psykiske lidelsen er, jo mer skadelig er det for barnet (Kvelling 2010).

Forskning viser at barn av psykisk syke foreldre, løper en større risiko for selv å utvikle problemer i ungdomstiden eller i voksen alder. Det er ikke foreldrenes psykiske helse i seg selv som er problemet, men familiedynamikken som følger av foreldrenes vansker (Schaffer

2000). Likevel viser Borge (2010) til at mer enn halvparten av de barn som lever med utrygge oppvekstvilkår, utvikler alvorlige psykiske problemer. Dette skyldes ulike beskyttende faktorer hos barnet selv eller i omkringliggende miljø.

Fonagy (1997) hevder at en god psykisk helse er forbundet med trygg tilknytning.

Tilknytningssystemet motiverer barn til å søke nærhet til sine primære omsorgspersoner.

Traumer påført av nær omsorgsperson utløser frykt for nærhet. Barnet utfordres da emosjonelt i å bevare tilknytningen til overgriper og å holde fast ved de gode følelsene. Samtidig blir det umulig for barnet å klare å søke nærhet til en person som virker truende.

Evnen til å knytte seg til andre og å kunne leve seg inn i andres tanker og følelser utvikles i 0–3 års alder (Rygård 2006). Barn som tidlig eksponeres for vold eller andre traumer, kan utvikle en traumatisert tilknytningsstil. Slike kriser og traumer oppleves sterkere for et barn jo yngre de er, og kan få konsekvenser for dem langt inn i voksenalder. Den siste traumeforskningen viser at tilknytningssystemet hos voldsutsatte barn blir forstyrret av volden. Zeanah (2000) hevder at selv om tilknytning er et “bånd” mellom barn og foreldre, er det ikke synonymt med kjærlighet og gode følelser, selv om de ofte henger sammen, og en trygg tilknytning er ansett å være et viktig fundament i alle forhold.

3.6 Risiko og beskyttende faktorer

Risikofaktorer som opptrer kronisk over tid og som opptrer samtidig, er alvorlig. Hvor alvorlige konsekvenser det får for barn, er likevel varierende. Samme typer risiko kan gi seg ulike utslag hos ulike barn. Borge (2003) påpeker at det er det enkelte barns reaksjoner på de risikofaktorer det blir utsatt for, som er sentralt.

Risiko kan beskrives ut fra type, grad av alvorlighet og relevans. Med relevans menes det her hvilke reell effekt belastningene har på barnet. Opptrer flere risikofaktorer samtidig, gir dette en kumulativ virkning. Det er likevel vanskelig å vite om barnets reaksjoner eller symptomer skyldes sammensetningen av de omkringliggende risikofaktorene, eller om en risikofaktor er mer utslagsgivende enn andre (Borge 2003).

Vurdering av risiko er derfor viktig for å få et bilde av hvilke behov det enkelte barn har for hjelp til å takle belastninger det blir utsatt for. På samme måte er risikovurdering nødvendig

for å vurdere hvem som kan fungere som støtte for barnet. Når man skal vurdere hvilke skadevirkninger traumer har på barn, er det nødvendig også å se på hvilke forhold ved og rundt barnet som kan bidra til beskyttelse. En viktig faktor ved barnet selv er personligheten. Barn har ulik stresstoleranse, som hevdes delvis å være medfødt og delvis tillært gjennom erfaringer. På samme måte har barn ulik evne til å mestre sine tanker og sin atferd når og etter det blir utsatt for traumatiske hendelser (Dyregrov 2010). Dette vil blant annet influere på barnets kapasitet og evne til å bearbeide de hendelser det blir utsatt for. Bunkholdt (2004) ser på risiko som en prosess, der alder og modenhet må tas med i vurderingen av grad av belastning. I dette legges det at barnets alder og hvordan det forstår hendelsene vil også være av betydning. Foreldre forventes naturlig å være en viktig utviklingsstøtte for sine barn. I de familier der en av omsorgspersonene er den som utsetter barnet for traumer og/ eller omsorgssvikt, vil familien derimot utgjøre en risikofaktor for barnet. Stressfaktorer i familien som kranling, vold og overgrep, rusmisbruk eller psykisk sykdom utgjør en alvorlig risiko som ligger utenfor barnets kontroll, i den forstand at barnet ikke vil ha noen mulighet for å stoppe det (Borge 2003). Tilgangen på støtte i miljøet rundt vil da være av avgjørende betydning. Dette kan være støtte fra venner og bekjente eller fra offentlige instanser som barnehage, skole eller hjelpeapparatet ellers (Dyregrov 2010). Dette forutsetter igjen at det omkringliggende miljø må ha kjennskap til barnets belastninger og behov. Når det gjelder omkringliggende faktorer som kan kompensere for risikofaktorer, skal man likevel være oppmerksom på at det ikke alltid kompenserer i tilstrekkelig grad. For et barn som opplever grov omsorgssvikt i hjemmet, vil ikke andre utenforstående kunne veie fullt opp for dette uten at det samtidig gjøres noe med omsorgssvikten hjemme (Borge 2010).

Øverlien (2010) hevder at det åpenbart har vært et større fokus på barnets evne til resiliens, enn på resiliens hos det omkringliggende miljø. I tilfeller der det utøves vold fra den ene omsorgspersonen mot den andre, øker faren for at barnets tilgang på støtte fra den av foreldrene som fremtrer som offer reduseres. Forskning viser at mødres omsorgskompetanse påvirkes av vold. Mødre som kompenserer for barnets negative opplevelser gjennom å være støttende og oppmerksomme, får mindre grad av atferdsproblemer hos sine barn enn de som ikke evner å opptre utviklingsstøttende (Øverlien 2010). På samme måte vil vold i nære relasjoner kunne medføre en risiko for at slekt og venner trekker seg unna. Dette vil igjen redusere barnets tilgang på støtte i sitt nærmiljø, noe som normalt sett kunne fungert som en beskyttende faktor.

3.7 Barns behov for samvær

Det bør utarbeides strukturerte samværsplaner som er trygge og tilrettelagte ut fra barnas følelsesmessige utvikling. Haugli og Havik (2010) ser det som et viktig mål å justere samvær slik at de virker støttende på barnets utvikling og trivsel og i størst mulig grad unngår å utsette trivsel og utvikling for skade. Vurdering av hvordan samværet skal være står i spennet mellom hvilket behov barnet har for samvær og hvor mye samvær barnet kan tåle. Samvær virker ulikt på ulike barn i ulike situasjoner. Balansen mellom risikofaktorer og beskyttende faktorer er medvirkende sammen med barnets sårbarhet. Det er enighet om at samspillet mellom disse er komplisert og at det sjelden er enkeltårsaker til konsekvenser av samvær.

Barn skal ikke tvinges til samvær hvor de risikerer å bli utsatt for vold eller overgrep. I følge Barneombudet (2008) må retten til samvær knyttes til barnets behov og ikke foreldrenes behov. Stort sett er samværsordningen uproblematisk for de fleste barn. Problemet oppstår i de tilfeller hvor foreldrenes ønsker om, og rett til, samvær kommer på kollisjonskurs med barnets ønske og behov. Det vil typisk være i samværsaker hvor barnet risikerer fysiske eller psykiske overgrep under samvær

De umiddelbare reaksjoner et barn viser i vanskelige situasjoner, vil variere ut fra alder og modning. Barn i førskolealder har ikke intellektuell kapasitet til fullt ut å forstå situasjonen de er oppe i. Belastningen i en stresset situasjon vil gjerne fremkalle egosentrisk tenking og kan medføre at barnet kan påta seg skyld for det som skjer. Når barna kommer i skolealder, vil deres intellektuelle kapasitet ha endret seg, og de vil rette mer sinne mot foreldrene. Dette kan særlig merkes for bostedsforelder. I 10-12 års alder ser en tilbøyeligheter til at de gjerne prøver å megle mellom foreldrene, noe som ofte blir en slitsom og skuffende prosess. Det kan på mange måte være lettere å organisere samvær med større barn, men de unge kan ofte være preget av fortvilelse. De kan etter hvert begynne å sette foreldrenes liv inn i sitt eget livsperspektiv, og tanker om hvordan de selv blir som partnere eller foreldre kan for noen bli belastende (Bunkholdt 2000).

I følge Haugli og Havik (2010) er det bred enighet i det psykologiske miljø om at barns utvikling skjer ved kontinuerlig samspill mellom barn, foreldre og det miljøet de lever i. I tillegg til det som skjer under samværet, har barnets forståelse av situasjonen, betydning for hvordan samvær virker på barnet. Hvordan barnet forstår hensikten med samværet, er også av betydning. Høyt konfliktnivå mellom de voksne gir en negativ innvirkning på barnets trivsel

under samværene. I utformingen av samvær er det viktig å legge vekt på foreldres fungering og forståelse av barnets behov. Likedan vil barnets forståelse av situasjonen ha stor betydning for den effekten samværet har på barnet. I tillegg vil barnets behov, sårbarhet og tilknytningsforhold, samt konfliktnivået mellom de voksne, være avgjørende elementer.

Intensive konflikter eller disharmoni mellom foreldrene over tid er en avgjørende faktor ved feilutvikling hos barn. Dette vises gjennomgående i forskning. Dette tilsier at harmoni mellom foreldre er en forutsetning for positiv utvikling hos barn (Scaffer 2000). Dette utfordres i samværsituasjonen. Zeanah (2000) hevder at barn ikke bør påtvinges en samværsordning de ikke ønsker eller er følelsesmessig eller psykologisk klar for. De beskriver hvordan voldsutsatte barn bør møtes av hjelpeapparatet for å utvikle en trygg retilknytning til sine nærmeste omsorgsgivere. Det viktigste ved behandling av traumatiserte barn er å skape en trygg og god relasjon til den primære omsorgspersonen, som da ofte er mor, etter et samlivsbrudd. En lovendring skal nå sikre at det i disse barnefordelingssakene fortrinnsvis skal være hovedforhandlinger for at påstandene eller mistankene kan bli nøye gjennomgått. I en barnefordelingssak vil alltid barnets rettigheter utfordres av rettighetene til foreldrene, og påstander om vold og overgrep bør gjennomgå en kritisk vurdering under hovedforhandlinger.

Lovens utgangspunkt er at samvær med den av foreldrene barnet ikke bor sammen med er bra for barnet. Det er kvaliteten i relasjonen som er avgjørende fremfor biologisk tilknytning og kjønn. Et godt og nært forhold til samværsforelderen er av stor verdi for barnet, og vil fremme trivsel. Fravær av dette vil i verste fall være til skade. Distanse fra en forstyrret eller krenkende forelder, vil likevel ofte være til barnets fordel (Kelly 1993). I følge Bancroft & Silverman (2002) er deres erfaring at det er få barn som foretrekker å stoppe all kontakt med sine mishandlende fedre, selv om dette forekommer i noen tilfeller. Det er som oftest der overgriperes vold har vært usedvanlig skremmende eller der han har misbrukt barna direkte. De fant at barn generelt ønsker å kunne fortsette å uttrykke sin kjærlighet for faren sin og å kunne fortelle ham om viktige hendelser i deres liv. De har også behov for å vite om han har det bra. Imidlertid må denne kontakten ikke forstyrre de andre helbredende behov.

I følge Flendt & Holst (2000) er nærhet mellom barnet og samværsforelderen, samt konfliktnivået, av stor betydning for hvilken følelsesmessig effekt samværet får for barnet. Dette sikres også gjennom loven ved at det er en forutsetning at samværet skal være til barnets

beste. Ved konflikt mellom samværsretten og hensynet til barnets beste er det nettopp barnets beste som skal være utslagsgivende (BLD 2004 – 2005).

Det er av stor betydning hvordan de impliserte parter, her sakkyndige og dommere, forstår hva som medfører av risiko og hva som virker beskyttende for et barns utvikling (Haugli og Havik 2010). De langsiktige utsiktene for bearbeiding av traumer for de utrygge barna er knyttet til flere forhold. Blant annet vil bearbeidelsen avhenge av om barnet er i et omsorgsmiljø som bidrar til emosjonelle utvikling. I følge Bancroft og Silverman (2002) er visse elementer avgjørende for etableringen av utviklingsfremmende miljø for barn av voldsutsatte mødre etter en separasjon eller skilsmisse. Barna må oppleve fysisk og følelsesmessig trygghet i sine nåværende omgivelser, og det må være en god struktur og forutsigbarhet i omsorgen. Dette er viktig fordi barnets voldsopplevelser kan ha skapt en følelse av kaos for barnet der de har følt seg ute av stand til å forutse hva som vil skje til enhver tid.

Et annet viktig moment er at i Norge trenger ikke voldsutøvende fedre å vise verken samarbeidsvilje, respekt eller trygghet for å komme i betraktning som samværsforeldre. Det har tvert imot vært mødrenes ansvar å sikre at både omsorg og samvær med voldsutøvende fedre er trygt og bra for barn. Dette til tross for at disse mødrene har blitt utsatt for vold av faren (Bancroft og Silverman 2002). Det er studier som viser at behandling har en positiv innvirkning på voldsutøvere, også på sider ved deres omsorgsutøvelse (Parrot 1999). Han viser til en studie av menn som ble dømt til behandling for sin voldsatferd, som viste i etterkant at de i mindre grad benektet og rettferdiggjorde egne voldshandlinger. Disse evnet også i større grad å forstå hvilken negativ effekt volden hadde på barna.

Parallelt med arbeidet knyttet til direkte til barna, er det viktig å jobbe med relasjonen mor – barna for gjenvinne en god relasjon dem i mellom. Dette er en kritisk del av gjenoppbyggingen av barnets indre arbeidsmodeller. For at mor- barn relasjonen skal bli sterk og sunn, er det nødvendig at barna føler at deres mor kan beskytte dem. De må gjenvinne sin respekt for henne, og se at mors nettverk er støttende og hjelper henne til å holde voldsutøver borte. Barn som har vært utsatt for vold i hjemmet, kan i lang tid komme til å føle seg tynget av ansvarsfølelsen for beskyttelse og omsorg av sin mor, far eller søsken. Det er derfor viktig å ta fra barnet noe av denne byrden ved blant annet å si informasjonen til barnet om mors eller fars bekymringer. I domstolens og hjelpeinstansenes intervensjon må det være et fokus

på å hjelpe voldsutsatte mødre til å bli gode og trygge omsorgspersoner for sine barn dersom de skal være bostedsforeldre og hjelpe barnet til å skape seg nye gode indre arbeidsmodeller (Bancroft & Silverman 2002).

3.8 Tilsyn under samvær i andre land

I land utenfor Europa er det vanlig å trekke voldsutøverens eget ansvar inn når samvær skal fastsettes i saker der det har vært vold eller overgrep. Blant annet må voldsutøveren før det overhodet blir aktuelt med samvær, selv ta initiativet til å oppsøke og komme i gang med behandling (Heltne og Steinsvåg 2011). I følge BLDs informasjonshefte om *Barnefordelingssaker der det er påstander om vold* (2008) er det studier som viser at behandling har en positiv innvirkning på voldsutøveres omsorgsfunksjoner. En slik ansvarstagen for egne handlinger er et positivt signal med tanke på endring. I følge Bancroft & Silverman (2002) kan veiledning under samværene være tilstrekkelig for å kunne ha tilfredsstillende samvær med voldsutøvende foreldre, mens andre ganger stilles det strengere krav som fullstendig overvåket samvær i egne samværssteder. Dette kreves blant annet i land som eksempelvis New Zealand, Canada og USA. Der har de også valgt å stille krav til samværsforelderens dersom denne har utøvd vold mot mor og barn. I disse landene har man større fokus på voldsutøverens atferd og innsikt i egne handlinger eller vansker. I følge Heltne & Steinsvåg (2011) må voldsutøveren først ha tatt initiativ og gått i gang med behandling for sitt sinne og sin voldelige fremtoning parallelt med at det utarbeides en samværsplan med sikkerhet som hovedprioritet. Bancroft & Silverman (2002) hevder at tilsyn under samvær ikke bør være en norm før en voldsutøvende foreldre har fullført voldsbehandling. Heller ikke etter, dersom vedkommende ikke viser innsikt og evne til å ta ansvar for volden. De anbefaler videre en trinnvis tilnærming til samvær, som også forutsetter at voldsutøveren styres hensiktsmessig og deltar på en seriøs måte i egne voldsprogrammer og der voldsutøveren gradvis får mer normal kontakt med sine barn.

I følge Skjørten (2004) kan det se ut til å være noen fellestrekk ved rettstilstanden i Norge og Sverige når det gjelder barnefordelingssaker der det er påstander om vold og overgrep. Også i Sverige blir bevisbyrden lagt på mor dersom hun motsier at far skal ha samvær med barn hvis det har vært vold (Eriksson 2003). Det stiller heller ikke krav til voldsutøvende fedre om at å gå i gang med behandling eller vise vilje eller evne til å ta ansvaret for volden. Både Danmark og Island har bestemmelser om overvåket samvær. I Danmark er det staten som skal sikre

muligheten for overvåket samvær dersom foreldrene ikke kan betale dette. På Island kan sysselmanen etter samråd med barneverntjenesten bestemme at det skal være tilsyn under samvær, da med bistand fra barnevernutvalget eller en særlig utpekt tilsynsperson. Sverige kan synes å ha samme tilsynsordning som Norge har hatt tidligere før det ble lagt til Bufetat. I Sverige kan domstolene bestemme at det skal være tilsyn under samvær av en tredjeperson, og anmode sosiale myndigheter om bistand (Ot.prp. nr. 103 2004 – 2005)

4.0 PROBLEMSTILLING

Ut fra yrkeserfaring i barnevernstjenesten har vi begge erfaringer med tilsyn under samvær etter barnelova (1981). Da dette ikke var en lovpålagt oppgave for barnevernstjenesten, hendte det at disse sakene ble avvist. Vi ble etter hvert kjent med at det hadde vært en lovendring i 2006, med virkning fra 2007, som innebar at ansvaret for tilsynsordningen ble pålagt Bufetat. Etter vår erfaringer fikk barnevernstjenesten fortsatt forespørsler om å utføre tilsyn under samvær.

Med bakgrunn i dette ønsket vi å se nærmere på den nye tilsynsordningen, og hvordan den fungerer etter en tids bruk.

I vår forskningsstudie har vi forsøkt å finne svar på følgende forskningsspørsmål:

Hvor godt kjenner sakkyndige og tilsynspersoner til intensjonen med ordningen?

Hvilke kriterier legger de sakkyndige til grunn ved sine anbefalinger av tilsyn som vilkår for samvær?

Hvilke erfaringer har bostedsforeldre og tilsynspersoner gjort seg med tilsynsordningen?

5.0 METODE

I vår studie har vi ønsket å belyse tilsynsordningen, slik den fungerer for bostedsforeldre, tilsynspersoner og sakkyndige. Da vi ønsket kunnskap om de enkelte aktørenes subjektive opplevelser og erfaringer, var det naturlig å benytte kvalitativ metode og gjennom intervjuer. Sammen med juridisk og barnefaglig litteratur, har gjennom intervjuene vi fått innsikt i prosessen knyttet til tilsynsordningen.

5.1 Vitenskapsteoretiske refleksjoner

Hatch (2002) argumenterer for viktigheten av å velge et paradigme før en bestemmer seg for hvilke forskningsspørsmål en skal stille og hvilken forskningsmetode som er fornuftig i forhold til det valgte paradigme. Vår studie knytter seg opp mot det konstruktivistiske paradigme der det ontologiske synet er at virkeligheten kan forstås på forskjellige måter. Virkeligheten forstås som en mental konstruksjon som er empirisk, lokalt og spesifikt konstruert (Hatch 2002). Tilsynsordningen som vi har valgt å studere, bygger som fenomen på sammensatte teoretiske perspektiver og møtet mellom et offentlig ”tjenesteapparat” og den private part. Her kan det oppstå ulike verdier, motiver og perspektiver som medvirker til konstruksjon av et fenomen, og som til tider og på enkelte punkter vil danne meningsmotsetninger eller grunnlag for felles forståelse.

I forskningsstudier må det være samsvar mellom ontologi, metodologi og valg av metode (Hatch 2002). Et viktig supplement til innsamling av data er relevant teori omkring det aktuelle tema. I følge Silverman (2006) er teori rammeverket for en kritisk forståelse av et fenomen, og skaper en basis for hvordan noe ukjent kan bli organisert. Problemstillingen vi har valgt har vært avgjørende for hvilken teori vi har støttet oss til. Da vi har tatt utgangspunkt i en ordning som følger av lovendring, har juridisk litteratur for oss vært både naturlig og nødvendig for selv å forstå grunnlaget for tilsynsordningen som fenomen. Dette ga oss også utgangspunkt for hva som var interessant å undersøke ved vårt kvalitative studie. Da vi har hatt fokus på barn som har vært utsatt for vold og overgrep, eller vært vitne til dette, har vi støttet oss til teori knyttet til skadevirkninger av å bli utsatt for slike belastninger. Det har også vært viktig for oss å se dette opp mot teori om tilknytning samt hvilke risiko og beskyttelse som vold utgjør for spesielt utsatte barn.

Med utgangspunkt i det konstruktivistiske paradigmes tradisjoner, og i det fenomen vi har ønsket å belyse i studien, har kvalitative forskningsintervju vært et naturlig og nærliggende valg av metode. Formålet med kvalitative intervju er å få fram kunnskap om det perspektiv informantene har på sitt dagligliv eller i forhold til det fenomen vi vil undersøke (Hatch 2002, Kvale 2006).

Det var naturlig å velge en hermeneutisk (meningsfortolkende) tilnærming til det området vi ønsker å undersøke, som hjelp i forståelsen og tolkingen av den informasjon som informantene har gitt. I meningsfortolkende tilnærming legges det vekt på menneskets opplevelse. Hvordan virkeligheten er vil avhenge av menneskets opplevelse og kontekst (Gunneriussen 1999, Befring 2007). Grunnlaget i hermeneutikken er den forståelsen og fortolkningen som forskeren har. I hermeneutisk tilnærming er kunnskapssynet mindre statisk. Der ses kunnskap som en konstruksjon av ulike virkeligheter - og ikke en objektiv sannhet (Silverman 2006). I følge Gilje & Grimen (2004) er den hermeneutiske tolkingen en stadig pågående prosess som utspiller seg fra forskerens forforståelse, beskrivelser fra informanter og ved tolkning av den ferdige teksten. Tilnærmingen fokuserer vekselvis på deler av informasjonen og helheten og kan beskrives som den hermeneutiske sirkel. Vi har brukt hermeneutiske prinsipper i hele prosessen for å forsøke å forstå og formidle våre forskningsfunn. Vi har i intervjuene inntatt en interaksjonistisk tilnærming for å vektlegge kommunikasjonen mellom oss som forskere og våre informanter som en kilde til utvikling av kunnskap (Thargaard (2009).

Den kunnskap vi har fått ut fra vår forskningsstudie, har med utgangspunkt i informantenes beretninger blitt analysert, tolket og formidlet med støtte fra en teoretisk forståelsesramme. Det har vært umulig for oss som forskere å være distanserte og helt objektive i vårt arbeide, noe som også kjennetegner det konstruktivistiske forskningsparadigme (Hatch 2002).

5.2 Forskningsdesign

Metoden er den systematiske måten å undersøke virkeligheten på og er det verktøyet vi bruker for å samle inn data. Empirisk forskning innebærer en systematisk innsamling og analyse av de tema en ønsker å forske på i den “virkelige” verden. Det hersker noe uenighet om definisjonen og skillet mellom kvalitativ og kvantitativ metode blant forskere, men en kan skille disse to metodene ved å si at kvalitativ beskriver noe av egenskapene ved fenomener,

mens kvantitet har det formål å måle eller telle fenomener. Det betyr at det er belegg for å hevde at kvalitativ forskningsmetode fokuserer på å søke mening og forklaring på hvordan fenomener oppleves av informantene (Ringdal 2001).

I vår studie etterspør vi erfaringer og oppfatninger som informantene har omkring tilsynsordningen. Vi har valgt en kvalitativ tilnærming som gir anledning til å gå dypere inn i tema. Vi har også valgt å intervju tre ulike informantgrupper for å kunne avdekke eventuelle like og ulike perspektiver ut fra deres ulike roller.

Det foreligger lite forskning på vårt masteremne. Noe av forklaringen på det kan ligge i at tilsynsordningen er av relativt ny dato og berører en snever del av befolkningen. Før vi starter intervjuene, vil vi trolig ha få tanker om hva vi vil få ut av disse. For å avdekke informantene sine egne oppfatninger, meninger, motiv og tenkemåte, vurderte vi det mest formålstjenlig å bruke kvalitative metoder (Aadland 1997). De vanligste kvalitative metodene er intervju, observasjon, tekst- og dokumentanalyse. Særlig er kvalitative intervju en nyttig forskningsmetode for å få informasjon om holdninger og verdier. Utføres dette på en god måte, kan en oppnå dypere og mer kompleks kunnskap enn det som er tilgjengelig for andre (Silverman 2006). Autentisk forståelse av folk sin erfaring får en frem ved å stille åpne spørsmål i et intervju. En kan her få innblikk i informantens sitt hverdagsliv ut ifra vedkommende sitt eget perspektiv (Kvale 2006).

Vi har gjennom vår undersøkelse hatt et kritisk blikk på ordningen med tilsyn under samvær, noe som også har medført at vi har hatt fokus på det som ikke har fungert så bra omkring tilsynsordningen. I valg av litteratur har vi brukt juridisk litteratur for å få kjennskap til forarbeidene til barneloven (1981). Vi har også gjort oss kjent med forskning og teori som setter søkelys på skadevirkninger som barn blir påført og de utfordringer som ligger i dette, både for bostedsforeldre og de som skal kunne yte bistand. Vi har også anvendt litteratur som har hatt en problematiserende holdning til hvordan de aktuelle barna og deres familier blir møtt. Vi har ved flere anledninger nevnt at barnets sårbarhet er av betydning for hvordan både tidligere opplevelser og erfaringer med tilsynsordningen blir håndtert av barnet. Likevel har vi ikke i vesentlig grad valgt å fokusere på omkringliggende faktorer som kan fungere beskyttende for barnet. Vi tenker her blant annet på andre deler av hjelpeapparatet som kunne vært til støtte for både barnet og omsorgspersonene.

5.2.1 Intervju

Samtaler har alltid vært en vesentlig del av menneskers livsverden. I følge Postholm (2010) kan ulike former for intervju være et viktig redskap som forskere kan benytte seg av. Vi gjennomførte semi – strukturerte intervjuer, som struktureres i den forstand at vi som forskere definerte og kontrollerte intervjusituasjonen med noen forhåndsdefinerte spørsmål knyttet til det tema vi ville undersøke (Kvale 2006). Disse spørsmålene ble stilt til alle informantene. Utover dette var det hensiktsmessig under intervjuene også å stille noen mer oppklarende og utfyllende spørsmål for å få intellektuell innsikt i informantenes dagligliv eller arbeid.

Den praktiske gjennomføringen av intervjuene fungerte veldig bra, bortsett fra ved ett tilfelle. Lydkvaliteten på opptaket av vårt første intervju var så dårlig at intervjuet måtte gjøres på nytt. Dette skyldtes gammelt opptaksutstyr. Resterende intervju ble tatt opp på nye digitale diktafoner, som sparte oss for større frustrasjoner angående lydkvalitet.

For å unngå mye reisetid og påfølgende kostnader med dette, ble tre av intervjuene gjort ved videokonferanse der vi begge intervjuet informanten. Vi hadde på forhånd avtalt hvem som skulle ta intervjuet opp på bånd for deretter å transkribere disse. For å kunne drøfte eventuelle endringer eller presiseringer ved senere intervju, valgte vi å gjennomføre det første intervjuet i hver informantgruppe sammen. Deretter fordelte vi intervjuene.

Det var av praktiske årsaker vi valgte å gjennomføre noen av intervjuene hver for oss. Vi ser i etterkant at kvaliteten ved intervjuene kunne blitt bedre hvis vi begge hadde vært tilstede under alle intervjuene. For å gjennomføre gode semi-strukturerte intervjuer, vil svarene som blir gitt på de spørsmål som er formulert i intervjuguiden, danne utgangspunkt for nye utdypende spørsmål. Da må spørsmålene formuleres direkte i intervjusituasjonen. For å kunne se og gripe de muligheter som er i intervjusituasjonen, kreves det både oppmerksomhet og konsentrasjon fra intervjuer. I følge Kvale (2006) krever dette et høyt ferdighetsnivå hos intervjuer. I tillegg til å ha mye kunnskap om intervjutema, må intervjueren også kjenne til de metodologiske muligheter som finnes, samt kunne beherske de ferdigheter som ligger i å formulere en samtale slik at informanten gir oss informasjon. Dette opplevdes som en klart større utfordring i de intervjuene vi foretok alene. De intervjuene vi gjorde sammen ga oss en annen mulighet for å kunne utfylle hverandre. Ved å gjennomføre alle intervjuer sammen, kunne vi muligens ha oppnådd en bedre kvalitet på intervjuene.

Ved intervju av bostedsforeldre gjennomførte vi intervjuene ved å møte dem personlig. Dette kommenteres nærmere under punkt 4.6 om forskningsetiske vurderinger. Bostedsforeldrene fikk selv velge om intervjuet skulle finne sted hjemme eller på nøytralt sted. Sakkyndige og tilsynspersoner fikk tilbud om å bli intervjuet pr telefon, i videokonferanse eller ved personlig møte. Ved intervju av tilsynspersoner og sakkyndige ble fire intervjuer gjort på telefon, og tre som videokonferanse. Resterende intervjuer ble gjennomført ved personlig møte på nøytralt sted.

Ulempen med telefonintervju, er at kroppsspråket ikke kan observeres. Dette utelukker blant annet muligheten for å observere nonverbale signaler på hvordan spørsmålene påvirker informantene, noe som kan være uheldig når vi etterspør informantenes opplevelser. Det hindrer også intervjuer selv å formidle en nonverbal lyttende holdning. Dette gir dermed telefonintervju et noe mer upersonlig preg enn ved direkte møte med informanten. Når vi valgte å intervju bostedsforeldre ansikt til ansikt var det nettopp for å imøtekomme informantenes antatte behov for bekreftelse. Samtidig var det mer naturlig å stille oppfølgingsspørsmål når vi hadde behov for å gå mer i dybden. Blant annet oppfordret vi den ene bostedsforelder til å gi mer informasjon om spesifikke situasjoner, som hun opplevde vanskelig å håndtere knyttet til sønnens samværsordning. På mange måter ønsket vi å få mer informasjon om akkurat det fenomenet, samtidig som vi ønsket å få frem hennes subjektive opplevelse, da vi så at hun var beveget av sønnens sterke reaksjoner. Til forskjell fra de andre informantgruppene formidlet bostedsforeldrene sin private og personlige historie, noe som fordrer at vi som intervjuere inntok en lyttende holdning. I følge Smith (1993) er nettopp lytting den beste måte å oppfylle menneskets grunnleggende behov for å bli anerkjent og bekreftet. Gjennom nonverbale handlinger gir den som lytter signaler til den andre om at vedkommende blir hørt. Postholm (2010) hevder at semi- strukturerte intervjuer er mest hensiktsmessig dersom forskeren har til hensikt å forstå heller enn forklare det som blir forsket på.

I intervjuene hadde vi åpne spørsmål om deres syn på ordningen, men hadde ikke direkte spørsmål om hva informantene syntes fungerte bra. Med bakgrunn i vår kritiske fokus på ordningen kan dette ha påvirket informantene til å fortelle om det de opplevd som problematisk og dermed utelatt det som de eventuelt var fornøyd med (Thagaard 2009)). Slik er det en mulighet for at vi har fått svar vi mer eller mindre bevisst var på utkikk etter. Dette

kan igjen ha påvirket vårt analyse- og tolkningsarbeid i undersøkelsen, og kan i verste fall ha medført at vi også kan ha oversett signaler informantene har gitt oss.

5.2.2 Intervjuguide

Det empiriske grunnlaget i vår undersøkelse er intervjuer med 2 bostedsforeldre og 2 tilsynspersoner som alle har erfaring med saker der det foreligger dom på tilsyn under samvær etter barnelova § 43 tredje ledd (1981). Videre har vi intervjuet 6 psykologer som alle har erfaring med sakkyndighetsarbeid i forbindelse med samværssaker etter barnelova (1981).

Alle de tre nevnte informantgruppene kunne ut fra sine roller og ulike ståsteder fortelle om sin oppfatning av tilsynsordningen. Fra både sakkyndige og tilsynspersoner ønsket vi å få informasjon om hvor godt de kjente til tilsynsordningen og hva de mente om den ut fra det kjennskapet de hadde. Dette ønsket vi svar på fordi ordningen er relativt ny og fordi deres kjennskap til lovens intensjon trolig kunne innvirke på deres utøvelse av den rolle de har i de konkrete sakene.

De sakkyndige har et avgrenset mandat i forberedelsene til domstolens behandling. Fra denne informantgruppen ønsket vi å få kjennskap til hvilke kriterier hos barna og de voksne som blir lagt til grunn ved anbefaling av tilsyn. Vi ba også om deres mening om hvilke krav som bør stilles til tilsynspersonenes kompetanse samt oppfølging av disse.

Tilsynspersonene representerte en faggruppe som ikke hadde erfaring med utøvelse av tilsyn før tilsynsmyndigheten ble tillagt Bufetat og familievernet i tråd med *forskrift om oppnemning av tilsynsperson mv.* (2006) med iverksetting fra 2007. Det var derfor av interesse å høre hvilke erfaringer de hadde gjort seg i tilsynsoppdragene, samt hvordan de opplevde at ordningen fungerte for foreldre, barn og ikke minst dem selv.

Bostedsforeldrene var en særlig interessant informantgruppe for oss. Særlig var de interessante fordi det ikke foreligger kunnskap om hvordan tilsynsordningen fungerer for bostedsforeldre og barna deres (BLD NOU 2008:9). At denne gruppen av informanter var vanskelig å rekruttere gjorde også deres bidrag svært interessant. Hos disse informantene ønsket vi å få kjennskap til hvilke erfaringer de hadde gjort seg med tilsynsordningen. Vi ønsket også å få utdypet hvordan tilsynssituasjonen virket på barna deres.

5.2.3 Utvalg og rekruttering

Valg av informanter vil naturlig henge sammen med forskningsspørsmålene. Vårt primære ønske når vi skulle velge tema for vår forskningsstudie, var å undersøke hvordan tilsynsordningen fungerte for bostedsforeldre og barn. I tillegg til vår særlige interesse for tema var utgangspunktet for dette den påstått manglende kunnskap om hvordan ordningen fungerte for de vi oppfattet som hovedaktørene i ordningen (BLD NOU 2008:9). Tilgang på informanter skulle vise seg å være vanskeligere enn først antatt.

Bostedsforeldre er ikke en informantgruppe som særpreges på en måte som gjør det mulig å oppspore dem direkte. Vi startet ut med å tilskrive 22 advokatkontor med forespørsel om å videresende invitasjon til deltakelse i intervju til aktuelle bostedsforeldre. Her kan nevnes at to advokater kontaktet oss for å meddele hvor positive de var til at vi tok opp nettopp den aktuelle problemstillingen.

Vi fikk positiv respons fra to bostedsforeldre, hvorav en av disse hadde et barn i den aktuelle alder for intervju. Vi kontaktet sorenskriver innenfor et distrikt for å få oversikt over antall saker der det ble satt vilkår om tilsyn under samvær. Han kunne tilkjennegi at han var ukjent med at ansvar for tilsynsoppdrag etter barnelova § 43 tredje ledd (1981) fra 01.01.2007 var lagt til Bufetat. Slik fikk vi bekreftet at slike tilsynsoppdrag fortsatt i noen tilfeller blir sendt til barnevernet og ikke til familiekontor slik den nye ordningen tilsier (BLD 2006). Vi kontaktet deretter både barnevernstjenester og familiekontor for å etterspørre om de hadde aktuelle tilsynsoppdrag. For å spare tid ble brevene nå sendt ut på e-post. De som ikke hadde svart innen fristen, ble kontaktet på telefon. Søk via familiekontor og barnevernstjenester ga ikke flere informanter.

Gjennom en av advokatene vi hadde kontakt med fikk vi opplyst at kanskje sakkyndige kunne være en interessant informantgruppe da deres anbefalinger ofte blir hørt på i retten. Vi tok det rådet til følge. Etter flere måneders søk etter informanter valgte vi å endre vår problemstilling til også å omfatte sakkyndiges forhåndsvurderinger og tilsynspersoners erfaringer. Ny problemstilling ble godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), 17. november 2010 (vedlegg nr 6).

De to bostedsforeldrene som allerede hadde sagt seg villige til å delta i undersøkelsen, ønsket fortsatt å være med etter at de ble informert om endringene. Da vi kun fikk anledning til å intervju et barn, valgte vi bort denne gruppen og valgte heller å støtte oss til den informasjon vi fikk fra bostedsforeldrene om hvilken innvirkning ordningen hadde på barna og dem selv. De ville særlig kunne uttale seg om eventuelle reaksjoner fra barnet før eller etter samvær. Det var veldig positivt at noen bostedsforeldre ønsket å stille til intervju for å bidra til at problemstillingen kan bli belyst ut ifra deres opplevelser. De to bostedsforeldrene hadde ulike saksbakgrunn, noe som gjorde det spennende å høre deres erfaringer. De ønsket å stille opp fordi de synes det var et så viktig tema. De hadde mange spørsmål knyttet til dette, og var opptatt av å kunne bidra til at det kunne bli satt fokus på denne ordningen. De uttrykte også overraskelse over at det ikke var flere som tenkte som dem og ville stille til intervju. Ved intervju av sakkyndige fikk vi større bredde i informasjonen og innsikt i de sakkyndiges forhåndsvurderinger. På den måten fikk vi også kunnskap om hvilke kriterier de vurderte og deres kjennskap til ordningen. Dette ønsket vi å se nærmere på også i forhold til tilsynspersonenes praktiske erfaringer.

Tilgangen på informantgruppene tilsynspersoner og sakkyndige ble betydelig enklere. Valg av tilsynspersoner ble gjort ut fra kontakter vi hadde fått da vi søkte etter bostedsforeldre og barn i første runde. Vedkommende hadde vært hjelpelige med utsending av brev til potensielle informanter og hadde slik fortalt at de også hadde erfaring med utøving av tilsyn. De stilte seg begge til disposisjon dersom vi skulle trenge mer hjelp. Slik kontaktet vi dem nå det senere ble aktuelt å intervju tilsynspersoner.

Utvalg av sakkyndige ble gjort ved at vi kontaktet tingretten for å få en oversikt over sakkyndige som blir brukt i saker som omhandler barn. Videre fikk vi tips om aktuelle informanter som kunne spørres fra en sakkyndig vi kontaktet. Vi fikk også tilgang på mail-liste over sakkyndige fra en kommuneadvokat.

Antall informanter vil være avhengig av studiens omfang, tid og kapasitet, samt ha sammenheng med dybde i informasjon vi ønsker å få fra hver deltaker. I følge (Kvale 2006) bør vi intervju så mange at vi får tilstrekkelig informasjon til å skaffe en god oversikt, noe som er nødvendig for en god analyse. Deltakerne må kunne gi informasjon som kan brukes i prosessen for å besvare forskningsspørsmålene. Til vår undersøkelse valgte vi å intervju to bostedsforeldre, to tilsynspersoner og seks sakkyndige. Antall bostedsforeldre gav seg selv da

det ikke lykkes oss å skaffe flere informanter i denne gruppen. Da vi ønsket innsyn i bostedsforeldres og tilsynspersoners erfaringer, syntes det naturlig at disse informantgruppene var like store. Når vi likevel valgte å intervjuere flere sakkyndige, hadde dette sin bakgrunn i deres posisjon i de aktuelle sakene, der deres anbefalinger er avgjørende for at tilsyn blir brukt som et alternativ i barnefordelingssaker. Vi ønsket også å få et litt bredere grunnlag for å kunne se et mønster i hvordan de tenkte rundt årsaker til at det blir satt i verk tilsyn under samvær.

Det kan vurderes som en svakhet ved våre intervjuer at vi i ikke har avgrenset vårt valg av informanter og hatt direkte fokus på saker som omhandler vold i nære relasjoner. Et slikt fokus kunne vi fått ved å avgrense vårt utvalg av informanter gjennom å sette vold i nære relasjoner som kriterium for deltagelse i intervjuene. Når vi likevel ikke valgte å sette slike kriterier, har dette sin bakgrunn blant annet i tilgangen på informanter. Særlig var det vanskelig å oppnå kontakt med bostedsforeldre, noe som tilsa at vi ikke kunne legge for mange begrensninger på utvalget når det gjaldt denne gruppen. I tillegg ønsket vi kunnskap om et bredere perspektiv der vi ikke la for mye bånd på tema i intervjuene. På samme måte kunne vi i intervjuene hatt flere spørsmål spesifikt på tema om vold og overgrep for å få frem et mer nyansert bilde av de erfaringer og den kunnskap som er bakgrunn for det de formidlet til oss.

5.3 Forskningsetiske vurderinger

Kvalitativ forskning har fokus på menneskers tanker, meninger og problemer. Det kan også bli en nær relasjon mellom forsker og informant. Forskningsetiske retningslinjer er de grunnleggende moralnormene for vitenskapelig praksis. De etiske retningslinjene innenfor forskersamfunn er de samme som for kvalitative prosjekter som for andre prosjekter (Thagaard 2009). All vitenskapelig virksomhet krever at forskeren forholder seg til etiske prinsipper. Vi ble tidlig i forskningsprosessen klar over at vi kunne møte sårbare og sensitive informanter. Blant annet bostedsforeldrene kunne være i sårbare faser eller situasjoner som kunne utfordre oss følelsesmessig og profesjonelt. For oss var det ønskelig å få kunnskap om bostedsforeldrenes opplevelser og erfaringer med den tilsynsordningen som deres barn hadde. Vi opplevde derfor at vi kom ganske nær spesielt bostedsforeldrene i intervjusekvensene. Bostedsforeldrene var synlig preget av opplevelsene og fremsto både engasjert og beveget når de ga oss sine beskrivelser og erfaringer. Det at vi møtte dem personlig, medvirket til at

intervjusekvensene ble gode, til tross for at vi snakket om vanskelige tema som tydelig berørte dem sterkt. Vi hadde også en opplevelse av at bostedsforeldrene syntes det var positivt å bli hørt av noen som kunne forstå hva de snakket om. Vi vurderte det som en styrke at vi begge har lang erfaring med å møte mennesker i ulike livskriser, og det var viktig for oss å la de etiske retningslinjene følge gjennom hele prosessen. På den måten tenkte vi over de etiske utfordringene vi kunne komme til å møte.

Forskningsprosjekt som forutsetter behandling av personopplysninger, faller inn under personopplysningsloven fra 2001 (Postholm 2010). Vår masteroppgave måtte meldes til NSD, og det ble søkt om tillatelse til prosjektet. Da vi endret informantgruppe, måtte prosjektet meldes inn på nytt med ny problemstilling. Alle tillatelser ble gitt, så prosjektet er i tråd med retningslinjene fra NSD (Vedlegg nr. 6). Silverman (2006) hevder at det i kvalitative forskningsstudier er viktig å vurdere de etiske implikasjonene for å skjerme deltakerne fra å ta skade. Likeledes for å sikre at deltakerne sin informasjon blir håndtert anonymt og at de deltar frivillig. Som forsker må man kjenne til regler som skal ivareta god forskningsetikk og de instanser som har ansvar for å sikre at disse reglene blir fulgt. Kvale (2006) peker på tre forskningsetiske regler som er viktige; informert samtykke, konfidensialitet i forskningen og vurdering av konsekvenser av et intervjustudium.

5.3.1 Informert samtykke

Informert samtykke innebærer at deltakerne på en forståelig måte skal informeres om målet med undersøkelsen, hvordan den skal gjennomføres, samt fordeler og ulemper ved deltakelsen (Kvale 2006). I vår masteroppgave har vi brukt ulike grupper av informanter til å belyse vår problemstilling. Det som er felles er at alle som skal forskes på, skal informeres om prosjektet (Ringdal 2007). I følge Thagaard (2009) er utgangspunktet for et hvert forskningsprosjekt at forskeren må ha deltakernes informerte samtykke. I forkant av selve datainnsamlingen ble mulige informanter tilskrevet med en grundig informasjon om selve prosjektet, temavalg og formålet med studien. De ble i samme forsendelse gitt en samtykkeerklæring som skulle returneres (Vedlegg 3, vedlegg 4).

Før intervjuene ble en del av samme informasjonen gitt muntlig, og vi forsikret oss på den måten om at alle fikk informasjon, og mulighet for å trekke seg. Selv om vi forsikret informantene om at de kunne nekte å svare eller trekke seg fra intervjuet, visste vi også at

dette kan være vanskelig å gjøre i praksis. Det ble derfor viktig å gjøre en kontinuerlig vurdering av samtykket underveis i intervjuene. Vi må også være oppmerksom på at deltakerne etter intervjuene var ferdig kunne angre på det de hadde fortalt. Derfor fikk de også informasjon om muligheten til å trekke tilbake samtykket, også i etterkant (Hatch 2002). Det var viktig for oss at samtykke var fritt, og gitt uten press. Samtidig var det viktig at informasjonen ble gitt på en nøytral måte. I følge Ringdal (2007) er hovedregelen av forskningsprosjekter som inkluderer personer, bare kan settes i gang etter at informert og fritt samtykke er innhentet. En klar utfordring, var om informantene ville være i stand til å vurdere den fare eller ulempe deltakelsen kunne medføre i etterkant. En av de fagutdannede informantene stilte ved forespørsel om deltagelse spørsmål om hvor vidt deres geografiske tilhørighet ble tilkjennegjort. Siden saker som omfatter vilkår om tilsyn under samvær eksisterer i så begrenset omfang, så vi at muligheten for gjenkjenning var tilstede. For å sikre informantenes anonymitet på dette punktet, valgte vi ikke å komme med nærmere detaljer.

Det er viktig å gjøre en kontinuerlig vurdering av samtykket (Hatch 2002). En må også være oppmerksom på at deltakerne etter intervjuet er ferdig kan angre på det de har fortalt. De må også få informasjon om at muligheten til å trekke tilbake samtykket også gjelder i etterkant (Hatch 2002).

5.3.2 Konfidensialitet

Konfidensialitet i forskningen innebærer at en ikke skal røpe informanten sin identitet (Hatch 2002). Kravet om konfidensialitet er også et grunnprinsipp i forhold til etisk forsvarlig forskning. Som forsker har man ansvar for at den informasjon vi får fra informanter behandles konfidensielt. Vi skal heller ikke røpe informanten sin identitet (Hatch 2002).

Forskningsetiske retningslinjer har krav til hvordan opplysninger om enkeltpersoner skal lagres, samt sletting når prosjektet er ferdig (NESH 2006). Vi tok først opp intervjuene på bånd, før de siden ble transkribert. Vi var under intervjuene bevisste på å minne informantene om ikke å bruke navn, men heller gutten eller jenta, han eller hun. Dersom det kom frem navn, ble disse utelatt i det transkriberte materialet. Lydbåndintervjuene blir slettet når masterstudiet er avsluttet. Vi oppbevarte de transkriberte intervjuene på våre pc'er som bare vi har tilgang til. Ved transkribering ble informantene kategorisert og anonymisert med tall. Det er i følge forskningsetiske retningslinjer ikke uten videre lov å bruke informasjon som er

samlet inn til ett prosjekt til i andre sammenhenger. Heller ikke er det tillatt uten at de som deltok samtykker til dette (NESH 2006).

I følge Thagaard (2009) innebærer prinsippet om konfidensialitet at informantene som gjøres til gjenstand for forskning, har krav på at all informasjon de gir, blir behandlet konfidensielt. Når vi avtalte intervju, var vi tydelige til informantene med garanti for anonymiteten. Etter at datamaterialet var innsamlet og analysert, ble det i fortsettelsen gjort forsøk på å ”nøytralisere” bruken av kjønn på informantene ved at bostedsforeldre ble omtalt som hunkjønn, barna ble omtalt som gutter og tilsynspersoner og sakkyndige omtalt som hankjønn.

Det var viktig for oss å opptre ryddig og troverdig ved å behandle opplysninger konfidensielt slik at deltakernes identitet forble skjult. Det kunne ut fra dette være en metodisk utfordring å skulle presentere informanter slik vedkommende fremsto for oss, samtidig som det er etisk riktig at vi skjuler av hensyn til konfidensialiteten.

Konfidensialitet er et etisk prinsipp i all kvalitativ forskning (Postholm 2010). Det betydde at det for oss var viktig både å gi nøytral og opplysende informasjon slik at informantene opplevde at det var riktig å gi sitt samtykke. Det var vel så viktig å gi god informasjon om anonymitet, mulighet for å trekke samtykke og skissere noen konsekvenser av å delta i studien.

5.3.3 Konsekvenser av å delta i studien

I rollen som forskere, vil vi også se på den langsiktige nytteverdien av forskningsstudiet som kan gi samfunnet nyttig kunnskap, som på sikt kan komme andre til gode.

Det er et grunnprinsipp i forskningsprosjektet å ta hensyn til de konsekvensene som forskingen kan ha for deltakerne (Thagaard 2009). Det var viktig for oss å bruke god tid på å presentere selve tema og formålet med studien. Særlig for bostedsforeldrene var det viktig at de fikk et riktig bilde av begrensningene i omfanget av vår studie slik at de ikke la forventningene for høyt i forhold til nytteverdi. Vi ønsket både at informantene skulle bidra med den kunnskap og de opplevelser de hadde omkring temaet. Flere av informantene ga uttrykk for at de ønsket å bidra for på den måten kunne kaste lys over de utfordringer som knyttet til tilsyn under samvær, som det inngripende tiltak det er. Noen håpet at deres bidrag

kunne få opp problemstillingen knyttet til bostedsforeldres ansvar for barnas reaksjoner og opplevelsen av å bli overlatt til seg selv etter domsslutning. Vi orienterte dem om at de kunne få tilsendt den ferdige masteroppgaven når den er godkjent, og sa at mye kan se annerledes ut når vi har fortolket deres informasjon opp mot både teori og hypoteser.

I rollen som forskere vil vi også se på den langsiktige nytteverdien av forskningsstudiet, som kan gi samfunnet nyttig kunnskap, som på sikt kan komme andre til gode. I følge Postholm (2010) kan det imidlertid i kvalitativ forskning være vanskelig å gi deltakerne full informasjon på forhånd fordi ny kunnskap og innsikt kan bli skapt gjennom prosjektet. Slik var det også for oss da vi i starten hadde planlagt å intervju bostedsforeldre og deres barn. Da det viste seg å være nesten umulig å rekruttere barn, og vanskelig å rekruttere bostedsforeldre, ble både problemstilling og informantgruppen utvidet. På den måten kan vi si at noe av den informasjonen som ble gitt til de første informantene var litt annerledes enn det som ble gitt til de siste.

5.4 Transkribering

Transkriberingen ble gjort av den som gjennomførte det enkelte intervju. Der vi begge var til stede fordelte vi transkriberingen slik at vi totalt transkriberte like mange intervju. Mette transkriberte intervjuene med bostedsforeldre, Kari Johanne med tilsynspersonene og intervjuene med sakkyndige ble delt med tre på hver.

All data ble tatt opp på båndopptaker, i et par intervjuer brukte vi to båndopptakere da vi satt på ulike steder. Underveis i intervjuene gjorde vi oss notater, og vi stilte også noen oppfølgingsspørsmål for å utdype og sjekke ut. Silverman (2006) skriver om prosessen med transkribering at det er problemstillingen som styrer hvor detaljert en kan være, samt tid og andre ressurser. For å ivareta informantenes anonymitet, valgte vi å skrive transkriberingen på bokmål selv om personene vi intervjuet representerte flere ulike dialekter.

Det var spennende med transkribering da det ble noe annerledes enn å sitte ansikt – til – ansikt med informantene. Det ga oss en annen opplevelse av informasjonen de ga oss. Gjennom transkriberingen fikk en vi god anledning til å repetere, fange opp og tenke gjennom de ulike temaene vi tok opp. Dette understrekes også i litteraturen (Postholm 2010). Dersom vi skulle sikre anonymiteten til informantene, var det også viktig at vi gjorde transkriberingen

selv, til tross for at dette var svært tidkrevende. En måtte høre intervjuene flere ganger for være sikker på at en fikk med seg alt.

Ved all sitering i teksten har vi valgt å ta bort gjentakelser og mindre uttrykk som eksempelvis; “..ee.., hm.. jeg, jeg, holdt på å si, altså og lignende”, for å oppnå bedre flyt i språket og at det dermed skulle bli lettere å lese. Det var vanskelige temaer og spørsmål som ble stilt, og flere av informantene tenkte seg godt om å trenge tid. Vi har likevel ikke fokusert på hvordan stemmeleier, kroppsspråk og gester fremkom i intervjuene, noe som heller ikke kommer frem i det skriftlige materialet.

5.4 Kategorisering, analyse og tolkning av intervjudata

I følge Hatch (2002) er analysen den mest krevende delen i den kvalitative forskningsprosessen, fordi den blant annet skal bringe orden og mening til de innsamlede data. Analysen består i at en ved hjelp av data søker etter forhold og nøkkelfaktorer som kan bli understøttet av bevisene i datamaterialet. Ut ifra dette skal det søkes etter forklaringer eller mening i den informasjonen som er innhentet. Det er vanskelig å definere klart skille mellom analyse og tolkning i kvalitativ forskning. I intervjuguiden la vi opp til semi – strukturerte spørsmål med få hovedspørsmål fordi vi ønsket å ha en dialog med informantene der vi stilte oppfølgingsspørsmål ut fra de svarene de ga. Dermed så startet vi prosessen med å analysere og sette informasjonen inn i ulike kategorier. På den måten kan man si at prosessen er vevd sammen av innsamling, analyse, tolkning og avslutning av arbeidet (Postholm 2010, Thagaard 2009).

Når vi startet arbeidet med kategorisering av datamaterialet, satte vi opp kategorier som samsvarte med det vi etter spurte i problemstillingen. Dette var viktig for å se hvilke kunnskap vi hadde tilegnet oss gjennom intervjuene om det vi ville undersøke. Kategoriene ble satt opp i matriser som vi delte inn med en matrise for hver av informantgruppene. Noen av kategoriene var samsvarende for sakkyndige og tilsynspersonene, og noen var samsvarende for tilsynspersonene og bostedsforeldrene. ”Kjennskap til ordningen og dens intensjon” samt ”krav til oppfølging/ kompetanse”, ble satt opp som kategorier hos både de sakkyndige og hos tilsynspersonene. Videre ble ”kriterier hos voksne” og ”barn”, samt ”fokus på barnet/ barnets beste” satt opp som kategorier under de sakkyndiges forhåndsvurderinger. I intervjuene med tilsynspersoner og bostedsforeldre hadde vi spurt begge gruppene om deres

erfaringer med ”reaksjoner hos barnet” og informantenes ”egen oppfatning av ordningen”, og de ble kategorisert på samme måte. I kategorisering av tilsynspersonenes svar hadde vi også egne kategorier for deres oppfatning av reaksjoner hos ”bostedsforeldre” og ”samværsforeldre”.

Vi hadde to viktige formål med studien; å finne ut om tilsynsordningen fungerte i tråd med hensikten i lys av de sakkyndiges forhåndsvurderinger, samt å belyse erfaringene fra bostedsforeldre og tilsynspersoner. Intervjuene ble lest gjennom flere ganger, og vi drøftet også innholdet i intervjuene med hverandre. Sitater som fikk fram sentrale erfaringer ble merket. Vi registrerte resultater som på ulikt vis illustrerte hovedkategoriene og underkategorier. Thagaard (2009) peker på viktigheten av en god analyse. Hensikten med nettopp kvalitativ analyse er å studere den informasjonen som fremkommer i materiale, for så å komme frem til en utvidet forståelse av de fenomener som studeres. De fenomener som ble plukket ut ble hele tiden vurdert opp mot forskningsspørsmål og problemstilling. Å utvikle kategorier eller temaer beskrives som en prosess hvor en ser etter og oppdager mønster (Postholm 2010). Vi kategoriserte datamaterialet ved hjelp av matriser som ga oss en god struktur og synliggjorde de funn vi fant. Det var helt nødvendig da vårt datamateriale etter alle intervjuene var på nærmere over hundre sider. Kortere setninger fra de ulike informantene ble satt inn i matrisen. Ut fra matrisen var det lettere å se om det forekom mønster i de ulike informantenes svar. Denne prosessen kalles av Kvale (2006) for meningsfortetting. Kategorisering og fortetting er nødvendige prosesser for å forstå og gi mening til datamaterialet. Postholm (2010) kaller denne prosessen for deskriptive analyser som strukturerer datamaterialet.

Under kategorien ”kjennskap til ordningen og dens intensjon” så vi et mønster hos de sakkyndige som skilte seg fra tilsynspersonene. De sakkyndige uttrykte manglende kjennskap både til selve bestemmelsene rundt tilsynsordningen og dens intensjon. Dette så vi igjen i en av de andre kategoriene vi satte opp; hvilke kvalifikasjoner og oppfølging de mente tilsynspersonene burde ha. Her kom det varierende svar som kunne ses i lys av deres kjennskap til intensjonen med tilsynsordningen. Både de sakkyndige og tilsynspersonene samsvarende uttrykk for behovet for en viss form for opplæring og oppfølging.

Tilsynspersonene ga derimot til kjenne god og gjennomdrøftet kjennskap både til ordningen, intensjonen og tilsynsmyndighetens ansvar. De hadde når ordningen trådte i kraft, fått tilsendt

aktuell informasjon, og arbeidet med å utarbeide rutiner ble satt i gang, selv om det ikke forelå sentrale retningslinjer før utgivelse av *rundskriv om samvær under tilsyn etter barneloven* (BLD Q-04/2011).

Ved kategorisering av bostedsforeldrene sine erfaringer viste deres erfaringer med tilsynspersonenes kjennskap til saken at dette var varierende. Slik dette ble uttalt i intervjuene kunne dette tyde på uklare mandat og mangelfull informasjon til tilsynspersonene. Tilsvarende erfaring kom fra tilsynspersonene som hadde erfaring med at de måtte etterspørre mer informasjon, samt at en av dem hadde en oppfatning av at rettssystemet selv ikke kjente godt nok til *Forskrift om oppnemning av tilsynsperson mv.* (BLD 2006).

Ut fra barnets reaksjoner, som var kategori både i intervjuene med tilsynspersoner og bostedsforeldre, viste foreldrene til sterke reaksjoner hos barna, mens det fra tilsynspersonene ikke kom frem veldig tydelige reaksjoner hos de barna de kjente til gjennom sine oppdrag. Begge gruppene stilte imidlertid spørsmål om tilsynsordningen var til barnas beste. Det transkriberte materialet har blitt gjennomgått flere ganger i løpet av både analyseprosessen og skriveprosessen. Det at vi har vært to har vært nyttig, fordi vi da har kunnet drøfte resultatene underveis.

Ut fra at vi har valgt et forskningsprosjekt som vitenskapsteoretisk knytter seg opp mot det konstruktivistiske paradigmet, var det også naturlig å velge den fortolkende analysemodellen som utgangspunkt ved analyse og tolking av vårt datamateriale (Hatch 2002). Å tolke resultatene av en undersøkelse innebærer å reflektere over dataens meningsinnhold (Thagaard 2009). Tolkning er et avgjørende moment i all kvalitativ forskning. Det handler om å gi mening til data og sosiale situasjoner gjennom å forsøke å forstå og forklare hva som skjer i situasjonene (Hatch 2002). Hvordan vi tolket dataene kan på den ene siden knyttes til vår teoretiske forankring og på den andre siden til de tendenser og mønster vi vurderte under analysen. Ved å bruke induktiv tilnærming, kunne vi ut fra eksempelvis de sakkyndiges manglende kjennskap til tilsynsordningen tolke dette i lys av teori om at voldsutøvende fedre ikke eksisterer som begrepet i barnefordelingssaker med mistanke om vold eller overgrep. Induktiv metode er utledet fra studier av ulike kontekster som kan gi mening til ulike fenomen. Kvalitativ forskning sies ofte å være induktiv, det vil si at teorien utvikles fra data (Thagaard 2009). Vår tilnærming til materialet ser vi som induktiv selv om vi på forhånd hadde noen antakelser om at intensjonen bak tilsynsordningen ikke var tilstrekkelig kjent for

aktørene. Da tilsynsordningen er relativt ny, hadde vi liten kjennskap til hvordan ordningen fungerte i praksis og heller ikke noen formening om hvilke meninger og erfaringer våre ulike informanter hadde. I induktiv analyse starter en med en viss mening om hva innholdet i analysen vil være, da datainnsamlingen fra starten av etter hvert ga oss en pekepinn på hvilken retning analysen og tolkingen ville gå i. Utfordringen her er ikke å trekke forhastede slutninger (Hatch 2002).

I intervjuene var det avgjørende at vi klarte å skape en situasjon der vi fikk svar på det vi etterspurte, bl.a. ved å stille de rette spørsmål. I tolkningene skulle vi som forskere på en intersubjektiv måte finne forklaringer på hva som skjer, samt oppdage sammenhenger og skape forståelse og ny kunnskap. Thagaard (2009) påpeker at tolkning av data innebærer etiske dilemmaer når forskerens perspektiv er forskjellig fra informantens forståelse av situasjonen. Vi ble nok noe overrasket over hvor lite kjennskap spesielt de sakkyndige hadde til intensjonen bak ordningen. Samtidig er de gitt et stort ansvar i domstolene ved at de skal supplere retten med sin fagkyndighet. På den andre siden fremviste de en stor tillit til tilsynspersonene og la mye ansvar på deres skuldre. Dette gjorde de uten at de tilkjennega mye kjennskap til hvordan den praktiske fungeringen faktisk var. Den kvalitative tilnærmingen møter data litt mindre ”forberedt”, det vil si med litt mindre antakelser og forforståelse, og forskningen leder til at man ved induksjon får ny forståelse. Sagt på en litt annen måte så sjekkes hypotesene i den kvantitative tilnærming om de fremstår som objektivt sanne, mens den kvalitative tilnærmingen har som fokus å bringe frem ny kunnskap.

Thagaard (2009) skriver om analyser av tekster, at de kan ha temasentrerte tilnærminger eller personsentrerte tilnærminger i fokus. Et av hovedpoengene i temasentrerte tilnærminger dreier seg om å identifisere tema, dykke ned i dybden og i analyseprosessen sammenligne informantens uttalelser av samme emne. Kategoriinndelinger i analyseprosessen kan brukes i begge tilnærmingene. I vår studie fokuserte vi nok mest på temasentrert tilnærming, selv om det var hensiktsmessig å bruke begge tilnærmingene. God kvalitativ analyse er kjennetegnet av at forskerne fokuserer på sammenhenger mellom fenomenene i materialet og at vi reflekterer over dataenes meningsinnhold. Tolkningene av fenomenene vi fant i de ulike intervjuene ble sammenlignet, og dette viste likheter og ulikheter i forhold til det vi etterspurte i problemstillingen.

5.6 Reliabilitet, validitet, og overførbarhet

Thagaard (2009) argumenterer for å bruke begrepene reliabilitet, validitet og overførbarhet i kvalitativ forskning. Dette er fordi begrepene har en annen betydning enn innenfor kvantitativ forskning.

Reliabilitet eller troverdighet er relevant innenfor kvalitativ forskning. I følge Thagaard (2009) kan en hevde at reliabilitet er et sentralt begrep i denne vurderingen. Reliabilitet handler om vår pålitelighet. Klarer vi å overbevise leserne om at vår studie er utført på en tillitsvekkende måte? Har vi gjort klart nok rede for hvordan vi har innhentet og analysert og tolket dataene? Har vi på en troverdig måte formidlet hva vi har fått av informasjon fra informantene, og hva som har vært våre egne vurderinger? Det kan være utfordrende å bruke kvalitative metoder fordi de ofte kan oppfattes å være lite reliable eller pålitelige. Merrick (1999) påpeker at påliteligheten henger sammen med hvordan forskeren nærmer seg, samler, analyserer, tolker og rapporterer data. For best mulig å sikre reliabiliteten eller troverdigheten i vår studie, har vi gjennom hele prosessen lagt vekt på å forklare hva vi har gjort og hvorfor vi har gjort akkurat det. I delen som omhandler presentasjon av funn og drøfting av resultatene, har vi også vektlagt reliabiliteten i prosjektet. Blant annet har vi brukt sitater fra materialet som eksempler, som igjen er grunnlagene for våre analyser og tolkninger. Vi har vært bevisste på å skille mellom den informasjonen som er fremkommet i intervjuene og våre egne tolkninger og vurderinger. Våre informanter ga utfyllende svar på de fleste av våre spørsmål samtidig som vi underveis prøvde å sjekke ut at vi hadde forstått dem riktig under temaene.

Validitet kan ses på som en kvalitet ved vitende (Merrick 1999). Gyldighet og sikkerhet i kvalitative forskningsprodukter handler like mye om forskerens evne til å forstå og representere menneskers meninger, som metodologi og metodikk. Validitet kan defineres på følgende måte; validitet i kvalitative forskningsprosjekt sier noe om hvor sikker og gyldig datainnsamling, fortolkning og sluttproduktet er (Merrick 1999). Åpenhet og kritisk analyse blir viktig for at vårt datamateriale skal ha gyldighet. Analyse og tolkningsprosessen skal gi et pålitelig resultat, slik at det er mulig å vurdere om undersøkelsen har noen form for overføringsverdi. I følge Thagaard (2009) handler validitet om gyldigheten av fortolkningen studien fører til. Det kan ha vært en svakhet ved studien at vi har hatt vårt fokus på vold og overgrep. Dette kan ha medført at vi har lett etter momenter som kunne bekrefte vår forforståelse vi har hatt av temaet. Thagaard (2009) hevder at forskeren må gå kritisk gjennom

grunnlagt for egne tolkninger. Kan det faktisk at vi har hatt litt mer kjennskap til enkelte av informantene hatt noen betydning for hvordan vi har fortolket? Vi kjente begge til noen av informantene fra tidligere gjennom våre arbeidsforhold og kan på denne måten har vært forutinntatt i forhold til de data vi fikk av dem. Blant annet har vi hatt kjennskap til noen av informantenes teoretiske ståsted, og vårt personlige inntrykk er at de har sitt fokus på barn og at deres arbeid er grundig. Dette ser vi som viktig å være åpen på, overfor informantene. Samtidig kan det at vi kjenner til dem fra før ha supplert det inntrykk vi hadde av dem fra før.

I vår studie har vi brukt tre ulike grupper informanter; sakkyndige, tilsynspersoner og bostedsforeldre. Det betyr at en del av temaene blir belyst fra flere perspektiv. Intervjuguidene var noe forskjellige, samtidig som hovedtemaene gikk igjen i alle tre. Det som hovedsakelig var differensiert, var at vi fra de sakkyndige ønsket informasjon om deres kjennskap til tilsynsordningen, mens vi fra bostedsforeldrene og tilsynspersonene ønsket erfaringer knyttet til barnas reaksjoner. Den siste gruppen av informanter, bostedsforeldrene, hadde også sine meninger om intensjonen med tilsynsordningen og kriteriene for å dømme tilsyn. Informantene ga mye informasjon fordi de oppfattet at det var et viktig område vi satte fokus på. Vi fikk frem mye nyttig kunnskap om blant annet bedre oppfølging av tilsynspersoner, bedre rutiner for rapportering etter samværene og mangler ved oppfølging av bostedsforeldrene.

Et spørsmål vi stiller oss er om våre funn kan sies å ha overføringsverdi i en større sammenheng? Et mål med studier er å øke forståelsen for temaet som belyses, samtidig som funn fra studien kan være interessante (Kvale 2006). Etter det vi er kjent med, skal det fra departementet gjennomføres en evaluering av tilsynsordningen. Hvilket fokus denne vil ha, har vi ikke fått innsyn i når vi har kontaktet departementet. Vi har heller ikke fått vite hvor langt de er kommet i prosessen. Selv om vår studie er av liten målestokk, har den likevel gitt oss informasjon om tema som er viktige for den videre drøfting av og arbeid med ordningen. Departementet har også vist interesse for vår undersøkelse og har kommet med en anmodning om å få tilsendt det ferdigstilte arbeidet vi har gjort.

6.0 RESULTATER

Vi har intervjuet tre ulike grupper som på forskjellige måter alltid vil være involvert i saker der det idømmes tilsyn under samvær etter barneloven § 43 tredje ledd, annet punktum.

Bostedsforeldrene fortalte om sine erfaringer med tilsynsordningen. Tilsynspersonene og de sakkyndige uttalte seg om sin kjennskap til ordningen og dens intensjoner. De sakkyndige fortalte hvilke kriterier de la til grunn ved sin anbefaling om tilsyn under samvær, mens tilsynspersonene formidlet hvilke erfaringer de har gjort seg gjennom tilsynsoppdragene. Bostedsforeldrene hadde ulike bakgrunner for at deres barn hadde tilsyn under samvær. I den saken som gjaldt et lite barn på 3 år, var utgangspunktet for tilsyn at gutten aldri hadde truffet sin far. Utrygghet hos barnet var således en medvirkende faktor til tilsyn under samvær. Underveis i tilsynsperioden ble det konstatert fare for kidnapping, som ga ytterligere grunn for tilsynet. I den andre saken som gjaldt en 14 år gammel ungdom, var bakgrunnen at hans far hadde utsatt eldre søsken for seksuelle overgrep.

Bostedsforeldrenes erfarer at tilsyn under samvær har vært positivt for deres barn. De mente likevel at tilsynspersonene hadde for liten kjennskap til sakene og på den måten kjente barna for dårlig. Blant annet fortalte den ene av bostedsforeldrene at tilsynspersonen kun hadde brukt en tine til å bli kjent med gutten før de dro til far. Gutten hadde heller aldri sett sin far. Bostedsforeldrene forteller om noe varierende grad av kontakt med tilsynspersonen før og etter samværene. De ga uttrykk for behov for informasjon fra samværene.

Bostedsforeldrenes muligheter for å forberede barna til samværene var varierende med bakgrunn i barnas alder. I begge tilfellene oppga bostedsforeldrene at de prøvde å forberede barna til samværene. Begge fortalte om sterke reaksjoner fra barna, som de relaterte til samværene. Den ene fortalte at barnet reagerte med å bli uttrykksløs og tilstivnet ved levering til far, mens den andre fortalte om raserianfall og utagering i etterkant av samværene.

De to tilsynspersonene vi intervjuet, er begge tilsatt i Bufetat, og har erfaring med saker der det er idømt tilsyn under samvær. Tilsynspersonene svarer at de har kjennskap til ordningen og dens intensjoner. De påpeker begge at rettsdokumentene som de har tilgang på, i mange tilfeller gir lite informasjon. Dette gjelder både i sakens karakter og avgrensinger av tilsynets omfang. De har begge brukt ansatte ved sine regionkontor som diskusjonsparter under

oppdraget, og har der kunne få veiledning om hvordan de skal forstå sitt mandat og utøve tilsynet.

Tilsynspersonene synes begge det har vært krevende oppdrag. Det har vært tidkrevende med til dels mange telefoner og kontakt med foreldrene utenom selve samværet. En av tilsynspersonene stiller spørsmål om ordningen er bra for barnet. Begge tilsynspersonene har opplevd behov for sikring i tilsynssituasjonen. De har begge vurdert å ha politiet som backup. En av dem legger opp til å ha tilsynene ute i det offentlige rom for å føle seg tryggere. Begge tilsynspersonene mener det er viktig å ha et støtteapparat rundt seg. På spørsmål om krav til kompetanse, nevnes at tilsynspersonen må kunne holde hodet klart og må vite hva en skal gjøre i krisesituasjoner. Man må ha evne til kontaktetablering og ha evne til å være nøytral. De nevner begge at de har behov for å notere fra tilsynsoppdragene for lettere å huske i ettertid.

På spørsmål om deres oppfatning av barnets, bostedsforeldres og samværsforeldres reaksjoner på ordningen, nevner de begge at bostedsforeldrene fremstår som stresset og bekymret for samværsituasjonen. En av tilsynspersonene tror bostedsforelders reaksjoner gjør det også blir vanskelig for barnet. De har begge erfaring med at selve samværsituasjonen ser ut til å fungere bra for barna. Når det gjelder samværsforelderens reaksjoner, nevner de at noen synes det er skambelagt å måtte ha tilsyn under samvær. En av tilsynspersonene opplever at samværsforelder blir ”ganske hardt rammet” i saker der tilsyn blir satt inn for sikkerhets skyld.

Vi intervjuet 6 sakkyndige, alle med utdanningsbakgrunn som psykologer. Av de sakkyndige svarte 2 av de intervjuede at de ikke har kjennskap til intensjonen og tilsynsordningen etter barnelova § 43 tredje ledd. De kjenner ikke lovteksten og er heller ikke kjent med at Bufetat har fått ansvar for utøving av tilsyn. 4 av 6 sakkyndige sa at de kjente til intensjonen med ordningen. Hvilken kjennskap de har, nyanseres noe. En av disse nevner at de fikk et kurs når ordningen ble innført. Tre av de sakkyndige opplyser at de ikke har lest loven eller formuleringer om ordningen, men har kjennskap til tilsynsordningen gjennom praksis og rettsmøter. En sier han har god kjennskap til ordningen, men er ikke kjent med at utføring av selve tilsynet er lagt til familiekontorets ansatte.

Tre av de sakkyndige mener tilsyn ikke er fullt ut hensiktsmessig dersom det påtvinges og dersom samværsforelder ikke erkjenner behov for tilsynet. Tre av de sakkyndige vurderer også rammen på 16 timer pr år som for lite. En mener at samvær som medfører usikkerhet for barnet, bør begrenses til et minimum slik en tenker det i saker etter barnevernsloven. 3 av 6 sakkyndige kommenterer at barnevernet i større grad bør trekkes inn i sakene der det er fare for at barn lider overlast.

Ved anbefaling om tilsyn vektlegger sakkyndige trygghet og sikkerhet for barnet. En av de sakkyndige kommenterer at et grunnleggende utrygt barn ikke vil bli trygt sammen med en tilsynsperson med mindre det brukes tid i forkant på å bygge opp en relasjon mellom barnet og tilsynspersonen. På spørsmål om hvilke kriterier de legger til grunn hos de voksne, svarer 3 av sakkyndige psykiatri, 5 svarer vold og 5 svarer rus. En av de sakkyndige nevner bostedsforelders utrygghet for hva som kan skje ved samvær, og en av dem nevner manglende vurderingsevne og høyt konfliktnivå hos foreldrene som kriterium. På spørsmål om hvilke kriterier hos barna de sakkyndige legger til grunn, svarer fire av dem trygghet og tre av dem sårbarhet som viktige kriterier. Barnets alder, langvarig brudd i relasjonen til samværsforelder, samt barnets sikkerhet nevnes en gang hver. Når det gjelder fokus på barn, mener 2 av 6 sakkyndige at dommerne i disse rettssakene er flinke til å holde barnet i fokus. En har varierte erfaringer med ulike dommere. Tre synes fokuset på barnet ofte blir for dårlig. En av disse kommenterer at han er overrasket over hvor lite dommerne synes å forstå konsekvensene av det å være vitne til vold.

Når det gjelder krav til kompetanse, mener to av de sakkyndige at tilsynspersonen må ha fagbakgrunn. Her nevnes barnevernfaglig eller pedagogisk bakgrunn, samt at de må ha kunnskap og kompetanse på hva de skal gjøre og hva de skal se etter. 4 av 6 mener tilsynspersonen ikke nødvendigvis må ha fagutdanning, men må inneha kvaliteter som vettuge og fornuftige, ha en viss forståelse av saken, veldig god relasjonell kapasitet, kompetanse til å stå i ubehag, være lojal mot barnet, må kunne vurdere om omsorgen er bra nok og om situasjonen er tilrådelig for barnet. 3 av 6 nevner veiledning og oppfølging av tilsynspersonen som viktig.

Oppsummeringsvis erfarer vi at det kun var bostedsforeldrene som var opptatt av manglende fokus på samværsforelder eget ansvar. Hvorvidt voldsutøver selv skulle være aktiv for å

trygge barna ved selv å ta ansvar for den vold de har påført, ble ikke nevnt av verken tilsynspersonene eller de sakkyndige vi intervjuet.

7.0 DRØFTING

I dette tar vi utgangspunkt i de ulike resultatene i undersøkelsen og drøfter ordningens intensjon og de enkeltes erfaringer.

7.1 Intensjonen med tilsynsordningen

For å se om tilsynsordningen fungerer i tråd med hensikten, var det viktig for oss å finne ut hvilken kjennskap informantene hadde til tilsynsordningen og den intensjon. Vi intervjuet tilsynspersonene og sakkyndige om dette. Hva visste de, og i hvilke saker anbefalte de et så sterkt inngrep i samværsretten som tilsyn er? Var de i stand til å peke ut de særskilte tilfellene som lovgiver har presisert. Vi la mest vekt på de sakkyndiges kunnskaper fordi nettopp de skal bistå domstolene med barnekyndig fagkunnskap (BLD Q-15/2004). Samtidig som vi hadde kunnskap om at deres anbefalinger ofte blir vektlagt i retten. Nesten alle sakkyndige mente de hadde for lite kjennskap til intensjonen bak tilsynsordningen og hvordan den fungerer i praksis. På spørsmål om hvor godt de kjente ordningens intensjon, svarte en av de sakkyndige følgende:

“Eh .. for lite, altså. Når jeg sier for lite, så betyr det ikke at jeg føler jeg kjenner for lite til det. Men, da denne tilsynsførerordningen ble innført, så fikk vi da; kan vel ikke kalle det kurs men, et foredrag i fra domstol.no, altså domstolsadministrasjonen, på hvordan dette skulle være. Og det var da i 2004, at jeg var på det foredraget. Det er mange år siden” (Sakkyndig nr.2).

Her kan det se ut til at den innføring i saksbehandlingsreglene ikke har vært opplysende nok. Det var sammenfallende svar fra de fleste sakkyndige på disse spørsmålene.

“Til tross for at jeg er da en person som har veldig mange saker for retten, da etter barnelova, så har jeg ikke fanga opp noe informasjon i forhold til den ordningen her, med den her § 43, 3. ledd da med tilsyn, og jeg har heller ikke fått noe informasjon om det fra retten” (Sakkyndig nr 5)

Vi ble derfor overrasket over hvor lite de sakkyndige kjente til intensjonen med denne ordningen. Det kan se ut som om de var lite orientert om de siste lovendringer som nettopp poengterer at denne bestemmelsen også omfatter saker med mistanke om vold og overgrep. Dette presiseres i Innst. nr. 35 (BLD, 2005/2006). Mangelfull kjennskap til intensjonen bak ordningen kan i verste fall medføre at det blir anbefalt tilsyn i feil saker (Bancroft & Silverman 2002). Slik tilsynsordningen er formulert i forskrift nr 1360 (2006) og ytterligere

presiseres i rundskriv (BLD Q-04/2011), er tilsynsmyndighetens oppgaver begrenset. Det skal kun være et kontrolltiltak, med mindre noe annet er nedfelt i domsslutningen. Som vi senere vil komme tilbake til, så har de sakkyndige også andre tanker om hva tilsyn under samvær bør innebære. De lovforarbeider som foreligger omkring hvilke barn og hvilke saker denne ordningen skal omhandle, viser at bedre informasjon om bakgrunn og intensjon vil kunne gi større treffsikkerhet i avgjørelser. Sett i lys av veilederen som omhandler saksbehandlingsreglene, beregnet på dommere og sakkyndige, poengteres viktigheten av at det blant annet skal avholdes ordinære hovedforhandlinger i barnefordelingssaker hvor det fremkommer mistanke eller påstander om vold og overgrep. Dette for å sikre at alle sider ved disse sakene blir vurdert og spesielt at volds- og overgrepaspektene blir grundig gjennomgått av hensyn til barnets beskyttelse og sikkerhet (BLD Q-15/2004). Der det er mistanke om vold- og overgrep, påpeker lovgiver at det her er særlig viktig at det gjennomføres hovedforhandlinger etter barnelova § 61 første ledd nr 3. Her nevnes spesielt at det i disse sakene er behov for at domstolen benytter seg av sakkyndig bistand fra sakkyndige som bør gjøre en grundig kartlegging av barnets totale situasjon, blant annet med innhenting av komparentopplysninger. Slike opplysninger kan være uttalelser fra barnevernstjenesten, NAV, krisesenter og politi.

Det kan se ut som at tilsynspersonene er bedre kjent med ordningen og dens intensjoner. Følgende sitater illustrerer dette:

”Vi fikk jo oversendt både odelstingsproposisjonen 102, og så selve den forskrift 1360. Ikke sant, sånn at vi måtte jo lese oss litt til dette her.” (Tilsynsperson nr 1)

”Vi har jo fått en del opplysninger ifra regionskontoret, ifra NN som er den som nå er ansvarlig. Han er advokat. Og i fra NN som er direktør i familievernet. Så på ledermøte, så har jo vi fått lagt fram det som er mulig å legge fram. Og så har vi og fått ganske bra skriv i fra NN nå siste året, der han er veldig grundig, - dette med hvem som har ansvar og hvordan en skal forholde seg.” (Tilsynsperson nr 2)

Her er tilsynspersonene informert både skriftlig og ved at ordningen blir drøftet på ulike nivåer i Bufetat. Slik informasjon gir et nødvendig grunnlag før de kan gå inn i det enkelte oppdrag. Samtidig må tilsynspersonene ha kjennskap til domspremissene som angir de konkrete forhold knyttet til den enkelte sak. Tilsynspersonene ga uttrykk for at de syntes at dommene ofte var mangelfullt skrevet.

Kjennelsene fungerte som en bestilling eller et mandat for tilsynspersonene. Det var på bakgrunn av det som stod i kjennelsene at tilsynspersonene skulle igangsette tilsynet. Flere av tilsynspersonene beskrev det som vanskelig å vite hvor “farlige” oppdragene kunne være blant annet fordi det stod lite om risiko i domspremissene. Hva barnet hadde vært utsatt for eller hva som var den konkrete bakgrunnen for tilsyn under samvær, skrev dommerne lite om. På spørsmål til en av tilsynspersonene svarte han følgende om kjennelsen fra domstolen:

” Akkurat i denne saken her, så måtte jo jeg ha litt mer greie på hva slags overgrep var det snakk om, for eksempel. For i dommen så stod det bare ”overgrep”. Det stod ingenting mer. Det stod ikke hvor ofte det hadde vært, hva slag overgrep eller noe, så det jeg gjorde for å få litt mer kjennskap til settingen, det var at jeg ringte til begge partenes advokater, og spurte om de kunne informere meg litt i forhold til det oppdraget som jeg hadde fått.” (Tilsynsperson nr. 1).

Denne tilsynspersonen måtte bruke sitt faglige skjønn og sunn fornuft, for å kunne vurdere hvilken risiko dette samværet kunne medføre for tilsynspersonen og barnet. Det stod ingenting om dette i den domsslutningen som hun hadde fått fra retten. Steinsvåg (2007) hevder at barn som har opplevd vold i familien er de som utviser den største usikkerheten knyttet til tilsyn under samvær. De har ofte en iboende frykt for voldsutøver som kan reaktiveres i samværsituasjonen. Det anses derfor å være særlig viktig med å skape trygge rammer rundt samvær for voldsutsatte barn.

Begge tilsynspersonene ble usikre når de fikk tilsendt domsslutninger som de opplevde var mangelfullt skrevet. De ble engstelige for både seg selv og barnet. Dette samsvarer ikke med det som står i lovforarbeidene der det fremgår at dersom tilsynsordningen skal fungere etter sin hensikt, er det viktig at formålet og tilsynspersonens rolle blir klart definert i domspremissene (BLD 2004 – 2005). Når domsslutningen likevel ikke alltid gir tilstrekkelig informasjon for å iverksette tilsynet, gis Bufetat i rundskriv (BLD Q-04/2011) pålegg om å innhente domsstolens avgjørelse i sin helhet, samt å utfylle pålegget der dette er nødvendig. Det blir altså Bufetats ansvar å innhente nødvendig informasjon, og det er ikke pålagt domsstolene å sørge for at denne automatisk tilflyter tilsynsmyndigheten.

Vi ønsket i vår undersøkelse å se nærmere på hvilke kriterier hos både voksne og barn de sakkyndige la til grunn når de anbefalte tilsyn under samvær. Med bakgrunn i barnelovas regler for samvær mellom barn og foreldre, antok vi at det var grundige vurderinger som lå

bak deres anbefalinger. De sakkyndige var rimelig samstemte i sine beskrivelser av hvilke forhold eller kriterier hos de voksne som ble lagt til grunn dersom tilsyn ble anbefalt. Psykisk helse/ psykiatri, vold og rus var hovedsakelig de kriteriene som gikk igjen. Når vi gikk nærmere inn på temaet vold og hvordan tilsyn under samvær ble vurdert i slike saker, svarte en av de sakkyndige:

”Jeg tenker i utgangspunktet at tilsyn skal rettes mot å sikre barnet. I barnelovssakene, så er det stort sett voksne parter som har gått fra hverandre, og der det er bare en voksen til stede sammen med barnet, når vi vurderer i forhold til tilsyn.. I barnevernssaker så kan det jo være slik at det er en intakt familie, som for eksempel er fratatt omsorgen for barnet, der hvor vold og ustabil relasjon mellom foreldrepar fortsatt er aktuell problemstilling, og da vil jeg også kunne tilrå tilsyn.. igjen handler det om på en måte å tenke, om det er nødvendig og om det er tilstrekkelig tiltak å sette inn tilsyn for å skjerme barna for slike negative opplevelser” (Sakkyndig nr 4).

Dette var en nyansering som fortalte noe om hvordan den sakkyndige tenkte om barns behov der det hadde vært vitne til vold mellom foreldrene. Som vi ser, vurderer han det som aktuelt å tenke tilsyn som beskyttelse for barnet i barnevernssaker, der foreldrene fortsatt er et par. I barnefordelingssaker der foreldrene har gått fra hverandre, synes han å utelukke muligheten for at volden kan fortsette da han ikke vurderer at vold kan knyttes til personlige egenskaper hos en voldsutøver. Bancroft og Silverman (2002) påpeker betydningen av at fagfolk som intervenserer i familier etter separasjon, har kjennskap til vanlige atferdsmønstre som brukes av voldsutøvere i barnefordelingskonflikter. Projisering trekkes spesielt frem som en vanlig strategi som brukes for blant annet å dreie rettens fokus bort fra dem selv. De hevder videre at voldsutøvere kan med rolig talestil og dramatiske kjærlighetsuttrykk til sine barn, overbevise sakkyndige og retten om at de aldri vil volde sine barn noen skade.

Skjørten (2004) fant i sin studie av lagmannsrettens behandling av barnefordelingssaker at vold og overgrep sjelden ble nevnt i sakene. Dersom vold og overgrep ble nevnt som argument, gikk ofte tre kategorier igjen i rettens argumentasjon: at volden var rusbetinget og opphørte dersom forelderen ble rusfri, at volden ble knyttet til situasjonen og da hovedsakelig til konflikter i parforhold, og at volden ble knyttet til relasjonen og dermed opphørte hvis partene gikk fra hverandre. Det kan se ut som at de sakkyndige ikke vurderer muligheten for at barn kan fortsette å bli utsatt for vold selv etter foreldrenes skilsmisse. I følge Bancroft og Silverman (2002) kan faktisk nivået av vold øke etter et samlivsbrudd. De hevder at gifte

voldsutsatte mødre som skiller seg, løper en stor risiko for på nytt å bli utsatt for fysiske, psykiske og seksuelle overgrep. Svarene fra de sakkyndige samsvarte også når det gjaldt kriterier hos barna. Noe av hensikten med å spørre om kriteriene var å se om det var sammenheng mellom de sakkyndiges anbefalinger og lovens intensjoner. Her var de sakkyndige klarere i sine beskrivelser av hvilke barn som burde ha tilsyn under samvær. Det var spesielt to forhold som gikk igjen i svarene:

“Vurdering av hvor mye dette barnet tåler, hvor høy motstandsdyktighet har dette barnet” (Sakkyndig nr. 2)

”Barnets alder.. åpenbart! Barnets eventuelle sårbarhet, eventuelt tidligere opplevelse av problemfylte relasjoner, barnets eksponering for konflikt, i den grad det har blitt eksponert for konflikt tidligere.” (Sakkyndig nr.4)

Det kunne her se ut til at samværet ble anbefalt ut ifra en vurdering av hvor mye barnet ville tåle. I veileder om saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker (BLD Q-15/2004) vises det til at for å kunne belyse hele barnets omsorgssituasjon, må det utredes bredt for å finne ut om det i familien har vært vold eller overgrep. Det må anses å være særlig viktig i voldssaker at vold og overgrep trekkes inn som relevante tema i utredningene (Steinsvåg 2007).

Vi kan langt på vei si oss enig med Eriksson (2003) som hevder at vold i liten grad er et vurderingstema i barnefordelingssaker i retten. Det kan synes som at det i liten grad er noen sammenheng mellom vold mot mor og vold mot barna. De sakkyndige vektla motstandsdyktighet, sårbarhet og tidligere eksponering for konflikter som relevante kriterier for at barn burde ha tilsyn. Kan det som benevnes som ”tidligere eksponering for konflikter” forstås som en underkommunisering av at barnet har vært utsatt for vold? Er det slik at barnefordelingssaker, også der det er påstand og mistanke om vold eller overgrep, ses på som en konflikt mellom to voksne?

I følge Skjørten (2004) kan partenes følelser og oppfatninger noen ganger bli tilpasset en juridisk gangbar argumentasjon ved at; a) fellesnevneren er at disse forståelsene ikke knyttes til personlige egenskaper hos utøveren og b) det kan se ut som at en har behov for å kalle voldsutøvende fedre noe annet for enten ikke å komme på kollisjon med forskning om traumeutsatte barn og omsorg, eller ikke la det være et avgjørende moment ved samværs og omsorgssaker. Dette støttes av Eriksson (2003) som finner at også i Sverige er begrepene

menns eller fars vold fraværende i domspremissene. Videre sier Eriksson at bevisbyrden plasseres på mor dersom hun motsier at far skal ha samvær med barnet på grunn av vold. Domstolene kan i slike tilfeller bli påvirket i feil retning og beslutte avgjørelser som er direkte skadelig. I tillegg til det som skjer under samværet, har barnets forståelse av situasjonen betydning for hvordan samvær virker på barnet (Haugli og Havik 2010).

Skjørten (2004) stiller spørsmål ved om dommerne utelater mistanke om vold og overgrep i barnefordelingssaker for ikke å "hause" opp konflikten mellom de to voksne. Hvis det er riktig, står det i motstrid til departementets anbefalinger. I følge BLD (2008) kan volden fortsette i barns liv også etter et brudd. Spesielt i situasjoner ved overleveringer og henting av barn til samvær kan de være vitne til denne volden. Mange voldsutøvere bruker overleveringssituasjonene til å fortsette med vold eller psykisk mishandling av mor. En dårlig utformet domsslutning kan derfor sette både barn og tilsynspersonen i fare.

I følge Eriksson (2003) kan det se ut som at begrepet vold og overgrep kun eksisterer innenfor politikken, mens det er totalt fraværende i barnefordelingssaker. Vold i nære relasjoner er et stort samfunnstema, men innenfor barnefordelingssaker så forklares volden med andre ord som ustabilitet, foreldrekonflikter og rus. Dette synet støttes av Rejmer (2002), som går enda lenger når hun hevder at i tingretten får ikke mishandling mellom foreldrene noen betydning dersom det ikke har vært et tema i en dom eller startet før barnefordelingssaken kommer opp. Det kan tvert imot se ut til at det foreligger en tenkning om at mishandling relatert til et samlivsbrudd ikke bør påvirke og styre barnefordelingssaken. En av bostedsforeldrene vi intervjuet opplevde at hun ikke ble trodd når hun la frem sine påstander om far i retten:

"Det var sånn at jeg opplevde det nesten som å være hos politiet, en hadde ingenting en skulle sagt. Det var, ikke sant altså, jeg føler at mine motiver ble satt i tvil også. De mente at jeg ikke likte far. Mens jeg egentlig ønsket, jeg altså, det var så hjerteskjærende for sønnen min. Jeg vil det beste for sønnen min, men retten mente at jeg var for mye opphengt i far." (Bostedsforelder nr. 1)

Det ser her ut som at mors ønske og forsøk på å beskytte sitt barn blir trukket i tvil. Dette medfører at barnet vil være prisgitt den sakkyndiges vurderinger og anbefalinger i barnefordelingssaken. Når rettsapparatet i liten grad vurderer voldsutøvers omsorgskompetanse i barnefordelingssaker, kan det medføre en risiko for at barn også etter en rettsbehandling kan bli utsatt for nye voldshandlinger. Er det da barnets beste å ha en

samværsordning hvor deres motstandsdyktighet og tålegrense er kriteriene? Vi må ikke glemme at tilsynsordningen ikke handler om barn generelt, men om barn som enten har vært utsatt for vold eller overgrep eller vært vitne til dette i deres nære relasjoner. I følge Ottosen (2004) kan barn også ha opplevd det skremmende ikke å ha kunnet beskytte den forelderen som i virkeligheten skal fungere som et beskyttelsesskjold i forhold til barnet. Det fremstår da noe overraskende at barnets frykt og engstelse ikke vektlegges i større grad når en gjør en vurdering i retten av barnets videre kontakt med en voldsutøvende foreldre.

I tråd med nyere utviklingspsykologi er det en grunnleggende forståelse for at samvær virker ulikt på ulike barn i ulike situasjoner. Balansen mellom risikofaktorer og beskyttende faktorer er medvirkende sammen med barnets sårbarhet. Samspillet mellom disse er komplisert og det er sjelden enkeltårsaker til konsekvenser av samvær (Haugli og Havik 2010). Hvis en ser barnets reaksjoner som har fremkommet i denne undersøkelsen, som risikofaktor i forhold til disse barnas utvikling, vil det også være hensiktsmessig å se på hvilke beskyttende faktorer som er tilstede i barnas livssituasjon. En viktig beskyttelsesfaktor vil her være mors kompetanse til å opptre utviklingsstøttende overfor barnet sitt. Barnet vil her ha behov for en tilpasset forberedelse til samværet som innebærer trygging for situasjonen, samt støtte, trøst og bearbeiding i etterkant. For enkelte bostedsforeldre kan dette være en svært krevende del av omsorgsansvaret. En av tilsynspersonene vi intervjuet karakteriserte mor i en av sakene:

”Jeg merka mamma var veldig stressa. Ho var så stressa at ho rett og slett kobla ut... Jeg kunne gi henne en informasjon som ho senere benektet at jeg hadde gitt henne, og det forsto jeg dit hen med at ho var så stressa i situasjonen at ho klarte rett og slett ikke å ta inn noe informasjon. Det må ha vært veldig vanskelig for mor, og veldig vanskelig for jenta og, egentlig.” (Tilsynsperson nr 1)

Bostedsforelderen som her er omtalt, beskrives på en måte som det er grunn til å anta for øyeblikket er ute av stand til å fungere utviklingsstøttende overfor barnet sitt. Forhåpentligvis fungerer hun bedre enn dette når hun er alene med barnet, og kan siden tilsynsfører er tilstede, tillate seg å ”gi slipp” på sitt omsorgsansvar. Likevel er det kanskje akkurat i denne situasjonen hun burde vise seg som mest støttende og trygg. Som tilsynspersonen kommenterer, må det også bli vanskelig for barnet å se sin mor så ute av seg. På en måte kan det synes som barnet i en slik situasjon ikke bare må forholde seg til sine egne følelser for samværsituasjonen, men må samtidig bli belastet med å oppleve at mor blir lite tilgjengelig. Mor får også et slags dobbelt ansvar i denne situasjonen. Hun skal håndtere sine egne følelser samtidig som hun har en forpliktelse som mor å kunne ivareta sitt barns behov. Kanskje er det

den totale belastningen av dette som gjør henne vanskelig tilgjengelig både for barnet og for tilsynspersonen, som sitatet over illustrerer. Den andre bostedsforelderen uttrykker seg slik:

”altså, jeg må si at det har vært et veldig tankekjør. Det har vært veldig mye frustrasjon.” (Bostedsforelder nr. 2)

Det er utvilsomt mye ansvar som hviler på bostedsforeldrene i de tilfeller hvor samværsforelders omsorgskompetanse kommer til kort, enten det nå er snakk om psykisk sykdom, rus eller vold av ulik karakter. I noen tilfeller vil denne belastningen være urimelig for bostedsforelder som forventes å skulle forberede barnet på samvær med en person vedkommende selv ikke har tillit til. Undersøkelser i Sverige har vist at både retten og sosialtjenesten kanskje har gått for langt for å gjennomføre samvær mellom barn og foreldre som har utøvd vold eller alvorlig omsorgssvikt (NOU 2008:9).

Nøkkelen til om barna utvikler problemer ligger i foreldrenes evne til å håndtere familiekonfliktene (Scaffer 2000). Dette er et stort ansvar som kan være vanskelig å håndtere for foreldre som selv kjenner på sterke følelser som for noen også innebærer frykt med bakgrunn i tidligere voldsopplevelser fra den andre forelderen. Opplevelsen av ikke å bli trodd eller forstått blir en tilleggs byrde for mange foreldre.

Et av formålene med ordningen er å berolige bostedsforelder på at samvær med den andre forelderen fungerer tilfredsstillende (NOU 2008:9). Det står likevel ikke omtalt hvilken oppfølging bostedsforelder kan få som følge av tilsynsordningen, bortsett at barnet blir passet på under selve samværet. Som nedfelt i rundskriv (BLD Q-04/2011), åpnes det opp for at tilsynspersonen på forespørsel kan melde tilbake til foreldre hvordan samværet har forløpt. Et nærliggende spørsmål er om dette er tilstrekkelig oppfølging til bostedsforelder, som i tillegg til barnets og sine egne reaksjoner, også må gjøre vurderinger om samværet er mer enn barnet kan tåle. Slik dette står formulert forutsetter det et initiativ fra foreldrene selv. Aksepten av en samværsordning kan være begrunnet i at barnet savner sin far, men kan også skyldes at mor på grunn av handlingslammelse, avmakt eller angst ikke har ressurser til å kreve samværet stoppet (Ottosen 2004). Som vi allerede har vært inne på, er barnets tålegrense en del av rettens vurderingstema. I hvor stor grad bostedsforelders tålegrense vurderes, har vi funnet lite omtalt. Det faktum at bostedsforeldre kan oppleve at deres reelle bekymringer for barnets livssituasjon blir trukket i tvil, kan påføre dem ytterligere belastninger. Bostedsforelders tålegrense bør således være et tema som vurderes.

Gjennom intervjuene med de sakkyndige fikk vi deres uttalelser om at det var foreldrekonflikter, rus og psykiatriproblematikk, som de anså som hovedgrunner for å anbefale tilsyn. Kun få av dem nevnte vold og overgrepssproblematikk som selvstendige argumenter. Dette samsvarer jo med de funn som Skjørten (2004) fant i sin studie av vold og overgrepsspåstander i barnefordelingssaker. Hun fant at overgrep og vold i svært liten grad ble vektlagt som selvstendig argument ved avgjørelser i barnefordelingssaker, selv om det var fremsatt påstander og mistanke om dette. Det så ut til at dommerne hadde høy terskel for å konkludere med at vold virker negativt inn på foreldres omsorgsevne:

“hva skal jeg si, det er overraskende hvor lite dommerne skjønner at det å ha vært vitne til vold for et barn er veldig alvorlig” ... “jeg tror at, ikke bare tror, men har sett gjentatte ganger at dommeren ikke forstår barnets lidelsestrykk” (Sakkyndig nr. 1).

Hvis dette er tilfelle i barnefordelingssaker hvor det handler om vold eller overgrep, kan man bli bekymret for den beskyttelse barn får ved samvær. Hvis et barn enten har vært utsatt for vold eller vitne til dette, og dommerne og de sakkyndige tror at dette opphører fordi om foreldrene skiller seg, da løper barn en stor risiko. Det må anses å være særlig viktig at den sakkyndige baserer sine anbefalinger på grunnlag av den kunnskap de har fått om det enkelte barn og den enkelte sak, fremfor generell kunnskap om barnepsykologi og statistikk i barnefordelingssakene (Lassen og Larsen 2005). Det må oppleves vanskelig og krenkende for foreldre å møte en sakkyndig som definerer deres barn ut fra generell barnefaglig kunnskap heller enn å ha direkte kunnskap om deres barn.

7.2 Erfaringer fra bostedsforeldre og tilsynspersoner

Ut fra de historiene som de intervjuede bostedsforeldrene forteller, viser barna i begge familiene tegn på reaksjoner i forbindelse med samvær. En av bostedsforeldrene forteller om reaksjoner både før og i etterkant av samværene:

“Det var veldig vondt å se den første tiden, og av og til enda, at når han har fått satt han i vogna eller på akebrett eller hva det er for noe, så bare faller han vekk. Han blir helt sånn, det er nesten sånn at han går inn i en slags modus, at “jeg kommer meg vel gjennom det” ... for han har et veldig levende ansikt, gutten. Men, med en gang han setter seg der, så blir han helt sånn, han blir helt livløs i ansiktet. Stirrer bare rett fram og forholder seg ikke til noen ting rundt seg.” (Bostedsforelder nr 1)

Videre forteller hun at:

“Han var så sliten når han kom hjem fra samværet de første helgene at han var likblek, så ut som et spøkelse og helt utmattet, stakkars gutt. Jeg klarer ikke, nei, det var vondt å se. Han satt på fanget mitt og klamret seg til meg i flere timer før han sovnet i fanget.”

(Bostedsforelder nr 1)

Uten å ta stilling til hva som er den bakenforliggende årsak til hans reaksjoner, hører vi her om en liten gutt som trenger støtte og omsorg i situasjonen rundt samværet med sin far. Han gir tydelige signaler om behov for at noen er til stede for han. Det blir den tilstedeværende voksne, og i dette tilfelle mor, sitt ansvar både å tolke barnets signaler og gi den støtte barnet synes å trenge. Det ligger noe motstridende i den oppgaven en har som forelder i denne situasjonen. Samtidig som foreldrene er forpliktet til å følge opp den dommen som retten har ilagt, skal de vise barnet at de er trygge voksne som vil barnet vel og er til å stole på. Hvilke signaler blir gitt til barnet i en slik situasjon? Barnets redsel, bekymringer og usikkerhet tilknyttet det enkelte samvær tolkes på sett og vis som tilfeldige og forbigående. Hva som er bra for barnet tolkes av de voksne, og i de fleste tilfeller foreldrene. Å presse eller sterkt motivere barn til samvær når de uttrykker redsel og engstelse, kan best forstås som et moralistisk budskap til dem om at deres opplevelser ikke er viktige hvis de ikke kan underkastes andres vilje eller forhåpninger (Forsberg & Pösö 2007).

Barneombudet (2008) hevder at retten til samvær skal knyttes til barnets og ikke foreldrenes behov. Problemet oppstår i de tilfeller hvor foreldrenes ønske om, og rett til, samvær kommer på kollisjonskurs med barnets ønske og behov. Det vil typisk være i samværssaker hvor barnet risikerer fysiske eller psykiske overgrep under samvær. Zeanah (2000) hevder at barn ikke bør påtvinges en samværsordning de ikke ønsker eller er følelsesmessig eller psykologisk klare for. Forskningen på området tyder på at barn ofte bringes i en posisjon hvor de kan komme til å opptre som følelsesmessig gissel i spenningsfeltet mellom makt og avmakt.

Også for større barn kan reaksjoner omkring samværssituasjonen bli uttrykksfulle. Den andre bostedsforelder beskriver sitt 14 år gamle barn på denne måten:

”Gutten har til tider hatt store atferdsproblemer... han hadde noen vanvittige raserianfall, og han delte døra si på rommet i tre... Det var raseri, altså... det var et mønster at det kom umiddelbart etter samvær.” (Bostedsforelder nr 2)

Mor viser til et mønster i reaksjonene gutten viser og setter dem klart i sammenheng med samvær. Det kan være vanskelig, og kanskje særlig for omsorgspersonene, å se at samvær som medfører slike reaksjoner er til barnets beste. Likevel er det vanskelig å vurdere om slike reaksjoner skulle være nok til at samvær skulle kunne nektes helt. Selv om det i loven presiseres at det som bestemmes skal være til barnets beste, vil også andre hensyn kunne spille inn. Dette synliggjøres ved barnelovens formulering i § 48; ved at det ” først og fremst” skal tas hensyn til barnets beste. Holgersen (2008) viser til at Høyesterett ved flere tilfeller har påpekt det generelle utgangspunkt at det skal være samvær mellom barn og foreldre. Dette til tross for at samværsforelder kan ha problematiske egenskaper eller det er konflikter mellom foreldrene.

I lovforarbeidene er det vist til aktuelle situasjoner som kan føre til at samvær kan nektes helt. Dette gjelder i saker der barnet har vært utsatt for seksuelle overgrep eller der det kan være fare for at barnet blir utsatt for overgrep. Det vil likevel bli tatt med i vurderingen hvor alvorlige overgrepene eventuelt skal ha vært og hvor alvorlig dette har innvirket på barnet. Voldsutøvers grad av erkjennelse vil også bli vektlagt, samt vilje og initiativ til endring av adferden. Videre kan sterk motvilje hos barnet, reell fare for barnebortføring samt usedvanlig sterke og negative reaksjoner fra bostedsforelder medføre samværsnekt (Holgersen 2008). I følge Forsberg og Pösö (2007) så sier tilsynspersoner at barnas engstelser uroer dem, men at beslutningen om å gjennomføre samværene kommer utenfra. De sier at det er som å velge mellom pest og kolera; på den ene siden må de gjennomføre domstolens beslutninger, mens de på den andre siden ser barnas sterke reaksjoner med blant annet angst. Barn skal ikke tvinges til samvær hvor de risikerer å bli utsatt for vold eller overgrep.

I den aktuelle saken forteller bostedsforelder nr 2 også at gutten etterspør samvær med faren, og tilsynspersonen har gitt uttrykk for at de konkrete samværene fungerer greit. I følge Holgersen (2008) vil barnets eget ønske tillegges stor vekt, og særlig når det gjelder eldre barn. Hadde gutten uttrykkelig motsatt seg samvær, ville en heller ikke kunnet tvinge dette gjennom. Det kan selvfølgelig også diskuteres hvor vidt et barn vil være i stand til å vurdere sitt eget beste. I dette tilfelle vil det etter sigende være mor som må foreta vurderingen om hvor lenge hun tror gutten vil tåle belastningen hun synes å se hos sin sønn. Ønsker mor en endring i bestemmelsen om samvær mellom gutten og far, må dette fremmes ved ny sak etter barnelova med mindre hun og far blir enige om noe annet.

I følge Haugli og Havik (2010), vil barnets forståelse av samværet være av betydning for hvilke konsekvenser samværet vil ha for barnet. En av tilsynspersonene forteller fra en samtale med en tenåringsgutt etter samvær:

”Så vidt jeg husker første samtalen.. ”ja, dette gikk jo greit” sa han, ”men jeg stoler ikke på han..” Han er veldig sånn åpen i bilen, når jeg kjører han hjem så får vi en samtale da..” (Tilsynsperson nr 2)

Denne gutten gir uttrykk for at han tåler samværet med sin far til tross for at han ikke stoler på han. Guttens åpenhet overfor tilsynspersonen gir også et tydelig signal om at han føler seg komfortabel med vedkommende. Om tilsynspersonens tilstedeværelse under samvær er grunnen til at gutten opplever samværet som greit, er vanskelig å tolke ut fra de opplysninger vi har fått, men kan likevel være en mulig forklaring. Hvis det er tilfelle, kan dette være et eksempel på at ordningen fungerer etter intensjonen for denne gutten. Det kan tyde på at tilsynet medfører en trygghet som gjør at det er mulig for han å ha kontakt med sin far, selv om de ikke kan være alene sammen. Slike bekreftelser fra barn er også viktig å få tak i ved at barnet får anledning til å uttale seg om sine opplevelser knyttet til samværet.

Eksempelen med gutten ovenfor er ikke representativt for alle. Ikke alle barn får mulighet til å få den trygghet de har behov for. En av bostedsforeldrene opplever, som sitatet nedenfor viser, en helt annen situasjon for sitt barn. For en av bostedsforeldrene så dette slik ut:

Tilsynspersonen som var blitt oppnevnt kom en time før far, og etter en time gikk gutten avsted med to fremmede. Gutten var da rett over 2 år”. (Bostedsforelder nr 1).

Her forteller bostedsforelder om sine betraktninger når barnet går av sted med en tilsynsperson som skal representere en trygghet under samværet med far. For henne var det uforståelig at det ikke ble brukt mer til på å bli kjent med gutten. Når vi spurte tilsynspersonene om hvilke tanker de har om dette, opplyste de begge at de som regel pleide å treffe barnet en time før første samvær. En av dem uttalte seg slik:

”Hvis vi skulle gå inn på å gjøre alle disse barna veldig trygge på oss, så ville det være ganske tidkrevende, men sikkert ønskelig. Men vi la’kke lista der at vi tenkte barnet skulle bli trygt på oss. De skulle vite hvem vi var og hva oppdragene våre var, og hva vi skulle gjør’ viss ting ble ubehagelig..” (Tilsynsperson nr 1)

Det er åpenbart at målsettingen her ikke er at barnet skal bli trygg på tilsynspersonen. Det kan synes som om at hensikten er den samme som ved ordningens intensjon, der barnet skal ha kjennskap til begge sine foreldre. Slik skal barnet også bare ha kjennskap til tilsynspersonen. En kan ikke unngå å stille seg spørsmålet: Hvilket barn vil kunne føle seg trygg på et fremmed menneske som det kun har sett en times tid? Hvordan kan man tenke seg at en slik flyktig relasjon kan representere trygghet i samvær med eksempelvis en far som har utsatt barnet og deres mor for vold. Tilsynspersonen nevner også at det vil være en tidkrevende jobb å trygge alle disse barna. Mange av de barna som opplever vold i nære relasjoner, utvikler tilknytningsproblematikk der de må forventes å streve hele livet. Dette støttes av Rygård (2006) som sier at voldsutsatte barn har et ”handicap” med seg hele livet og vil streve med tilknytningsproblematikk uansett hvor god omsorg de får senere i livet. Slik kan det se ut som at mange av disse barna aldri kan bli helt trygge. Som tilsynspersonen sier vil det være et tidkrevende prosjekt å trygge barna på en tilfredsstillende måte. Likevel er det viktig at disse barna blir møtt på en måte som gjør at de gradvis kan gi slipp på sin utviklingshemmende identitet og over tid kan utvikle en utviklingsfremmende identitet (Haugli og Havik 2010). Særlig for utrygge barn er det av avgjørende betydning at de blir møtt på en anerkjennende måte av emosjonelt tilgjengelige voksne. Særlig vil det være avgjørende om bostedsforelderen representere denne tilgjengelige voksne for barnet. Ut fra tilsynsordningens intensjon kan det se ut som at det kan være en divergens mellom hensikten om at dette skal være trygt for barn og de rammer som er gitt av lovgiver for å få dette til. Slik ordningen er i dag, presiseres ikke viktigheten i særlig grad at barnet får tilstrekkelig tid å bli kjent med tilsynspersonen.

I barnefordelingssaker der det er påstander om vold eller overgrep går lovgiver langt i å si at i disse sakene skal det ikke anbefales samvær dersom barnet kan bli utsatt for risiko. Blant annet sa en av tilsynspersonene at han måtte ringe til dommeren for å få mer utdypet risikoen i oppdraget. Ved at ikke domsslutningen her var grundig nok i sin beskrivelse av de faremomenter og den risiko som lå til grunn for oppdraget, satt tilsynspersonen i en utsatt situasjon. Han beskrev det på følgende måte:

“Jeg har tenkt mange ganger at her kan det skje dramatiske ting. Nå blir det farlig for meg, og det ene med det andre. Så har jeg tenkt at skjer det noe, så vil jeg ringe politiet, og det står i papirene at jeg kan.. har lov å avbryte samværet hvis jeg føler meg trua, men jeg har ikke noen andre sikkerhetsrammer enn at jeg ringer politiet, - ingen backup eller noe. Derfor har det vært greit å ha rammene ute. For meg har det vært veldig greit og brukt sånne .. ute i det åpne rom” (Tilsynsperson nr 2).

Tilsynspersonen gir her uttrykk for at han flere ganger har opplevd situasjonen som farlig. Uten å presisere dette nærmere, nevner han at det blir farlig for ”meg”. Han har følt seg utrygg i så stor grad at han har vurdert å ringe politiet. Et nærliggende spørsmål blir her hvordan barnet har opplevd slike situasjoner. I følge Bancroft & Silverman (2002) bør samværet inneholde sikkerhet som øverste styrende prinsipp. For å kunne representere en trygg person for barnet er det nødvendig at også tilsynspersonen generelt sett kan være komfortabel med situasjonen. Den andre tilsynspersonen forteller at han i en sak kontaktet politiet for å ha de som backup. Tilsynspersonen opplevde at politiet var både imøtekommende og samarbeidsvillige, men saken kunne ikke gis prioritet og ville dermed bli vurdert opp mot andre prekære oppdrag som politiet måtte ha på det aktuelle tidspunkt. Når mandatet blir for lite informativt, så kan det i ytterste konsekvens sette både barnet og tilsynspersonen i betydelig fare:

“Så var der en pappa som ble beskrevet som veldig ustabil, - psykisk, og da ønsket vi å ha en samtale med han på vårt kontor, for å vurdere hvilke sikkerhetstiltak skal vi legge opp. Han ble invitert flere ganger. Han møtte aldri på vårt kontor, sånn i forkant, så det vi gjorde da, var at vi hadde en sånn bakvaksordning”.
(Tilsynsperson nr. 1)

Tilsynspersonen her forsøkte å gjøre seg kjent med samværsforelderen i forkant av tilsynet, men samværsforelderen møtte ikke opp. Likevel ble tilsynet satt i gang, da med en alternativ plan der tilsynet sikres med en bakvakt. Vatnar (2007) fant i sin studie at det er et problem at domstolene gir tillit til at voldsutøvende foreldre oppfører seg ordentlig igjen bare fordi kjæresteforholdet er over. Blant annet sa en av informantene at hun måtte ringe til dommeren for å få mer utdypet risikoen i oppdraget. Ved ikke å synliggjøre risiko eller beskyttelsesaspektet kan oppdraget til tilsynspersonen bli direkte farlig. På den ene siden kjente de sakkyndige lite til hvordan den praktiske fungeringen foregikk, mens de på den andre siden hadde store forventninger til tilsynspersonene. Når dommene ikke ble oppfattet som tilfredsstillende skrevet, og ikke konkretiserte eller tydeliggjorde mandatet, var det vanskelig for tilsynspersonene å ivareta og sikre barnet. Her reises en problemstillingen i forhold til hvordan systemet kan yte barn beskyttelse overfor traumatiserte opplevelser som følge av at den ene forelderen har mishandlet den andre. Den strider mot forståelsen av at det er til barnets beste å ha kontakt med begge foreldrene (Ottoson 2004).

Bancroft & Silverman (2002) peker på risikoen for en fortsettelse av eksisterende problemer i voldsutøvende foreldres utøving av samvær. Risikoen kan blant annet gå på at barna eksponeres for nye voldshandlinger, bruk av barna som våpen fra voldsutøver for skilsmiserepresalier og direkte mishandling av voldsutsatte. Som vi tidligere har vært inne på, har tilsynspersonene i vår undersøkelse erfaringer med at domspremissene ikke alltid gir god nok informasjon om risikoen for barnet:

”..viss det.. der det var fare for kidnapping, for eksempel... så er det er jo et kjempestort ansvar. Og da lurer jeg på hvordan rettssystemet hadde forholdt seg, altså sånn til å sikre at vi fikk nok informasjon og skjønnte alvorligheten.” (Tilsynsperson nr. 1)

For å kunne ivareta sikkerheten under tilsynsoppdraget på en forsvarlig måte, er det en forutsetning at tilsynspersonen er kjent med bakgrunnen for dommen og har gjort seg kjent med barnets behov i forhold til dette. Dette ansvaret ligger for øvrig på tilsynsmyndigheten selv (BLD Q-04/2011). Det kommer fram av det samme rundskriv at samvær av barnefaglige grunner fortrinnsvis bør foregå eller ha en forankring i samværsforelders hjem, dersom dette er forsvarlig. Som vi tidligere har vist til, så valgte en av tilsynspersonene å la samværet foregå utendørs av hensyn til barnets og egen sikkerhet. I rundskrivet åpnes det opp for at tilsynsmyndigheten har en viss mulighet for å gjøre avtaler med foreldrene om tid og sted for at det skal være praktisk mulig å gjennomføre samværet. Hensynet til sikkerhet nevnes imidlertid ikke.

Det er i forskriften ikke konkret satt formelle krav til kompetanse hos tilsynspersoner utenom at det skal oppnevnes en dertil egnet person for den konkrete saken. En skal her ta utgangspunkt i domspremissene, og hensynet til barnets beste vil være sentralt (BLD 2006, BLD Q-04/2011). Tilsynspersonen som oppnevnes, kan være tilsatt ved familievernet eller kan også være en utenforstående som familievernet gjør avtale med. Ved valg av tilsatte i familievernet, vil det indirekte også sikres en viss faglig kompetanse. Benyttes andre innleide personer, blir det den enkeltes oppdragsgiver som eventuelt må sikre nødvendig opplæring og oppfølging. Tilsynspersonene vi intervjuet var begge fagutdannet og tilsatt i Bufetat, men hadde ikke noen formell opplæring vedrørende selve tilsynsordningen. Om dette sier en av tilsynspersonene:

”Grunnlaget for at direktoratet bestemte seg for det, var at de mente kompetansen har vi i familievernet, og at vi jobber med vold og vi jobber med konflikter.”
(Tilsynsperson nr. 2)

Ut fra sine konkrete erfaringer fra tilsyn ser en av tilsynspersonene behov for ulike ferdigheter:

”Det må være en person som klarer å holde hodet litt kaldt, som vet hva man skal gjøre i krisesituasjoner, altså som har evne til kontaktetablering, som kan megle litt, som kan være litt nøytral. Det er ganske mange ting som kreves.” (Tilsynsperson nr 1)

De sakkyndige vi intervjuet hadde varierende syn på hvilke kompetansekrav en bør sette til tilsynspersoner. To av dem mente tilsynspersonene burde ha sosialfaglig eller pedagogisk fagbakgrunn. Om tilsynspersonens egenskaper svarer de:

”Det må jo være en person som er i stand til å vurdere om omsorgen er bra nok og situasjonen er tilrådelig for barn til å være der.” (Sakkyndig nr 6)

En annen av de sakkyndige svarer følgende:

”De bør kjenne barnet på forhånd før man opptrer som tilsynsfører. Det bør være oppgående, holdt på å si, om ikke de er fagutdannet alle, så bør de ha klare mandat i forhold til både hva de skal se etter, og hvor tid de skal eventuelt gripe inn som tilsynsførere, for det bør de også kunne ha mandat til å gjøre” (Sakkyndig nr 4)

Selv om de ikke krever at tilsynspersoner skal ha fagkompetanse, ligger det i begge disse utsagnene et krav om vurderingsevne der de i situasjonen bør være i stand til å vurdere å ta en beslutning om situasjonen til en hver tid er tilrådelig eller bra nok for barnet. Dette kan være vanskelige vurderinger som vil kreve god innsikt i barnets sårbarhet og trygghet, samt foreldrenes omsorgskompetanse og bakgrunn for at det er idømt tilsyn. I følge Bancroft & Silverman (2002) bør tilsynspersoner være årvåkne og trent i voldsutøveres atferd og dynamikken av vold, for å avsløre mange voldsutøveres manipulerende stil. Andre kvaliteter sakkyndige nevner som viktige hos tilsynspersonene, er lojalitet mot barnet og svært gode kommunikasjonsferdigheter, god relasjonell kapasitet og evne til å tåle å stå i ubehagelige situasjoner. Her stilles det krav til mer personlige egenskaper. Dette tilsier at en fagutdanning isolert sett heller ikke alltid vil være tilstrekkelig i enkelte oppdrag.

Behov for opplæring står ikke omtalt i rundskriv om samvær under tilsyn (BLD Q-04/2011). En slik opplæring mener en av tilsynspersonene likevel ville vært nyttig:

".. fått opplæring fra noen som hadde gjort dette en del ganger og som visste noe om alle dilemmaene, det måtte jo vært gull verdt. For det er klart, for at vi måtte jo tenke alle tankene sjøl." (Tilsynsperson nr 1)

Tilsynsoppgaver har tradisjonelt ligget utenfor familievernets oppgaver og vil dermed også være en noe annerledes måte å jobbe på for mange av familievernets ansatte. En form for minimumsopplæring nevnes også av sakkyndige som nyttig. Særlig vil dette være nødvendig der det er aktuelt å leie inn personer som ikke til vanlig er tilknyttet familievernet og som kanskje heller ikke har formell utdanning. Som vi tidligere har vært inne på, er det et strengt avgrenset oppdrag som krever at en er bevisst sin rolle som tilsynsperson. Tilsynsperson nr. 2 opplever at han har den nødvendige kompetanse, men er likevel ikke komfortabel med oppgaven som tilsynsperson:

"Sånn sett har jeg følt meg litt alene, så det kunne vært greit å kanskje hatt noen som bare så på tilsyn, og at en gruppe med tilsynsførere kanskje kunne møtes av og til og delt erfaringer." (Tilsynsperson nr 2)

Han nevner her behovet for å kunne dele sine erfaringer med andre. På kontorer som har valgt en ordning der en person har ansvaret for tilsynssakene, kan dette være en ensom jobb. Oppfølging av tilsynspersonene blir holdt utenom rutinene rundt selve ordningen. Det er ikke kommentert i rundskriv (BLD Q-04/2011) hvorfor dette ikke er tatt med. En mulig forklaring kan være at det forventes at dette blir håndtert innad på lik linje med andre oppgaver som tilfaller familievernet. Likefullt er det et behov en bør ta på alvor da det kan være en stor følelsesmessig påkjenning å være delaktig i møte mellom foreldre og barn som trenger assistanse for kunne opprettholde kontakten seg imellom. Våre informanter fra Bufetat opplever begge at de har fått god oppfølging fra Regionskontoret som er den ansvarlige tilsynsmyndigheten. De nevner begge også betydningen av å ha et støtteapparat rundt seg.

I forskriften presiseres det at det ikke skal skrives skriftlig referat fra tilsynsoppdragene, med mindre dette er pålagt som tilleggsoppgave i den enkelte dom (BLD 2006). Det kan likevel synes som at dette kan være et behov hos tilsynsmyndigheten:

”Vi blei ikke bedt om å skrive rapport, men det vi fikk høre fra regionskontoret, og fra juristen der, det var at vi kunne jo i etterkant eller underveis bli bedt om å møte i retten, og for vår egen del da, så ville det være, ja.. det ville være bedre kvalitativt viss vi skrev notater, egne journalnotater til internt bruk, interne notater, altså ... men det var mer sånn at i tilfelle vi ville bli kalt inn, at vi hadde noe skriftlig og faktisk og at vi kunne være mer ryddige i vår fremstilling og beskrivelse av samværene og sånn..” (Tilsynsperson nr. 1)

Informanten er her inne på at det for tilsynspersonens nytteverdi kan være hensiktsmessig å skrive notater fra oppdragene. Tilsynspersonen gir her uttrykk for et ønske om å kunne avgi en kvalitativ god vitneforklaring ved en eventuell ny rettssak. Indirekte synes det her å være en underliggende holdning til at dette vil tjene saken og dermed også vil være i tråd med barnets beste. Uten notater fra det som har skjedd under tilsynsoppdragene, vil tilsynspersonen måtte basere sin forklaring på hukommelsen. Det kan synes som en dårlig utnytting av den ressurs det faktisk er at en faginstans har vært tilstede med mulighet til å observere barnets situasjon under samværet. Samtidig vil et krav om journalføring eller rapportskrivning kreve ekstra ressurser i et allerede ressurskrevende oppdrag. Som vi tidligere har vært inne på, uttalte tilsynspersonene at sakene var svært tidkrevende. Med barnets beste for øye kan det være verdt å overveie den mulighet som ligger her for dokumentasjon.

Vi ønsket å vite hva slags oppfølging bostedsforeldre får i barnefordelingssaker der det er mistanke om vold eller overgrep. I NOU (2008:9) etterspørres kunnskap om erfaringene til denne gruppen. Vi stilte derfor spørsmål om hva slags oppfølging de kunne tenkt seg. Begge bostedsforeldrene beskrev usikkerhet knyttet til hvordan de skulle håndtere barnas reaksjoner og hva eller hvem de skulle gå til hvis samværene ikke fungerte i tråd med avtale eller dom. En av dem svarte følgende:

“Ja, var det en ting jeg virkelig skulle ønske, så var det at barnevernet ikke trakk seg ut”. (Bostedsforelder nr. 2)

Begge bostedsforeldrene var samsvarende i sine beskrivelser om hvor vanskelig de hadde opplevd å håndtere de utfordringene som fulgte med barnefordelingssakene. Den ene bostedsforelderen beskrev hvordan hun hadde brukt hele hverdagen på å “holde” barna på “bena” etter de seksuelle overgrepene faren hadde utsatte dem for. Hun var engasjert og fremsto med bitterhet fordi hun opplevde det urettferdig at hun i tillegg selv finne tilsynsperson. Den andre bostedsforelderen hadde slitt med å overholde tilsynsordningen fordi hun syntes det var så vanskelig å sende sønnen sin med tilsynspersonen. For henne var det

barnets sterke reaksjoner som var svært vanskelige å forholde seg til da hun ikke visste om hun torde stoppe samværene eller hvem hun skulle konsultere med sine bekymringer for gutten.

En av bostedsforeldrene beskrev at det var liten kontakt mellom henne og tilsynspersonene. Dette forsterket hennes engstelse for barnet da gutten viste sterke reaksjoner mot å bli tatt med av tilsynspersonen. Som oftest ble barnet hentet og levert med en kort oppsummering av hvordan tilsynspersonene opplevde at samværet hadde vært. Bostedsforeldrene ble deretter overlatt til seg selv med barnet og de reaksjoner som kom i etterkant av samværet.

Tilsynspersonene bekreftet det bostedsforeldrene opplevde. Tilsynspersonene hadde en stram tidsramme og overholde, og var opptatt av ikke å bruke mer tid enn de 16 timene pr. år, som var bestemt. På spørsmål til de sakkyndige om hva slags oppfølging de trodde bostedsforeldrene og tilsynspersoner fikk, overrasket svarene oss. Det ble tydelig at få av de sakkyndige egentlig visste hvordan tilsynsordningen fungerte i praksis og hva slags oppfølging spesielt bostedsforeldre og barn fikk i etterkant av barnefordelingssaken. Som en av dem sa:

”Tilsyn er nå veldig alvorlig. Jeg synes det er veldig rart hvis foreldrene blir overlatt til seg selv på det, og at det ikke er en instans som følger opp fortløpende.” (Sakkyndig nr 5)

Ut ifra beskrivelsene til bostedsforeldrene ser det ut til at den sakkyndiges undring er helt reell. Bostedsforeldrene beskrev at de ble overlatt til seg selv. I følge bostedsforeldrene var deres tilsynspersoner opptatt av å holde seg innenfor timeantallet, og det skulle brukes til samværene, ikke forberedelser før eller etter. Situasjonen for de tilsynspersonene som vi intervjuet, var imidlertid en annen. De brukte mye tid på kontakten med foreldrene ut fra føringene om at det skal gis informasjon til partene dersom de ber om det. De opplevde å få mange telefoner både i forkant og i etterkant av samværene. I følge rundskriv om samvær under tilsyn (BLD Q-04/2011) heter det at arbeid utover selve tilsynet skal registreres som administrativt arbeid. Samtaler med foreldre og barn i forkant og etterkant av samvær defineres her som administrativt arbeid. Det er således klart at for tilsynsmyndigheten vil arbeidet i den enkelte sak utgjøre langt mer enn de 16 timer ordningen omfatter.

Haugli og Havik (2010) finner både empiriske og teoretiske holdepunkter for at samværsspørsmål ikke bør avgjøres en gang for alle. De involverte parter i en slik sak er

under stadig endring, og dermed vil også deres forståelse og behov endres over tid. Barnets alder og utvikling vil i seg selv medføre at relasjonen til foreldrene endrer seg. Temaet evaluering er ikke tatt inn i departementets rundskriv (BLD 2011). Det kan tyde på at foreldrene er overlatt ansvaret for å vurdere hvordan det går med barnet i disse sakene. Det varierer hvor avgrensede tidsperspektiv som ligger i domsslutningene i saker etter barnelova § 43 tredje ledd (1981).

En form for evaluering av saken der de ulike aktørene får anledning til å komme med sine synspunkter, ville trolig gjort det lettere å vurdere hva som vil være barnets beste fremover. Sammen med barnets forståelse av situasjonen, alder og modning, må det enkelte barns sårbarhet og beskyttende faktorer i og omkring barnet selv kartlegges og vurderes (Bunkholdt 2004, Dyregrov 2010). Dette arbeidet blir gjort av de sakkyndige i forkant av rettens beslutning. Likevel minner Haugli og Havik (2010) om at å vurdere hvor mye samvær et barn tåler, er meget vanskelig. De påpeker videre at ved beslutninger der en beveger seg mot grensen for hva barnet tåler, er viktig å gjøre observasjoner av barnets reaksjoner, for deretter å kunne regulere samværet. Som vi poengterte under punkt 3.6 om risiko og beskyttende faktorer, er det barnets reaksjoner som kan si oss noe om hvilke skadevirkninger som påføres det enkelte barn (Borge 2003). Sett i lys av dette, synes det derfor noe meningsløst å sette i verk et inngripende tiltak som tilsyn under samvær, kun begrunnet ut fra sannsynlighetsvurderinger, uten i etterkant også å evaluere om de vurderinger som ble gjort i forkant faktisk samsvarer med den relevans dette har for det enkelte barn.

8.0 REFLEKSJONER - NY KUNNSKAP?

I dette kapitlet drøfter vi tema som har vist seg fremtredende gjennom undersøkelsen. Disse drøftes som samfunnsmessige betraktninger i henhold til relevant teori. Videre drøfter vi tema krav til voldsutøver og reflekterer til slutt over implikasjoner for praksis knyttet til tilsynsordningen.

8.1 Drøfting av relevante tema

I følge departementets informasjonshefte (2008) skal retten i forbindelse med barnefordelingssaker hvor det er påstand om vold, benytte seg av særskilt fagkyndig kompetanse. I informasjonsheftet (BLD Q-15/2004) omhandles de nye saksbehandlingsreglene for barnefordelingssaker. Departementet påpeker i veilederen at barnefordelingssaker med påstand om vold og overgrep skal håndteres annerledes enn andre ordinære barnefordelingssaker. Vi har intervjuet tre ulike grupper av informanter som har noen fellestrekk: De har erfaringer med en ny tilsynsordning, og de har alle noen tanker om hvordan tilsynsordningen fungerer. De sakkyndige er gitt stor makt over enkeltmenneskers liv ved at de innhentes som fagkyndigbistand i barnefordelingssaker. Det må anses å være av vesentlig betydning at de enkelte sakkyndige er seg bevisst om de mener å besitte den nødvendige faglige kunnskap og metodikk for å kunne ivareta oppdraget (Lassen og Larsen 2005). Her tenker vi på at mange domstoler benytter "faste" sakkyndige, og det kan derfor oppfattes mer som formelle og materielle hensyn teller enn den spesifikke fagkunnskapen som er nødvendig i den enkelte sak.

Ved ordinære barnefordelingssaker er deres fagkyndigbistand viktig, men i barnefordelingssaker hvor det er mistanke om vold eller overgrep er fagkyndig bistand særlig viktig. Våre sakkyndige var relativt samsvarende i sine beskrivelser av oppdragene de hadde utført for retten. Deres beskrivelser om barnefordelingssakene handlet hovedsakelig om foreldre som hadde rus og psykiatiske problemer som nødvendiggjorde behovet for tilsyn under samvær med barna. De viste også til saker der far ønsket samvær med barna sine som han ikke kjente.

Departementet som pålegger dommere å supplere sin egen kompetanse med særskilt fagkompetanse, unnlater å sørge for at de i tilstrekkelig grad er opplært i bakgrunnen for det saksområde de skal bistå. Det fremstår noe underlig at en faggruppe som er gitt så stor makt i

rettens håndtering av barnefordelingssaker, ikke kreves å ha bedre kjennskap til ordningens intensjon. De sakkyndige blir valgt ut fordi de har generell og til dels spesifikk kunnskap om barn og om skadevirkninger av vold i nære relasjoner. Samtidig har de erfaring med samtaler med barn og voksne om vanskelige tema. Nettopp fordi de innehar denne kompetansen, brukes de av retten som fagkyndigbistand.

Hva er det da som gjør at vold og overgrep ikke kan se ut til å få større betydning i rettens argumentasjon? Er det fordi at det nå oppleves en stadig større økning i barnefordelingssaker, at det kan synes som om at vold underkommuniseres? Eller kan en av forklaringene være at det i sakene de sakkyndige nevnte som “rus og psykiatrisaker” også innbefatter vold i nære relasjoner, uten at dette tas opp som eget tema? Ser de på barna som en ensartet gruppe med sammenfallende behov? Det må antas å være en selvfølgelighet at de sakkyndige som anbefaler tilsyn eller ikke tilsyn under samvær, faktisk vet hva de setter i gang. Like selvfølgelig må det være å få tydelig frem overfor tilsynspersonene hvorfor det settes vilkår om tilsyn.

De sakkyndige beskrev foreldrene som gjennom langvarige konflikter ikke evnet å se eller imøtekomme barnas behov for trygghet. De kunne ha behov for tilsyn under samvær for en periode inntil foreldrekonflikten avtok. Er det slik at sakkyndige som har mange års erfaring med fagkyndigbistand til retten, tror at 16 timers samvær pr. år, vil være et godt tiltak? Vil dette være utviklingsstøttende for barn som har levd i ustabilitet, om denne knytter seg til rus, psykiatri eller langvarige foreldrekonflikter? Flere av de sakkyndige nevnte at 16 timers samvær er for lite. Samtidig øker tallet på saker der tilsyn blir satt som vilkår for samvær (Vedlegg nr. 7). Dette kan fremstå som noe motstridende.

De sakkyndiges anbefalinger blir hørt og inntatt i rettens vurdering, samt lojalt fulgt opp av bostedsforeldrene, tilsynsperson og ikke minst barna. De tar det som en selvfølge at sakkyndige har gjort en grundig jobb. Bostedsforeldrene har stilt oss noen spørsmål om de vurderinger som er gjort av sakkyndige. De finner de sakkyndiges anbefalinger vanskelige å forstå. En av bostedsforeldrene hadde en sønn som var 10 måneder da faren kom på banen. Gutten hadde aldri truffet sin far før, og retten idømte tilsyn under samvær noen timer en gang per uke. Tilsynspersonen rapporterte tilbake til bostedsforelderen om en far som ikke så ut til å bry seg om barnet under samværene, ikke tok del i stellet av gutten eller var interessert i å få veiledning i rutiner for måltid og ernæring. Ved neste hovedforhandling opplevde

bostedsforelderen, at sakkyndige, uten å ha snakket med henne, anbefalte retten å gi far “vanlig samvær” uten tilsyn. Det vil si at gutten fra å ha vært sammen med sin far under tilsyn en gang per uke, over natten skulle ha samvær annenhver helg, en dag per uke uten tilsyn. Samværet skulle da være med en far som av tilsynsperson ble beskrevet til å være en passiv og initiativløs samværsforelder.

Et spørsmål som her reises er, om dette kan være et eksempel på at barnets rett til sikkerhet og beskyttelse underordnes foreldres rettigheter. Både Skjørten (2004) og Eriksson (2003) hevder at samværsforeldres omsorgskompetanse ikke vurderes i barnefordelingssaker. Retten er samtidig ikke mye redd for å legge ansvaret for oppfølging av barna og samværsordningen på mor. Det kan synes som om det ikke har betydning for domstolene at voldsutsatte mødres omsorgsferdigheter kan være reduserte etter langvarig vold eller andre belastninger som rus eller psykisk sykdom. Det er viktig å være oppmerksom på at tilsyn også kan avtales mellom partene etter forliksmodellen. Selv om de sakkyndige hevder å kjenne til barnelova § 43 tredje ledd (1981), høres det ut som de tenker tilsyn som et utvidet begrep i intervjuene. Gitt at dette stemmer – hvordan kan man da være trygg på at tilsynsordningen fungerer i tråd med lovgivers hensikt.

I saker om samvær kan det komme frem påstander fra den ene av foreldrene om vold og overgrep fra den andre. I slike tilfeller må retten ta stilling til hvilken betydning dette skal få for avgjørelsen. Dersom retten legger til grunn at barnet har vært utsatt for vold og overgrep, skal dette vektlegges i vurderingen av barnets beste. De momenter som oftest kommer inn her, er hvor alvorlige overgrep barnet har vært utsatt for og hvor skadelige disse er eller har vært for barnet. Barnets sårbarhet og beskyttende faktorer har også avgjørende betydning.

Lovgiver har gjennom forarbeider presisert at denne tilsynsordningen nettopp skal anvendes i de særskilte tilfeller hvor barn kan bli utsatt for alvorlig risiko under samvær (BLD 2004-2005). Det kan da synes underlig at disse barna i rettslig forstand nesten ikke eksisterer. Sett i lys av teori kan det se ut som om at vold og overgrep som argument ikke eksisterer i barnefordelingssaker (Skjørten 2004). Dette støttes av Vatnar (2007) som hevder at det er et problem at domstolene gir tillit til at voldsutøvende foreldre oppfører seg ordentlig igjen bare fordi kjæresteforholdet er over. Heller ikke voldsutøvende fedre eller mødre eksisterer som begrep i barnefordelingssaker. Hva kan det i verste fall føre til for et barn å fortsette å møte en voldsutøvende forelder, når risiko for videre voldsutøvelse ikke er utredet? Det kan i verste

fall føre til at domstolen dømmer vanlig samvær med en voldsutøver fordi argumentet ikke er tatt inn i drøftingen i retten.

Ut ifra de sakkyndiges beskrivelser kan det synes som det gjøres grundige utredninger, men de nevner likevel ikke vold og overgrep. Stiller de sakkyndige eller dommerne spørsmål til barna om det har forekommet vold i parforholdet? Bli mor trodd når hun hevder at hun har vært utsatt for vold og dette kommer opp i forbindelse med barnefordelingssaken? I følge Skjørten (2004) var hensikten med lovendringen at samværsretten stod så sterkt både rettslig og politisk at dette gikk på bekostning av barnas sikkerhet i saker med overgrep. Samtidig som de sakkyndige tilkjennega at de kjente lite til den praktiske fungeringen av tilsynsordningen, ga de på den andre siden et stort ansvar til tilsynspersonene. De antok at tilsynspersonene hadde noe kompetanse i forhold til oppdraget. De mente det også vil være hensiktsmessig at tilsynspersonene har gode ferdigheter i relasjonsbygging og har lojalitet til barnet. Samtidig tok de for gitt at tilsynspersonene hadde oppfølging fra sine oppdragstakere. Det var noe forunderlig at de sakkyndige kunne tiltro tilsynspersonene så mye ansvar uten å vite hvordan tilsynspersonene fulgte opp sine oppdrag. Når det da ikke ble skrevet utførlige dommer, og heller ikke konkrete eller tydelige mandater, var det vanskelig for tilsynspersonene å planlegge tilsyn som skulle ivareta og sikre barnet. Aksepten av en samværsordning kan være begrunnet i at barnet savner sin far, men kan også skyldes at mor på grunn av handlingslammelse, avmakt eller angst ikke har ressurser til å kreve samværet stoppet (Ottoson 2004).

Et spørsmål kan være om de sakkyndige eller dommerne når de samtaler med barn, hvor de mistenker at det har forekommet vold, tilkjennegir ulike tiltak som blant annet tilsyn under samvær? Hva som er bra for barnet blir ofte tolket av de voksne, og i de fleste tilfellene foreldrene (Forsberg & Pösö 2007). Kanskje hadde flere barn snakket om volden dersom de visste om de beskyttelsestiltakene som kan iverksettes, eksempelvis under samvær. I følge Berg og Steiner (2003) snakker barn dersom situasjonen og tilnærmingen blir lagt til rette for dem. Barn snakker gjennom bruk av figurer og ansikter og vil kunne fortelle mye om hva de har opplevd hvis den voksne tilkjennegir at en er klar for barnets fortelling. Et spørsmål blir da om det i domstolens mandat til den sakkyndig gis tilstrekkelig adgang og rom til å komme i posisjon til barn for å få deres historier. Barn trenger tid, fortrolighet og tillit for å kunne dele av sine erfaringer. Dersom barnet oppfatter at samtalepartneren, her den sakkyndige, ikke er til stede for barnet i samtalen, kan medføre at barnet lukker temaet. Det vil at si det

viktigste i en vanskelig samtale med barn er at de opplever at samtalepartneren er tilstede med hele seg og at en tilkjenne gir at en vil tåle å dele barnets historie (Øverreide 2009)

Er det ikke nettopp slike tilfeller lovgiver har ment skulle fanges opp i denne ordningen? Ut i fra de utsagn vi fikk fra informantene ble vår hypotese styrket i forhold til at vold og overgrep er nesten fraværende som selvstendige argumenter i sakene.

8.2 Manglende krav til voldsutøver

I dette kapitlet vil vi ta for oss noen viktige elementer knyttet til tilsynsordningen slik vi tenker om dette. Disse elementene er forhold vi har spesielt merket oss og som vi tenker kan være viktige bidrag i den videre debatten og det videre arbeidet med tilsynsordningen.

Det var i vår undersøkelse stort sett bostedsforeldrene som var opptatt av voldsutøvers ansvar i barnefordelingssaker hvor det er påstand om vold eller overgrep. Det var få andre som pekte på ansvaret til den voldsutøvende forelderen. Ingen av de sakkyndige sa noe om at voldsutøveren må ta ansvar før det blir aktuelt med samvær. Tvert imot ble samvær anbefalt og igangsatt uten at de tilkjennega å stille krav til voldsutøver. Flere av de sakkyndige var samtidig av den oppfatning at tilsynet da måtte være frivillig fra voldsutøvers side, og vedkommende måtte skjønne behovet for tilsynet. Det ville ikke hjelpe å "tre" en ordning nedover hodet på dem hvis de ikke forsto hensikten og dermed var villig til å jobbe for en endring. I følge Bancroft & Silverman (2002) er dette et paradoks da deres oppfatning av voldsutøvere er at de verken har innsikt eller tar på seg ansvaret for volden de har påført familien. Er det i slike situasjoner at foreldrenes rettighet til samvær kommer i en alvorlig konflikt med plikten de har til å bidra til god omsorg for sine barn? I barnefordelingssakene kan det se ut til at de involverte aktører har klare forventninger til at alle skal bidra til å legge til rette for gode samvær for barna. Et slikt krav stilles imidlertid ikke til voldsutøver. Det kan være lett her å forestilles eg at man skal ha rettigheter uten å bidra. Er samfunnet tjent med at også foreldrenes rettigheter i samværsaker skal fortsette å gå på bekostning av barnas fysiske og psykiske helse? I så fall må retten helt ha misforstått lovgivers hensikt med tilsynsordningen. Så lenge ikke voldsutøvere tar på seg ansvaret for de belastninger de har påført barna, vil barnet retraumatiseres hver gang det er samvær. Å ta på seg ansvaret for det de har påført barna innebærer at de erkjenner hva de har gjort og at de ønsker å endre sitt

handlingsmønster. Dette er en forutsetning for å endre sin relasjon til barnet, noe som igjen bidrar til at barnet kommer i gang med sin bearbeidingsprosess (van der Kolk 2005).

Som vi har vist, stilles det få krav til voldsutøveres eget ansvar når det gjelder samværet med sine barn. Et spørsmål som reiser seg, er om det kun er i voldssaker at krav til samværsforeldre får lite fokus. Det kan se ut som at dette er en mer gjennomgripende tendens. I følge Barne- og likestillingsdepartementet (2008-2009) viser rettspraksis at terskelen er høy for å nekte fullbyrdelse av samvær helt på bakgrunn av ”umulighet”. Det forventes at bostedsforeldre lojalt og aktivt bidrar til at barnet får samvær med den andre forelderen. Slik barnelova (1981) fungerer i dag, er det mulig å ilegge bostedsforeldre bøter dersom de ikke gir fra seg barnet til samværsforelder. At samværsforelder ikke møter opp til samvær, berører både barnet og bostedsforelder. I tillegg til de skuffelser barnet kan oppleve i forbindelse med at den ene av foreldrene uteblir, utløses også en samværsplikt for bostedsforelder. Dette innebærer at bostedsforelder har en plikt til å ta hånd om barnet. Igjen ser vi at bostedsforeldre må bære mye av ansvaret der samværsforeldre ikke oppfyller sine forpliktelser om å medvirke til at barnet får samvær. Da det i de fleste tilfeller er kvinner som er bostedsforeldre og menn som er samværsforeldre, utgjør dette i praksis at det også blir stilt større krav til kvinner enn til menn (BLD 2008-2009).

Det stilles ikke de samme forventninger til samværsforeldre. Det gis ikke adgang til å ilegge bøter for samværsforeldres manglende oppfølging. I følge Ot.prp 104 (2008-2009) ser departementet det ikke som nødvendig å iverksette sanksjonering av samværsplikten. Dette er foruten en begrunnelse om at et påtvunget tilsyn sannsynligvis ikke vil være til barnets beste, også begrunnet i at samværsforeldres manglende oppfølging ses på som et lite utbredt problem. Dette kan forstås som at lovgiver mener at samvær der samværsforelder ikke ønsker å treffe barnet trolig heller ikke vil kunne gjennomføres på en kvalitativ god nok måte slik at dette vil medføre noe positivt for barnet, eller til og med kan ses på som ikke å være til barnets beste. Trekker en da tråden over til intensjonen med tilsynsordningen, har en der vektlagt det biologiske prinsipp på en slik måte at det anses å være viktig for barnet å ha kjennskap til begge sine foreldre. Dette er også utgangspunktet for en bred enighet om at det riktig at det skal være et offentlig anliggende å bidra med en tilsynsordning slik at barn skal kjenne til samværsforelder (BLD 2004-2005). En kan stille seg undrende til hvorfor en tilsynsordning som kan ses på som et alternativ til at samvær nektes helt, gis et så stort engasjement på tross av de implikasjoner som medfølger både for barnet og bostedsforeldre. I

de tilfeller der samværsforelder ikke har et eget ønske om å treffe barnet sitt, så slipper imidlertid vedkommende å stilles til ansvar, - ikke engang økonomisk slik at bostedsforelder kan få noe kompensasjon for å måtte ta ansvar der den andre forelder burde stilt opp.

Det er et interessant spørsmål der foreldrenes “rett” til samvær kan komme i konflikt med barnets beste. Er det mer riktig å “tvinge” er barn til samvær enn en forelder? Hva er forskjellen her? Hvis man ikke i tilstrekkelig grad snakker med barna, er det fordi man ikke vil vite svaret? Hva om barnet hadde sagt nei til samvær med sin voldsutøvende far. Ville det betydd at faren ikke fikk samvær og barnet ble hørt. I følge Skjørten (2004) tyder hennes studier på at eldre barn som ga uttrykk for at de ikke ønsket samvær, ble hørt, og det ble ikke samvær. Samtidig påpeker Bancroft & Silverman (2002) at barn ikke under noen omstendighet må påtvinges samvær med sin voldelige far. Likevel vet vi av erfaring at så skjer. Det betyr vel kanskje da at foreldres “rettigheter” går foran barnets beste.

Slik vi har forstått de siste års lovendringer så er beskyttelse og sikkerhet for barn av avgjørende betydning ved fastsettelse av samvær (barnelova 1981). Det stilles videre krav til at retten skal la seg bistå av fagkyndig kompetanse i barnefordelingssaker hvor det er påstand om vold eller overgrep. Dersom det avdekkes at barnet har vært utsatt for vold i familien, skal retten for det første vurdere om barnet overhodet skal ha samvær og eventuelt om det skal settes vilkår om tilsyn under samværene. Bostedsforeldrene får deretter en dom som de lojalt må følge opp. Barna må strekke seg og “betale” mye for at den voldsutøvende faren skal få treffe dem. Her ser vi igjen at det stilles ingen krav til den voldsutøvende. På mange måter kan en ut fra dette hevde at tilsynsordningen er en underlig ordning der et stort samfunnsapparat med domstoler, sakkyndige og Bufetat kommer inn og bidrar til at samvær kan gjennomføres. Men hvilke krav stilles til voldsutøver?

Hos en av tilsynspersonene fikk vi beskrevet hvor langt hun var villig til å imøtekomme en far som ikke møtte opp eller besvarte hennes henvendelser i forkant av samvær. Der ble tilsynet effektivt til tross for at tilsynsmyndigheten ikke oppnådde kontakt med far. Det fikk ingen konsekvenser for far. De satte heller inn ekstra bakvakt som en sikkerhet. Og heller ikke her måtte far ta ansvaret for at han ikke gjorde sin del av plikten, sett i lys av foreldreansvaret der han skal medvirke til at barnet har det bra. Igjen tok ikke far ansvar for å hjelpe tilsynsmyndigheten med å forberede samværet. Han gjorde med andre ord ikke sin del av plikten. Også her ser man at det ikke er sanksjonsmuligheter overfor samværsforelder når

vedkommende ikke bidrar til å effektivere samværet, utover det faktum at dersom det er Bufetat som blir pålagt tilsynsoppdraget, blir det ikke oppnevnt tilsynsperson før partene selv tar initiativ til dette. I eksempelet som er nevnt ovenfor, strekker tilsynsmyndigheten seg lengre enn formuleringene i departementets rundskriv om samvær under tilsyn (Q-04/2011), for å få samværet i gang. Her skylder vi å gjøre oppmerksom på at det tidspunktet tilsynspersonen refererer til, var før departementet hadde kommet med sitt rundskriv (Q-04/2011) som utfyller loven og forskriften.

Bancroft & Silverman (2002) viser til at mange skilte voldsutøvere er ambivalente når det gjelder å opprettholde kontakten med sine barn. De mest selvsentrettede voldsutøverne opptrer uten hensyn til verken behovet eller følelsene til barna. De er tvert imot mer opptatte av sine egne rettigheter når de først “melder” seg på i barnefordelingssaken. De snakker om voldsutøvende fedre som kan forsvinne ut av barnas liv over lengre periode, enten i flere måneder eller opptil år. Disse hevdes også å unnlate å betale underholdsbidrag til barna. Det som overrasker her, er at når de første er på banen igjen, så oppfattes det som positivt av domstolene som gir dem vanlig samvær.

Bostedsforeldrene ga uttrykk for at det var urettferdig at de måtte bære byrdene med noe far skulle tatt ansvaret for. De beskrev også en følelse av urettferdighet i å bli mistenkeliggjort og ansvarliggjort for å følge opp både tilsynsordningen og barnas utvikling. En av dem sa det på følgende måte:

“Jeg synes det er blodig urettferdig, at jeg skal holde mine unger på bena for det han har gjort”. (Bostedsforeldre nr. 2).

Vi stiller her spørsmålet ved om det ikke bør stilles krav til at voldsutøvende foreldrene har påstartet og gjennomført voldsbehandling før samvær kan ta til. I Eriksson (2003) fant man at menn som utsetter sine partnere for fysisk og psykisk vold, også kan antas å se på sine barn og partnere som sine eiendeler som de har rett til å kontrollere og straffe. Dessuten viser voldsutøvende fedre brist i omsorgen og respekten for sine barn gjennom å utsette mødrene for vold. Hvis man legger en slik tilnærming til grunn ved vurdering av voldsutøvende foreldres samværskompetanse, hva er det da som gjør at det ikke er et tema i denne debatten? Kan det være som Eriksson (2003) fant i sin svenske studie at innen politikken finnes begrepet voldsutøvende menn, mens i barnefordelingssaker eksisterer nesten ikke begrepet.

Der begrepet likevel finnes, så kobles det ikke til posisjonen far. Videre må heller ikke voldsutøvende fedre i Sverige vise samarbeidsvilje eller innsikt i å skape trygge situasjoner for barnet under samvær. Med støtte i Eriksson (2003), finner man belegg for å si at det meste av bevisbyrden legges på mødrene.

Ved å innta en slik tilnærming til beskyttelse av barn som har vært utsatt for vold eller overgrep i barnefordelingssaker, risikerer man blant annet at barna eksponeres for nye voldshandlinger, bruk av barna som våpen fra voldsutøver, for skilsmisseriespresalier og direkte mishandling av voldsutsatte. I norsk rett finner vi ingen plass at voldsutøverens eget ansvar for volden blir tatt inn som argument i drøftingene. Ser man til utenlandsk rett, finner vi at det i flere andre land stilles krav til voldsutøver, før det overhodet blir aktuelt å gå i gang med samvær (BLD 2004-2005). Det er et stort paradoks når det etter hvert foreligger mye forskning omkring de skadevirkningene barn utsettes for, ikke bare av å være direkte utsatt for vold, men også som vitne. At man da ikke vektlegger voldsutøvers eget ansvar for volden er underlig. I Norge er det ingen krav om at voldsutøver verken må erkjenne ansvaret for volden eller være i behandling før samvær tar til. Det lengste vi kom til en beskrivelse av foreldres ansvar for omsorgssvikten var følgende sitat:

“den som skal føres tilsyn med må skjønne behovet” (Sakkyndig nr.2).

Bancroft & Silverman (2002) anbefaler en tilnærming til samvær, som også forutsetter at voldsutøveren ansvarliggjøres, og deltar på en seriøs måte i egne voldsprogrammer. Da kan voldsutøveren gradvis få mer normal kontakt med sine barn. De skisserer en tilnærming til “normalt” samvær som skjer gjennom flere trinn.

8.3 Implikasjoner for praksis

I de mest alvorlige voldstilfellene anbefales samvær under tilsyn på egne samværssenter. Dette vil kunne gi god trygghet og fullstendig overvåkning fordi det anses nødvendig for barnet og bostedsforeldre. Her vil en kunne oppnå formålet som er barnelovas intensjon om også å trygge bostedsforeldre. Bruk av samværssenter kan medføre at voldsutøver opplever det som et større inngrep enn slik tilsynsordningen fungerer i dag. I følge rundskriv *om samvær under tilsyn etter barnelova* (BLD Q-04/2011) gis Bufetat adgang til å utfylle pålegg

der domstolen ikke har fastsatt for eksempel tid og sted for samværet. Bufetat skal i disse tilfellene etter rådføring med både partene og tilsynsperson fastsette tid og sted.

Bruk av samværssenter har en økonomisk side som kanskje kan forklare hvorfor slike tilbud er lite brukt i Norge. Nettopp det kostnadmessige knyttet til tilsynsordningen ble drøftet i NOU (2008:9), der det presiseres at utvidelse av rammebetingelsene ikke må gå på bekostning av andre oppgaver hos Bufetat. Videre poengteres at tilsynet må utføres av utdannede veiledere som har særlig kompetanse til å møte utfordringene i den enkelte tilsynssak. Det gis åpning for at slektninger eller venner kan bistå som tilsynspersoner, men dette anbefales kun ved risiko for bortføring. Disse kan ikke forventes å bistå i mer krevende oppgaver Bancroft og Silverman (2002). En av bostedsforeldrene vi intervjuet i vår undersøkelse, fortalte om sine erfaringer med slekt og venner som tilsynspersoner. Hennes erfaringer var at de tok parti, brøt avtaler og lot gutten være alene være med overgriper. De hadde vanskelig for å tro det som var lagt til grunn i dommen, da dette ikke stemte overens med den kjennskap de hadde til far fra tidligere.

Hva med å opprette egne samværssenter hvor disse barna i trygge omgivelser kan ha samvær med en voldsutøvende far som er i behandling? Det er i Norge noen få slike samværssenter eller samværsteder, men de er lite brukt. Det har imidlertid ikke vært vanlig å bruke slike tiltak i Norge. Disse "samværssentrene" legger til rette for gode og innholdsrike samvær mellom barn og foreldre. De drives av profesjonelle som har kompetanse, både på å trygge barn og bidra til at foreldrene føler seg ivaretatt. Ut fra erfaring er vi kjent med at disse tiltakene brukes lite noe en kan stille seg spørrende til. Her vil barn og foreldre kunne få muligheter til å være sammen på en annen måte enn ved å tilbringe tiden sammen ute i det åpne rom. De ansatte i disse tiltakene bidrar også i å tilrettelegge ulike aktiviteter ut fra ønsker og behov hos barn og foreldre.

I følge departementet og Bufdir er det en økning i bruken av tilsyn under samvær etter barnelova § 43 tredje ledd (Vedlegg nr 7). Samtidig viser de til at begrunnelsene for å bruke tilsynsordningen oftest er på bakgrunn av langvarige foreldrekonflikter. Det er i forarbeidene vist til at bestemmelsen i barnelovas § 43 tredje ledd (1981) bør brukes med varsomhet. Det er angitt at den vil være mest aktuell i de tilfeller hvor ordinært samvær ikke vil være til barnets beste (BLD 2004-2005). Av de erfaringer som til nå er gjort, kan mye tyde på at domstolene benytter bestemmelsen i et relativt stort omfang (BLD 2008:9). Det er især ved utprøving

frem mot samvær uten tilsyn og frem mot samvær av vanlig omfang at bestemmelsen benyttes omfattende. Dette kan samsvare med de beskrivelser våre informanter også gir. Mye kan tyde på at domstolene har lettere for å anvende denne bestemmelsen i forhold til “utprøvingssamvær” enn de har for voldsutsatte barn.

En kan derfor bekymre seg for hvordan det vil bli for disse barna, hvis ordningen *utvides til 32 timer pr. år*. Det begrunnes i at vold underkommuniseres i rettssystemet og at barn som faktisk har vært utsatt for vold i familien, også vil kunne få 32 timer samvær med voldsutøver uten at dette er tatt opp og drøftet i rettens argumentasjon. Hvem skal identifisere disse barna hvis ikke sakkyndige som har særskilt fagkompetanse, klarer dette? Når vi i dag har kunnskaper om at vold i familien rammer mange barn, og samtidig har kunnskaper om de skadevirkninger barn påføres av vold i familien, er det bekymringsfullt å erfare hvor lite dette vektlegges av retten (Skjørten 2004). Er vold i familien fremdeles et område man ikke snakker om i rettslig forstand, til tross for at flere veiledere, forskrifter og andre forarbeider påpeker ansvaret til domstolene? Vi håper at lovgiver tar disse signalene på alvor i ferdigstillingen av arbeidet som ble påbegynt i NOU (2008:9), ved at tilsynsordningen blir grundig gjennomgått. Hvordan tenker lovgiver at tilsynsordningen skal bli fremover? Er det barneverntjenestene som på nytt skal bistå retten og utføre tilsynene? Vil det føre til tryggere samvær? Barn rammes på flere måter av vold, både indirekte som vitner, eller direkte hvor volden utøves mot dem. Det faktum at far eller stefar utsetter barnets mor for gjentatt vold, er å betrakte som alvorlig omsorgssvikt.

I NOU (2008:9) etterlyses systematisk kunnskap om hvordan ordningen fungerer for de barna som deltar. Et spørsmål som vi selv har blitt utfordret på, er hvordan man kan få tak i kunnskap om de konsekvenser ordningen får særlig for barna, men også deres foreldre. Gjennom vårt primære ønske om å kunne intervju barn og bostedsforeldre fikk vi erfare at det var svært vanskelig å finne aktuelle intervjuobjekter. En av advokatene vi kontaktet, viste stor velvillighet i å hjelpe oss med å skaffe informanter til intervju. Han kommenterte imidlertid at gruppen vi ønsket å snakke med, nok var lite tilgjengelig da de ofte var i en livssituasjon der de ”hadde nok med seg selv”. Det er mulig at en i et større prosjekt vil få lettere tilgang til denne gruppen, men det utfordrer også til å vurdere andre måter å skaffe informasjon på. I ordningen slik den eksisterer i dag, benyttes det i mange av sakene tilsynspersoner med faglig kompetanse som etter hvert vil opparbeide erfaring på dette området. Det ligger utenfor tilsynspersonenes plikt i dag å samtale med barna i etterkant av

samværet. Det gis likevel en åpning for at tilsynspersonen kan ha samtaler med barnet som en del av det administrative arbeidet (BLD Q-04/2011). En av våre intervjuede tilsynspersoner viser til samtale med et barn som fant sted i bilen da han kjørte barnet hjem til mor etter samvær. Etter hvert som barnet bygger opp en tryggere relasjon til tilsynspersonen, vil trolig også samtaler om samværet være naturlig for barnet. Slik vil det være mulig for tilsynspersonen å gjøre observasjoner av barnets reaksjoner, samt snakke om de opplevelser barnet har hatt i forbindelse med samværet. Dette gir en unik innfallspport til kunnskap om hvordan ordningen fungerer for barnet, i tillegg til foreldrenes oppfatninger om dette. Som vi tidligere har vært inne på, er det en økning i tallet på saker der Bufetat bistår med tilsynspersoner. Ressursbruken legger etter hvert beslag på mye fagkompetanse i Bufetat og Familievernet. Skulle det da ikke være mulig å utnytte denne kompetansen i større utstrekning enn det i dag legges opp til? At fagpersoner kan bistå i saker etter barneloven med vitneforklaringer som innbefatter omfattende observasjoner og gjerne samtaler med barnet, ville kunne styrke barnets rolle som aktør i egen sak. Dette uavhengig om det som kommer fram går i bostedsforelders eller samværsforelders favør. En av undersøkelsens bostedsforeldre uttrykker også et ønske om at tilsynspersonene blir hørt:

”Så jeg skulle også ønske at de andre tilsynspersonene som var med inne kunne blitt hørt. Hun siste som var med, og det var et ganske omfattende tilsyn. Hun har jo utdannelse hun også, men hun var jo ikke oppnevnt. Så skal hun heller ikke komme med noen tilbakemelding. Mens hun har en veldig klar oppfatning av hvordan gutten hadde det. Åssen det burde ha vært, men det er jo ikke noen å si det til”.
(Bostedsforelder nr 1)

Dette aktualiserer igjen spørsmålet om det burde skrives rapporter etter samvær. Vi stiller oss undrende til hvorfor det ikke skal nedtegnes noe fra tilsynsoppdragene. Er det fordi tilsyn som vilkår under samvær kun skal forstås som et kontrolltiltak, og dermed ses på som isolerte oppdrag fra gang til gang? Er det fordi det skal være bostedsforelders private sak å samle tilstrekkelig dokumentasjon til en eventuell ny rettslig behandling? Lovgiver har jo allerede bekreftet gjennom opprettelse av ordningen at tilsyn under samvær er et offentlig anliggende. Hva med å tenke helhetlig på barnets situasjon, og ikke ut fra fragmenterte ansvarsområder?

FNs barnekonvensjon artikkel 12 (1989) og barnelova § 31 (1981) handler begge om barnets rett til å uttale seg saker som omhandler de selv. Samtidig vises det i NOU (2008:9) manglende kunnskap om hvordan tilsynsordningen fungerer for barna. Barn sikres gjennom internasjonalt og nasjonalt lovverk, retten til å få informasjon og til å uttale seg i selve

beslutningsprosessen og forberedelsene til denne. Et spørsmål er om dette fungerer i praksis. Komiteen for barnets rettigheter har funnet det nødvendig å kommentere innholdet i FNs barnekonvensjons artikkel 12, da de er bekymret for kvaliteten av den praksis som utøves enkelte steder (FN 2009). Barneombudet (2004) går langt ved å si at i saker som omhandler barns samværssituasjon, må barnet ikke bare høres, men det må også komme frem hvordan barnet har dannet sine meninger. I dette ligger det at det kan være en fare for at foreldre kan påvirke synet på den andre forelder i negativ retning. Det som imidlertid ikke kommer frem, er en diskusjon om barnets rett til å uttale seg i ettertid. Har foreldrenes eller domstolens beslutninger fått det resultat som var forventet? Er målet for beslutningen oppnådd, eller er det grunn til å foreta nye drøftinger på bakgrunn av at konsekvensen av beslutningene kanskje viser seg ikke å være til barnets beste? Tør vi se nærmere på dette?

I FNs barnekonvensjon artikkel 3 (1989) og barnelova § 48 (1981) fremkommer det at bestemmelser omkring barn først og fremst skal innrettes etter det som er til barnets beste, noe som igjen ikke kan oppfylles uten at barnet har fått uttale seg (FN 2009). Verdien om det biologiske prinsipp står sterkt i Norge. Dette finner vi også igjen i de juridiske føringer. Også i saker der barn har vært utsatt for omsorgssvikt, vold og overgrep, ligger det som en grunnleggende verdi at det er til beste for barnet å ha kontakt med sine foreldre. I sin høringsuttale til NOU 2008:9 hevder Barneombudet (2004) at foreldres rett til å ha samvær med sine barn står for sterkt. Barneombudet mener videre at dersom retten til samvær var en rettighet kun for barnet, og ikke foreldrene, ville bevisbyrden for barnet minske i situasjoner der barnet ikke ønsker samvær.

Det stilles i liten grad spørsmål ved om alt samvær er bra for barn. Eriksson (2003) sier om dette, at det at barn ikke har godt å ha samvær med en voldsutøvende foreldre, ikke betyr at de ikke savner kontakten. Barns stilling som rettssubjekt kan illustreres av eksemplet nedenfor. En av de sakkyndige hadde en fundering der hun satte holdningen til barn som voldsoffer opp mot holdningen til voksne som voldsoffer:

“Men det er jo litt for å være litt polemisk, det er jo ingen voldsoffer som blir dømt til å ha samvær med voldtekmannen, for at det er godt for henne, men når det gjelder barn som er blitt utsatt for overgrep, fra en forelder, så sier på en måte retten, at det har rett til å ha samvær med forelderens sin, man gjør ikke noen unntak, for om det har vært utsatt for vold. Det synes jeg er feil i forhold til barna”. (Sakkyndig nr 3)

Når det gjelder voksne som flytter fra sin partner som har utsatt dem for vold, tenker vi imidlertid noe annerledes enn det vi ser i tenkningen omkring barn og deres behov for kontakt med sine foreldre. I slike tilfeller vil man gjerne råde vedkommende til å bryte kontakten med voldsutøver (Haugli og Havik 2010).

Eriksson (2003) hevder at noen fremholder at barnets samvær med voldsutøvende foreldre i seg selv medfører en slags bearbeiding av tidligere traumer og kan gi en mulighet for barnet til å få et realistisk bilde av den forelderen. Det kan se ut som om norsk rett har lagt seg på denne linjen ved at det preger de sakkyndiges tilnærming i barnefordelingssaker hvor det er mistanke om vold eller overgrep. En annen viktig del av utredninger i barnefordelingssaker der det er mistanke om vold eller overgrep er om mødrenes situasjon og mulighet for å ta seg godt nok av barna. Steinsvåg (2007) sier at en må stille seg spørsmålet om mor er så utslitt av volden at hun ikke evner å se barnas behov. Nøkkelen til hvordan selve samværet blir utformet ligger i sakkyndiges forhåndsvurderinger og rettens beslutninger og eventuelle vilkår. Bancroft & Silverman (2002) hevder at en ved utforming av en samværsordning bør tenke gjennom noen grunnleggende spørsmål. Det ene spørsmålet er om barnas relasjon til mor er bedret, mens det andre spørsmålet kan være; hvordan deres traumerelaterte symptomer har bedret seg.

Det kan være vanskelig å finne ut hvor mye et barn tåler av belastninger ved samvær. Noen reaksjoner må forventes, og kan heller ikke alltid relateres til at det har det som har foregått i selve samværsituasjonen. Reaksjoner i forbindelse med samvær kan også komme som følge av savn eller fordi det er lenge siden sist samvær. Bunkholdt (1996) hevder at mild grad av uro må kunne aksepteres, mens sterke reaksjoner av lang varighet ikke bør forekomme. Sterke reaksjoner nyanseres som aggresjon, utagering, tilbaketrekking og depressive eller psykosomatiske reaksjoner. Rød, Ekeland og Thuen (2008) fant slike reaksjoner hos barn som hadde vært utsatt for overgrep og som måtte gjennomføre samvær med overgriper senere. Tap av kontroll på tissing eller avføring regnes også som alvorlige reaksjoner.

Det settes klare regler for hvordan tilsynsordningen skal handtere saker ved manglende initiativ fra omsorgspersonene for å få tilsynet igangsatt (BLD Q-04/2011). Dette så vi også igjen i begge tilsynspersonenes uttalelser:

”Viss hun ikke vil samarbeide, og hun boikotter avtaler og sånne ting. Da springer ikke jeg etter henne. Da sender jeg saken fra meg”. (Tilsynsperson nr 2).

Dette var også i samsvar med de direktiver de hadde fått:

*”Dersom da noen ikke møter, så fikk jeg anmodning om at da bare skriver jeg et lite brev til partene og partenes advokat i kopi, ikke sant, om at den og den har ikke møtt til samvær da og da, og kanskje bare en begrunnelse som jeg fikk på telefonen, som jeg bare gjenga da i det brevet sånn at alle parter var orienterte om det”.
(Tilsynsperson nr. 1)*

Klart mandat synes å gjøre det lettere for den som skal utføre et oppdrag å ta beslutninger. Når det derimot kommer til situasjoner der det må vurderes hvor barnets tålegrense går, kan det være vanskelig å bestemme seg for om tilsynet bør avsluttes. Her kreves det spesifikk barnefaglig kunnskap i tillegg til besluttosomhet og av til også snarrådighet. Kunnskap om det enkelte barn er også helt nødvendig. Hvordan en kan sikre barnet i en kritisk situasjon gjennom å ta riktige beslutninger ut fra god kjennskap til saken og barnets ulike sider, kan for oss synes noe underlig ut fra de erfaringer vi har gjort oss i arbeidet med denne studien. Tilsynspersonene har nevnt at de ikke alltid får tilfredsstillende informasjon før de går i gang med oppdraget. I tillegg har de ikke anledning til å bruke mer enn en time på å bli kjent med barnet før de sammen treffer samværsforelder. Hvordan klarer de da å fange opp et barns signaler om at noe er galt? Noen må tørre ta ansvar for blant annet den lille gutten på akebrettet som apatisk trekkes med til sin far.

Vi har valgt å sette fokus på en *ny ordning* som vi etter hvert har begynt å se konsekvensene av. Etter det vi har erfart har det tatt en tid før den er blitt kjent både for de sakkyndige og for domstolen, noe en økende saksmengde kan tilsi. Tilsynsordningen kan hovedsakelig synes å bli benyttet i forhold til foreldre med store samværskonflikter. Ut fra både relevant forskning faglitteratur og våre informanter er det lite fokus på voldsutsatte barn rettsikkerhet under domstolens behandling av barnefordelingssaker med påstand om vold eller overgrep. Et nærliggende spørsmål blir da om tilsynsordningen ivaretar voldsutsatte barn eller “bare” de andre barna? Noe som gjorde oss nysgjerrige på tilsynsordningen, var blant annet forslaget i NOU (2008:9) om at ordningen var allerede tenkt utvidet før den egentlig var prøvd godt nok ut.

Lovforarbeidene sier noe om hvorfor tilsynsordningen er lagt til familievernet. Det handler blant annet om deres kompetanse i arbeid med voldsproblematikk i familier. Samtidig så ser vi nå av erfaringer, at tilsynsmyndigheten ikke liker ordningen og opplever den vanskelig og tidkrevende. Tilsynsperson nr. 2 og sakkyndig nr. 4 uttaler dette klarest. Erfaringene fra bostedsforeldre er at de lojalt følger opp en samværsordning de ser er vanskelig for deres barn. Samtidig ønsket begge at barneverntjenesten i deres tilfelle ikke hadde trukket seg ut. En problemstilling blir da om barn som får tilsyn under samvær etter barnelova (1981) har andre behov enn de barn som får tilsyn under samvær etter lov om barneverntjenester (1992)? Har ikke begge disse gruppene samme behov for beskyttelse? Det at ikke vold eller overgrep blir nevnt som argument i retten kan være dobbelttraumatiserende for disse barna (Bancroft & Silverman 2002).

Bør denne ordningen tilbake til barneverntjenesten i en kombinasjon med egne samværscenter? Barneverntjenesten har rutiner for rapportering, oppfølging og helhetlig tenkning omkring barn. Da bør kanskje samvær i de mest alvorlige sakene være hjemlet i barnevernsloven (1992) slik at barneverntjenesten på den måten får det fulle ansvaret. Samtidig har barnevernsloven strengere regler for å stille krav til eksempelvis en voldsutøvers eget bidrag til en samværsordning, blant annet ved at det ved tiltak etter barnevernsloven skal legges avgjørende vekt på at tiltaket skal være til barnets beste. Disse barna lever i og utsettes av samfunnet for omsorgssvikt, da vold underkommuniseres og vold og overgrep som argumenter er nesten fraværende i disse barnefordelingssaker. Dette støttes av litteraturen, som gjennom forskning viser at det er rettstilstanden i dag, på samme måte som det var før ordningen kom. Både sakkyndige og bostedsforeldre uttalte at de ønsket at barneverntjenesten skulle håndtere disse sakene. De mente at alvorligheten i sakene og den måten barneverntjenesten håndterer tilsyn under samvær på, ville sikret disse barna på en bedre måte gjennom rapportering, oppfølging og evaluering. På tross av at det behandles barnefordelingssaker der barn er blitt utsatt for alvorlige belastninger, vises det ikke ved at verken domstolene eller sakkyndige er hyppige meldere til barnevernet. Til orientering kan vi nevne at i 2009, ble det i Statistisk Sentralbyrå registrert 30135 påbegynte undersøkelsessaker, hvorav 1221, ca. 4 %, av sakene var meldt av kategorien andre offentlige instanser.

Barnevernsloven (1992) og barnelova (1981) regulerer begge foreldres utøving av sitt foreldreansvar. For å kunne gi en kort forklaring på hvilken forskjell som ligger i disse

lovverkene, kan det generelt sies at barnelova formulerer krav om hvordan barn i vårt samfunn ideelt sett bør ha det og hvordan foreldrene skal sikre barnet en god oppvekst. Barnevernsloven setter grenser for hva som er minimumskravet når det gjelder foreldres utøvelse av omsorg, samt minimumskrav i forhold til tilfredsstillelse av barnets behov. Ut ifra dette kan man si at barnevernsloven omhandler de tilfeller der omsorgsutøvelsen ligger på et nivå lavere enn det som beskrives i barnelova (1981). Det kan settes inn sanksjoner eller tiltak etter barnevernloven (1992) hvis foreldrene ikke oppfyller minstekravet, men hvis deres omsorgsutøvelse ligger over denne standarden kan det ikke sanksjoneres ut ifra barnevernsloven (Holgersen 2008).

Det går frem av NOU (2008), hva som er bakgrunnen for lovendringen som fremkommer i barnelovas § 43 tredje ledd (1981). Det vil si hva som er bakgrunnen for og intensjonen bak tilsyn under samvær etter barnelova § 43 tredje ledd (1981). Denne lovhjemmelen skal anvendes i de særskilte samværstilfeller hvor beskyttelse av barn mot vold eller overgrep, trygging av bostedsforeldre og barn og i saker hvor barnet aldri har truffet eller kjent forelderen. Tilsyn under samvær etter denne lovhjemmelen skal være et tiltak man kan anvende dersom alternativet er å nekte samvær helt. Ut ifra beskrivelsene til informantene kan det se ut til at den gruppen av barn som har foreldre med rus og / eller psykiatriproblematikk, kan være en gruppe som kan få trygghet og beskyttelse ved at det for en periode er tilsyn under samværene. Likedan kan gruppen av barn av foreldrene som har vært i langvarige konflikter, også være en gruppe som vil få god hjelp i en overgang av en tilsynsperson som kan veilede og bistå foreldrene i å bedre samarbeidet. Men, for gruppen av sårbare og utsatte barn som har levd i hjem hvor en av foreldrene eller annen nær omsorgsperson, har utsatt den andre for vold, så kan en stille spørsmål ved om tilsynsordningen har truffet riktig.

Alle informantgruppene var undrende til om de hadde forstått tilsynsordningens intensjon og formål riktig. Vi stilte oppfølgingsspørsmål i forhold til om de syntes tilsynsordningen fungerte bra. Følgende sitater illustrerer at det kan herske mye usikkerhet knyttet til om denne ordningen er fornuftig:

”han gikk fra 3 – 4 timers dagssamvær med tilsyn til samvær med overnatting annenhver helg, uten tilsyn. (Bostedsforeldre nr. 1 med barn på 3 år)
“men da mener jeg jo ikke at barnet blir mindre redd, barnet kan jo være like rett, jeg synes ikke noe om det” (Sakkyndig nr. 3).

Er det en slik ordning vi ønsker skal ivareta barn som har vært utsatt for eller vitne til vold i nære relasjoner? Har lovgiver tenkt grundig nok gjennom organiseringen av denne tilsynsordningen? Zeanah (2000) sier om dette at barn ikke må påtvinges samværsordninger de ikke er følelsesmessig klare for. En bør heller gå inn og hjelpe voldsutsatte mødre å re – etablere en trygg og god tilknytning til deres barn. En skulle tro at dommerne som på mange måter er de som skal utforme et mandat til den sakkyndige, ville være opptatt av at det i utredningen kartlegges om disse barna faktisk har vært utsatt for vold eller overgrep slik at de kan beskyttes og sikres mot nye overgrep ved eventuelle samvær. Slik det kan se ut som ordningen fungerer i dag blir arbeidet med å avdekke avventet til en ser barnets reaksjoner i etterkant. Dette kan likevel ikke forstås som at det vil være mulig å kartlegge alle tidligere belastninger hos barnet og de konsekvenser et vilkår om tilsyn under samvær vil medføre. Dette krever også utstrakt kompetanse hos tilsynsmyndigheten i forhold til de vurderinger som må gjøres i forbindelse den praktiske utførelse av tilsynet.

Som det fremkommer i lovens forarbeider, ble flere instanser vurdert før bestemmelsen falt ned på at tilsynsmyndigheten skulle tillegges Bufetat (BLD 2004-2005). Arbeidsgruppen gikk inn for at barnevernet skulle utøve tilsynet ut fra deres mangesidige erfaringer og kompetanse innen overgrep på barn. Da det likevel ikke ble besluttet, var dette begrunnet med den dobbeltrolle barnevernet ville kunne få i arbeidet med disse sakene. Det ble også pekt på den belastning som allerede ligger på barnevernet når skal utnevnes tilsynsførere i fosterhjem. I tillegg vises det til en rekke juridiske og praktiske problemstillinger en må ta stilling til dersom ansvaret for utøving av tilsyn blir pålagt barnevernet.

Vi vil ved avslutning av diskusjonen komme med noen refleksjoner. Den ene refleksjonen eller diskusjonen knytter seg til om en har tenkt grundig nok gjennom tilsynsordningen. Har forskningen omkring barn som lever med vold i nære relasjoner fått lovgiver til å forhaste seg med lage en ordning som er fragmentert og noe preget av fokus på foreldres rettigheter. Fra våre egne erfaringer fra barnevernsektoren vet vi at tilsyn under samvær tidligere var en oppgave som barneverntjenestene ble forespurt om å utføre. Da dette ikke var en lovpålagt oppgave, var det flere barneverntjenester som ikke tok på seg slike oppdrag. Har lovgiver, med de siste endringer, laget en ordning som barneverntjenestene likevel er den rette instansen til å utføre? For det første har barneverntjenesten opplærings og oppfølgingsrutiner for tilsynsførere til fosterbarn. Der skal det skrives rapporter, og samvær skal stoppes dersom det ikke er til barnets beste. Kan noe av dette brukes til å utarbeide et opplæringstilbud for de

som skal utøve tilsyn under samvær? For det andre synes ordningen noe fragmentert ved at domstolen er ivrig etter å få avgjort og sende ”stafettpinnen” videre til tilsynsmyndigheten for så å kunne avslutte det stykke arbeid som er domstolens ansvar. Noen tilsynspersoner som blir pålagt oppdraget med å utøve tilsynet, opplever at dette er en del av jobben sin de ikke liker eller de synes disse oppdragene ikke er riktige for dem. En av tilsynspersonene ga tydelig uttrykk for sin personlige opplevelse av sine oppdrag:

”jeg føler det er en .. slags drittjobb, i forhold til det at det krever tid og jeg har ikke så mye tid til sånne saker.. og så blir det veldig mye motvilje i personale til å ta det, og så blir det til at jeg tar det fordi jeg er leder , og da har jeg ikke noe valg”.

(Tilsynsperson nr 2)

Her trengs det også en grundigere gjennomgang eller evaluering av hvilke erfaringer tilsynspersoner sitter med og hva som hemmer deres motivasjon i disse oppdragene. For det tredje har vi en tilsynsordning der alle parter, med unntak av voldsutøver, blir ansvarliggjort. Barn og bostedsforeldre må innrette seg etter enten avtale eller dom uten at det stilles et eneste krav til voldsutøveren som kanskje er årsaken til hele tilsynet. Her vil vi støtte oss til Bancroft & Silverman (2002) som presiserer at tilsyn under samvær ikke bør være en norm før, etter at en voldsutøvende foreldre har fullført voldsbehandling. Denne behandlingen bør ta utgangspunktet i endring av både voldsutøvers atferd og holdninger.

9.0 KONKLUSJON

Det er ikke entydig at tilsyn under samvær slik det fremgår av barneloven § 43 tredje ledd (1981) er en hensiktsmessig ordning for de private partene den gjelder for. Vi har i vårt forskningsarbeid forsøkt å belyse noen sider av hvordan ordningen oppleves for enkelte involverte aktører. Våre informanter har fortalt om kunnskap, synspunkt og erfaringer knyttet til ordningen. I tillegg har vi fordypet oss i informativ og kunnskapsberikende litteratur. Det er med glede vi ser at det etter hvert er nyere litteratur tilgjengelig.

Ut fra de erfaringer vi har gjort gjennom vår studie, synes det å ligge et større potensiale i ordningen enn det som viser seg i praksis i dag. I de konkrete saker der det settes vilkår om tilsyn etter barnelova § 43 tredje ledd (1981) involveres flere instanser, som til sammen innehar bred fagkompetanse. Denne kompetansen synes imidlertid å utnyttes for dårlig. Det synes å være på det rene at skal det være noen mulighet for at tilsynsordningen skal fungere slik intensjonen er formulert, må det gjøres en større innsats for å gjøre ordningen kjent for de involverte instanser.

Bostedsforeldrenes erfaringer er viktige å bringe med videre. Spesielt deres opplevelse av å bli mistrodd når de forteller om vold, at det ikke stilles krav til voldsutøver og at barneverntjenesten burde ha ansvaret for tilsynsordningen, bør bli vektlagt i det videre arbeidet.

Vi mener det er behov for igjen å se nærmere på den argumentasjon som ble lagt til grunn for at ansvaret ikke ble lagt til barnevernet. For oss synes behovet for barnefaglig kompetanse og erfaring fra arbeid med barn tydelig. I tilsynsoppdrag der vold og overgrep har vært et tema kreves kompetanse på vurderinger og beslutninger om og for barn i akutte situasjoner. En skriftliggjøring av det som skjer under tilsyn, vil i tillegg til de momenter vi tidligere har omtalt, også kunne medvirke til en kvalitetssikring av det arbeidet som utøves i praksis. Om dette betyr at tilsynsmyndigheten legges til det kommunale eller statlige barnevernet, eller det opprettes egne samværsentre, er en diskusjon som må tas ut fra juridiske, etiske og praktiske problemstillinger. Dersom ansvaret for tilsynsordningen overføres til barnevernet i kommunal eller statlig regi, bør kombinasjonen med opprettelse av egne samværsentre vurderes.

Det er ikke fremkommet noe i vår undersøkelse som tilsier at verken departementet eller domstolene tilkjenner synspunkter knyttet til hva voldsutøver bør ha ansvaret for. I de saker

hvor det har vært vold bør det stilles krav om at voldsutøver er i gang med behandling før det gis samvær med barna. Vi håper at departementet i saksbehandlingen av NOU (2008:9) tar inn vilkår om at voldsutøver blant annet bør eller må være i behandling før samvær kan ta til.

Vi er forespurt av departementet og Barne-, familie og ungdomsdirektoratet om å få tilsendt denne masteroppgaven. Det synes vi er spennende. I forbindelse med evaluering av ordningen som departementet nå arbeider med, er det viktig igjen å minne om at barnets stemme må høres. Det at departementet har foretatt en grundigere saksbehandling av tilsynsordningen slutter vi oss til, da denne av hensyn til barna bør være bedre gjennomtenkt. Blant annet må domstolene må i større grad legge til rette for at barna blir hørt og tatt på alvor. En må tåle å høre og tro på deres historier. Samtidig må de tørre å innse at deres vurderinger og beslutninger kan slå feil. Samfunnet må ha mot til å stå løpet ut sammen med disse barna og deres foreldre. Først da kan vi med rette si at barnet står i fokus.

LITTERATURLISTE

Anstorp, T., Benum, K & Jakobsen, M (2007): Dissosiasjon og relasjonstraumer. Et temanummer i tidsskriftet fokus på familien nr. 4

Bancroft, L & Silverman, J.G (2002): *The batterer as parent*. Addressing the impact of domestic violence on family dynamics. Sage publications. Thousand oaks. London. New Dehli

Barnekonvensjonen (1989): FNs konvensjon om barnets rettigheter .Vedtatt av De forente nasjoner 20. november 1989. Ratifisert av Norge 8. januar 1991 Revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller

Barnelova (1981): *Lov om barn og foreldre*. Lov av 04. august 1981 nr 7.

Barnevernloven (1992): *Lov om barneverntjenester*. Lov av 17. juli 1992 nr. 100

Barne og likestillingsdepartementet (2003): NOU 2003:31: Retten til et liv uten vold – menns vold mot kvinner i nære relasjoner.

Barne og likestillingsdepartementet (2004): *Tiltak for å beskytte barn mot overgrep i saker etter barnevernloven*. Rapport, 24.03.2004.

Barne og likestillingsdepartementet (2005): *Om lov om endringer i barnelova mv.(omfang av samvær, styrking av meklingsordningen, tiltak for å beskytte barn mot overgrep, foreldreansvar etter dødsfall, tilbakebetaling av barnebidrag mv.)* Odelstingsproposisjon nr 103 (2004 – 2005)

Barne og likestillingsdepartementet (2005 – 2006): *Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om lov om endringer i barnelova mv. (omfang av samvær, styrking av meklingsordningen, tiltak for å beskytte barn mot overgrep, foreldreansvar etter dødsfall, tilbakebetaling av barnebidrag mv.)*

<http://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Odelstinget/2005-2006/inno-200506-035/?lvl=0>

Hentet 16.05.11

Barne og likestillingsdepartementet (2006): F07.12.2006 nr 1360. *Forskrift om nærare føresegner om oppnemning av tilsynsperson, utøving av tilsynet og godtgjering for dette.*
<http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20061207-1360.html> Hentet 13.05.2011

Barne og likestillingsdepartementet (2008): *Barnefordelingssaker der det er påstander om vold. Psykologfaglig informasjon til dommere, advokater og sakkyndig.* Informasjonshefte.
http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Veiledning%20og%20brosjyrer/2008/Info_barneford_saker_paastand_om_vold.pdf Hentet 02.05.2011

Barne og likestillingsdepartementet (2008): *Om lov om endringer i barnelova m.v. (flytting, delt bosted, samvær, vold, m.v.)* Ot.prp.nr 104
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/otprp/2008-2009/otprp-nr-104-2008-2009-.html?id=567744> Hentet 16.05.11

Barne og likestillingsdepartementet (2008): *Med barnet i fokus – en gjennomgang av barnelovens regler om foreldreansvar, bosted og samvær.* NOU 2008:9.

Barne og likestillingsdepartementet (2011): *Rundskriv om samvær under tilsyn etter barneloven*
<http://www.regjeringen.no/nn/dep/bld/Dokument/Rundskriv/2011/rundskriv-q-042011.html?id=634958> Hentet 16.05.11

Barnombudet (2004): Tiltak for å beskytte barn mot overgrep. Høring: ”Tiltak for å beskytte barn mot overgrep. Forslag om endring av barneloven m.v.” Sitert 11.11.2009
http://www.barneombudet.no/horingsutt6/2004/tiltak_for/

Barneombudet (2008): Samvær under tvang. Kronikk i Aftenposten 26.04.2005

Befring, E. (2007): *Forskningsmetode med etikk og statistikk.* Oslo: Det norske samlaget

- Berg, I. K. og Steiner, T. (2003): *Children`s Solution Work*. New York, London: W.W. Norton and Co.
- Borge, A. I. H. (2003): *Resiliens, Risiko og sunn utvikling*. Gyldendal Norsk forlag, Oslo.
- Borge, A. I. H. (2010): *Resiliens, Risiko og sunn utvikling*. 2.utg. Gyldendal Akademisk.
- Bowlby, J. (1973): *Separation: Anxiety & Anger*. Harmondsworth : Penguin
- Bowlby, J. (1988): *"A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory"*. Routledge. London.
- Braarud, H. og Raundalen, M. (2011): *Familievold og barns utvikling: Kunnskap fra forskning og praksis*. I: Heltne, U. og Steinsvåg, P. Ø. (2011): *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Universitetsforlaget.
- Broberg, A., Mothander, P. R., Granqvist, P., Ivarsson, T. (2008): *Anknytning i praktiken : Tillämpningar av anknytningsteorin*. Natur og kultur, Sverige.
- Buchbinder, E. & Eisikovits, Z. (2004). Reporting bad results: The ethical responsibility of presenting abused women´s parenting practices in a negative light. *Child and Family Social Work*, 9, 359-367.
- Bunkholdt, V.(1990): *Barnevernpsykologi*. Tano
- Bunkholdt, V.(2000): *Utviklingspsykologi*. Universitetsforlaget. 2. utg
- Cater, Å. K (2007): Pappas våld mot mamma – barns forståelse och komplexa offerskap. I: Eriksson, M (2007): *Barn som opplever våld*. Gothia Förlag.
- Domstolsadministrasjonen (2006): *Rettsmøter under saksforberedelsen i barnefordelingssaker*. Utgitt av Barne – og familiedepartementet og kompetanseutvalget for dommere.

Dyregrov, A. (2010): *Barn og traumer. En håndbok for foreldre og hjelpere*. Fagbokforlaget

Eriksen, I (2006). Voldsutsattes kvinners omsorg for barn. Bulletin 4 i prosjektet: ”*Barn som lever med vold i familien*”. Bulletinen finnes til nedlastning på Senter for Krisepsykologis og Alternativ til Volds nettsteder.

Eriksson, M (2003): *I skuggan av pappa – familjerätten och handteringen av fäders våld*. Førlags AB Gondolin

Eriksson, M. (2007): Fäders våld mot kvinnor och barns situation: interventioner på olika planeter? I: Eriksson, M. (2007):*Barn som upplever våld*. Nordisk forskning och praktik. Gothia Förlag.

Ekbrand, H (2001): “Mäns våld mot kvinnor i samband med separation.” I: *Kön og våld i Norden. Gender and violence in the Nordic Countries*. TemaNord 2002:545

Flendt, H. og Holst, L. (2000): *Hvem beskytter barnet? En debatbog om skilsmissebørn*. Kroghs Forlag A/S, Vejle

FNs Barnekonvensjon (1989):

<http://www.fn.no/FN-informasjon/Konvensjoner-og-erklæringer/Menneskerettigheter/FNs-konvensjon-om-barnets-rettigheter-Barnekonvensjonen> Hentet 15.05.2011

FN, komiteen for barnets rettigheter (2009): *Generell kommentar nr 12: Barnets rett til å bli hørt*. Konvensjonen om barnets rettigheter. Distr. generell CRC/C/GC/12, 20. juli 2009
<http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Barnets%20rettigheter/Generell%20kommentar%2012.pdf>

Fonagy, P. (1997): “Multiple voices vs meta – cognition: An attachment theory perspective.” *Journal of psychotherapy integration*.

Forsberg, H og Pösö, T (2007): Rädsla, förvirring, glädje - barnets position vid övervakat umgänge. I: Eriksson, M (2007): *Barn som upplever våld*, Nordisk forskning och praktik. Gothia Förlag

Gilje, N. og Grimen, H. (2004): Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Universitetsforlaget. Oslo

Grinde, T. og Bunkholt, V. (2004): *Nordisk barnevern. Terskelen for barneverntiltak og beslutningsprosessen ved bruk av tvang*. Oslo: NOVA Rapport Nr. 18.

Guneriussen, W. (1999): *Aktør, handling og struktur*. Tano Aschehoug. Nytt opplag i 2003.

Hammerlin, Y. (2002): "Den totalitære familie og dens volds- og maktformer". I: Råkil, M. (Red) (2002): *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Oslo. Universitetsforlaget.

Hansen, F. (2008): Feige hjelpere og glemte ban – rus og familieliv. Tidsskrift for Norsk Psykologforening, Vol 45, nr 10, 2008, s 1266-1267, sitert 11.11.2009

http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=60531&a=2&sok=1

Hatch, J.A. (2002): *Doing Qualitative Research in Educating Settings*. Albany: State University of New York Press.

Haugli, T og Havik, T (2010): *Samvær i barnevernssaker*. Universitetsforlaget. Oslo

Heltne, U. og Steinsvåg, P. Ø (2011): *Barn som lever med vold i familien*. Universitetsforlaget. Oslo

Holden, G. W., Stein, J. D., Ritchie, K. L., Harris, S. D., & Jouriles, E. N. (1998). Parenting behaviors and beliefs of battered woman. I G.W. Holden, R. Geffner, & E. N. Jouriles (Red.). *Children exposed to marital violence: Theory, research, and applied issues*. Washington, DC: APA

Holgensen, G. (2008): *Barnerett*. Høyskoleforlaget

Isdahl, P (2000): *Meningen med volden*. Kommuneforlaget. Oslo

Kelly, J.B. (1993): Current Research on Children`s Postdivorce Adjustment. *Family and Conciliation Courts Review*, vol 31, no.1

Kvale, S. (2006): *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Akademisk .

Kvillo, Ø. (2010): *Barn i risiko*. Gyldendal akademiske

Lassen, R og Larsen, M.Y (2005): Domstolsbehandling av barnefordelingssaker – er forlik det samme som forsoning? *Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*. Nr. 2 / 2005/ årgang nr. 3. Gyldendal akademiske

Liden, H. (2004): "Barns rettigheter – en realiserbar intensjon? " *Tidsskrift for velferdsforskning*, Vol. 7 Nr. 4 s. 196 – 212

Mc Gee, C. (2000): *Childhood experience of domestic violence*. Jessica Kingsley Publishers. London and Philadelphia.

Merrick, E. (1999): "An Exploration of Quality in Qualitative Research: Are "Reliability" and "Validity" Relevant? I M. Kopala og L. A. Suzuki, *Using Qualitative Methods in Psychology*. London: Sage Publications. pp 25-37

NESH (2006): Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi.

http://www.etikkom.no/no/FBIB/Introduksjon/Innforing-i-forskningsetikk/Humaniora-samfunnsfag-juss-og-teologi/#_Toc224706270 hentet 16.05.11

Parrot, L.G (1999): Men who batter: their perceptions regarding the impact of their violence on their children. Upublisert doktorgradsavhandling. California school of Professional Psychology, Alameda. Referert i Guille L (2004): Men who batter and their children: an integrated review. *Agression and Violent Behavior*. Vol 9 nr.2 s. 129 – 163.

Peled, E (2000): Parenting By Men Who Abuse Women: Issues and Dilemmas. *British Journal of Social Work*.

Postholm, M. B (2010): *Kvalitativ metode – en innføring i fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Universitetsforlaget.

Rejmer, A (2002): “Barnperspektiv och barnets bästa i tingsrätts handläggning av vårnadstvister.” I Svensk Juristtidning. Åttisjunde årgangen. Uppsala Iustus Förlag Aktiebolag.

Ringdal, K (2007): *Enhet og mangfold*. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode. Fagbokforlaget

Rygård, N. P (2006): *Børn og Unge med tilknytningsforstyrrelse* “Tidlig frustrasjon”. Håndbog i det praktiske arbejde 3 utgave 2 oplag. Forfatterforlaget.

Rød, P.A., Ekeland, T.J. og Thuen, F. (2008): Barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd: Problemforståelse og følelsesmessige reaksjoner. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 45, nr 5, s 555-562

Rønbeck, K., Hagen, T. og Haavind, H. (2010): Foreldreposisjoner i bevegelse: Fra fastlåst konflikt til utvidet omsorg og empati for egne barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 47, nummer 8, 2010, side 720-729
http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=119462&a=2

Schaffer, H.R. (2000): *Beslutninger om børn*. København: Hans Reitzels Forlag

Silverman, D. (2006) (3 ed.): *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. Thousand Oaks: Sage Publications

Skivenes, M. (2007): *Barnevernet i et komparativt perspektiv*. Prosjektbeskrivelse publisert 9.05.2007, sitert 19.04.2009.
http://forskningsradet.no/servlet/Satellite?c=Informasjonstekst&cid=1224698383855&pagen_ame=vfo%2FHovedsidemal

Skjørten, K. (1988): Når makt blir vold. En analyse av seksualisert vold i parforholdet. *K – serien* nr. 4. Oslo: Institutt for kriminologi

Skjørten, K. (2002): *Lov og rett mot familievold*. Pax Forlag A/S, Oslo

Skjørten, K (2004): Forståelse av overgrep i barnefordelingssaker. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål* 2004 nr. 3-4 s. 150-171. Gyldendal akademiske

Smith, V. (1997): Listening. I: Hargie, O. (red): *A handbook of communication skills*. London Routledge

Solberg, A. (2004): Hvordan forholder barna seg til vold i hjemmet? *Norges Barnevern*, nr 3. Årgang 81

Steinsvåg, P.Ø (2007): Få slut på våldet - om sikkerhetsarbeite för barn. I: Eriksson, M. (2007): *Barn som opplever våld*. Gothia Förlag.

Thagaard, T (2009): *Systematikk og innlevelse*. En innføring i kvalitativ metode. Fagbokforlaget.

Tjaden, P. og Thoennes, N. (2000): *Intimate Partner Violence*. Extent, nature and consequences of intimate partner violence. Wahington (DC): Departement of Justice (US); 2000. Publication No.

van der Kolk, B. A.(2005): *Developmental trauma disorder: Towards a rational diagnosis for children with complex trauma histories*. Justice Resource Institute. Boston
http://www.traumacenter.org/products/pdf_files/Preprint_Dev_Trauma_Disorder.pdf

Vatnar, S.K. B (2007): Utveckling av Familievernets insatser för barn. I: Eriksson, M. (2007): *Barn som opplever våld*. Gothia Forlag

Øverlien, C. 2010: *Barn som opplever vold i hjemmet – Kunnskapsstatus*. NKVTS
http://www.nkvts.no/tema/Sider/Barnsomopplevervoldihjemmet_Kunnskapsstatus.aspx

Zeanah, C. H jr. (2000): *Handbook of infant mental health*. The Guilford Press. New York – London.

Øvreeide, H (2009): *Samtaler med barn*. Høyskoleforlaget

Aadland, E. (1997): *"Og eg ser på deg..." Vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. Oslo: Universitetsforlaget

Vedlegg nr 1: Fremdrift og ansvarsfordeling

Gjøremål	Tidsperiode	Hovedansvarlig
Godkjenning av prosjektplan	27. april 2010/ 17. nov 2010	Mette og Kari Johanne
Innhenting/ tilskrivning av informanter	april - mai 2010	Mette og Kari Johanne
Teoridel: Rettslig utgangspunkt	august 2010- mai 2011	Kari Johanne
Teoridel: Barnefaglig kunnskap	august 2010- mai 2011	Kari Johanne
Teoridel: Vold og traume	august 2010- mai 2011	Mette
Gjennomføring av intervju	august – oktober 2010	Mette og Kari Johanne
Transkribering av intervju	november 2010 – februar 2011	Mette og Kari Johanne
Skrijving av metodedel	oktober 2010- mai 2011	Mette
Analyse og tolking av intervju	januar – april 2011	Mette og Kari Johanne
Ferdigstilling av masteroppgaven	mai 2011	Mette og Kari Johanne

Vedlegg nr 2: NSD- kvittering datert 27.04.2010

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 1
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Vår dato: 27.04.2010

Vår ref:24030 / 2 / RKH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 14.03.2010. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 26.04.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

24030

Behandlingsansvarlig

Daglig ansvarlig

Student

Tilsyn under samvær

Universitetet i Bergen, ved institusjonens øverste leder

Anette Christine Iversen

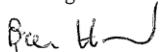
Mette Madsen

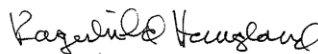
Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema,
http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Ragnhild Kise Haugland

Kontaktperson: Ragnhild Kise Haugland tlf: 55 58 83 34

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Mette Madsen, Sjølingstad, 4513 MANDAL

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tlf: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tlf: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tlf: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Vedlegg nr 3: Brev til advokater og familiekontor m/ brev til bostedsforeldre og samtykkeskjema

Til advokatkontor og familiekontor

Førde 2010

Forespørsel om hjelp til å skaffe informanter til intervju.

Undertegnede, Mette Madsen og Kari Johanne Ligtvor, er masterstudenter i barnevern ved Universitetet i Bergen, og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. I forbindelse med masteroppgaven, skal vi gjennomføre et forskningsarbeid med selvvalgt tema med relevans til fagfeltet barnevern. Tittelen for vår oppgave er: *"Tilsyn under samvær etter barnelovens § 43, 3 ledd. En kvalitativ studie om hvordan barn og bostedsforeldre opplever tilsynsordningen."*

For å komme i kontakt med personer vi kan intervju, henvender vi oss derfor til dere som har kjennskap til saker der det er idømt tilsyn under samvær etter barneloven § 43, 3. ledd. Vi ber dere om hjelp ved å viderefremme vår henvendelse til aktuelle kandidater som kan delta i intervju. Aktuelle kandidater vil være bostedsforeldre med barn i alderen 8 – 18 år.

Bostedsforelderens må ha daglig omsorg for barnet/ barna.

Vi skal undersøke hvilke kriterier retten legger til grunn ved fastsettelse av tilsyn, og hvordan barn og bostedsforeldrene opplever tilsynet. Med bostedsforelder menes den av foreldrene som har daglig omsorg for barnet. I tillegg til gransking av aktuell litteratur og lovarbeider, ønsker vi å intervju både barn og bostedsforeldre for å kartlegge om det gir dem den trygghet som intensjonen med tilsynet er ment å være.

Hvis det er noe dere lurer på kan dere ringe undertegnede, Madsen eller Ligtvor. Dere kan også kontakte vår veileder Anette Christine Iversen ved senter for barnevernstudier på telefonnr 55 58 98 94 eller e-post anette.iversen@psych.uib.no

Studien er vurdert av personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Vi ber om at brevene blir videreformidlet så snart som mulig.

På forhånd, takk for hjelpen.

Med vennlig hilsen

Mette Madsen

Sjølingstad

4513 Mandal

Mob.: 94 50 29 60

Kari Johanne Ligtvor

Wilhelm Buggesveg 6

6993 Høyanger

Mob.: 91 64 50 22

Vedlegg:

Kopi av brev til informantene, samtykke-erklæring og intervjuguide.

Frankerte konvolutter klare for utsending til aktuelle informanter.

Forespørsel om å delta i intervju

Undertegnede, Mette Madsen og Kari Johanne Ligtvor, er masterstudenter i barnevern ved Universitetet i Bergen, og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. I forbindelse med masteroppgaven, skal vi gjennomføre et forskningsarbeid med selvvalgt tema med relevans til fagfeltet barnevern. Tittelen for vår oppgave er: ”Tilsyn under samvær etter barnelovens § 43, 3 ledd. En kvalitativ studie om hvordan barn og bostedsforeldre opplever tilsynsordningen.” Vi ber derfor deg og ditt /dine barn om å delta i intervju. Vi kan også være åpne for å intervju bare en av dere, selv om den andre ikke ønsker å bli intervjuet.

Departementet etterlyser kunnskap om hvordan barn og bostedsforeldre opplever ordningen med tilsyn under samvær. Gjennom ditt og ditt barns bidrag kan vi få bedre innsikt i dette. Deres bidrag vil derfor være av stor nytte og interesse.

Innholdet i studien

Studien har to hovedformål. Ved å granske aktuell litteratur og lovarbeider, ønsker vi å undersøke hvilke kriterier retten legger til grunn ved fastsettelse av tilsyn. I tillegg ønsker vi å undersøke hvordan barn og bostedsforeldrene opplever tilsynet. Med bostedsforelder menes den av foreldrene som har daglig omsorg for barnet.

Innhenting, bearbeiding og oppbevaring av intervjumateriale

Vi ønsker å intervju 6 – 10 barn i alderen 8 -18 år, og deres bostedsforelder. Vi planlegger et intervju med bostedsforelder som vil vare ca. en time, og et intervju med barnet som vil være noe kortere. Vi blir sammen enige om tid og sted. Vedlagt følger intervjuguiden som inneholder hovedspørsmålene som stilles til barnet og bostedsforelder.

For å komme i kontakt med personer vi kan intervju, henvender vi oss til instanser som har kjennskap til saker /dommer der det er idømt tilsyn under samvær. Advokatkontor, familiekontor og barnevernstjenester er her aktuelle. Vi ber disse instansene om å videreformidle vår forespørsel til aktuelle kandidater for vårt intervju, uten at vi får opplysninger om hvem som forespørres før dere eventuelt samtykker til intervju.

For at vårt forskningsarbeid skal kunne kvalitetssikres og etterprøves av våre sensorer, vil det være nødvendig å ta intervjuet opp på lydbånd. Lydbåndet skal ikke inneholde navn eller personopplysninger som kan knyttes til den intervjuedes identitet. For å holde intervjuene fra hverandre vil de kodes med for eksempel ”Intervju nr 1,2,3...” Etter intervjuet vil vi skrive av lydbåndopptaket i anonymisert form. Intervjuene vil bli bearbeidet og sammenfattet og inngå som en del av vår masteroppgave. Som forskere har vi taushetsplikt. Alle opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. Instanser som har videreformidlet dette brevet til dere, vil ikke få informasjon om dere deltar, ikke deltar eller eventuelt trekker samtykke til deltagelse underveis. Alle intervjuopptak slettes når prosjektet er avsluttet.

Frivillig deltagelse

Å delta i dette prosjektet er frivillig, og dere har når som helst mulighet for å trekke dere underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom dere skulle ønske å trekke dere, vil naturligvis alt materiale om dere bli slettet/ makulert. Dersom dere har lyst til å være med på intervjuet, er det fint om dere skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til oss **så snart som mulig, og innen 28.juni 2010.**

Vår prosjektansvarlige ved Universitetet i Bergen er Anett Christine Iversen ved Senter for barnevernstudier. Hun kan nåes på telefonnr 55 58 98 94 eller e-post anette.iversen@psych.uib.no. Vår eksterne veileder på masteroppgaven er Per Arne Rød ved Høgskolen i Bergen.

Hvis det ellers er noe dere lurer på kan dere ringe enten Mette på 94 50 29 60 eller Kari Johanne på 91 64 50 22.

Studien er vurdert av personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen

Mette Madsen
Sjølingstad
4513 Mandal

Kari Johanne Ligtvor
Wilhelm Buggesveg 6
6993 Høyanger

Vedlegg: Intervjuguide og Samtykke erklæring

INTERVJUGUIDE

INTERVJU AV BOSTEDSFORELDRE

- Kan du kort skissere hvilket omfang og hvor lenge denne ordningen har vart i deres tilfelle?
- Hvordan forbereder du barnet ditt på samvær?
- Har barnet ditt vist reaksjoner i forbindelse med samværene?
- Hvor godt kjenner tilsynsfører saken?
- Hvordan ble tilsynsfører introdusert for bostedsforelder og barnet?
- Hvordan synes du ordningen fungerer for barnet ditt?
- Hvordan synes du ordningen fungerer for deg?
- Ønsker du fortsatt at tilsynsfører skal være tilstede under samvær?

INTERVJU AV BARN

- Vet du hvorfor det er tilsynsfører med under samvær med mor/far?
- Hva synes du om at det er med en tilsynsfører under samværene?
- Hvordan ble du kjent med tilsynsfører?
- Hvem hjelper deg viss noe er vanskelig før/ under/ etter samvær?
- Vet du hva du skal gjøre, viss det skjer noe som ikke er bra under samvær?
- Vet tilsynsfører hva han eller hun skal gjøre da?
- Ønsker du fortsatt ha med tilsynsfører under samvær?

Vedlegg nr 4: Brev til sakkyndige og tilsynspersoner m/ samtykkeskjema

Til aktuelle informanter til vår masteroppgave

Førde 21.12.2010

Forespørsel om å delta i intervju

Undertegnede, Mette Madsen og Kari Johanne Ligtvor, er masterstudenter i barnevern ved Universitetet i Bergen, og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. I forbindelse med masteroppgaven, skal vi gjennomføre et forskningsarbeid med selvvalgt tema med relevans til fagfeltet barnevern. Tittelen for vår oppgave er: *”Tilsyn under samvær etter barnelovens § 43, 3 ledd. Intensjoner og erfaringer.*

Hvordan fungerer tilsyn under samvær etter barnelovens § 43, 3.ledd, sett i lys av sakkyndiges forhåndsvurderinger, og erfaringer fra bostedsforeldre og tilsynsførere .”

Vi ber deg derfor om å delta i intervju. Gjennom ditt bidrag kan vi få bedre innsikt i dette. Deres bidrag vil derfor være av stor nytte og interesse.

Innholdet i studien

Studien har to hovedformål. Ved å granske aktuell litteratur og lovarbeider, ønsker vi å undersøke hvilke kriterier retten legger til grunn ved fastsettelse av tilsyn. Ved å intervju sakkyndige som kan tilrå tilsyn under samvær, kan vi få et innblikk i hvordan grunnlaget for slik anbefaling blir lagt. I tillegg ønsker vi å undersøke hvordan bostedsforeldre og de som utøver tilsynet opplever ordningen. Med bostedsforelder menes den av foreldrene som har daglig omsorg for barnet.

Innhenting, bearbeiding og oppbevaring av intervjumateriale

Vi ønsker å intervju 2-3 bostedsforeldre, 2-3 tilsynsførere og 5 sakkyndige. Vi planlegger et intervju som vil vare ca. en time. Vi blir sammen enige om tid og sted. Vedlagt følger intervjuguiden som inneholder hovedspørsmålene som stilles til barnet og bostedsforelderen. For å komme i kontakt med bostedsforeldre vi kan intervju, henvender vi oss til instanser som har kjennskap til saker /dommer der det er idømt tilsyn under samvær. Advokatkontor, familiekontor og barnevernstjenester er her aktuelle. Vi ber disse instansene om å videreformidle vår forespørsel til aktuelle kandidater for vårt intervju, uten at vi får opplysninger om hvem som forespørres før dere eventuelt samtykker til intervju. For å få

tilgang til tilsynspersoner og sakkyndige, blir det tatt kontakt direkte med personer som vil gjennom vårt arbeid i barnevernet kjenner til har denne type oppgaver.

For at vårt forskningsarbeid skal kunne kvalitetssikres og etterprøves av våre sensorer, vil det være nødvendig å ta intervjuet opp på lydbånd. Lydbåndet skal ikke inneholde navn eller personopplysninger som kan knyttes til den intervjuedes identitet. For å holde intervjuene fra hverandre vil de kodes med for eksempel ”Intervju nr 1,2,3...” Etter intervjuet vil vi skrive av lydbåndopptaket i anonymisert form. Intervjuene vil bli bearbeidet og sammenfattet og inngå som en del av vår masteroppgave. Som forskere har vi taushetsplikt. Alle opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne identifiseres i den ferdige oppgaven. Da antall saker etter denne bestemmelse er begrenset, vil det heller ikke komme frem hvor disse intervjuene er tatt og hvor sakene kommer fra. Eventuelle instanser som har videreformidlet dette brevet til dere, vil ikke få informasjon om dere deltar, ikke deltar eller eventuelt trekker samtykke til deltagelse underveis. Alle intervjuopptak slettes når prosjektet er avsluttet.

Frivillig deltagelse

Å delta i dette prosjektet er frivillig, og dere har når som helst mulighet for å trekke dere underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom dere skulle ønske å trekke dere, vil naturligvis alt materiale om dere bli slettet/ makulert. Dersom dere har lyst til å være med på intervjuet, er det fint om dere skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til oss **så snart som mulig**.

Vår prosjektansvarlige ved Universitetet i Bergen er Anett Christine Iversen ved Senter for barnevernstudier. Hun kan nåes på telefonnr 55 58 98 94 eller e-post anette.iversen@psych.uib.no . Vår eksterne veileder på masteroppgaven er Per Arne Rød ved Høgskolen i Bergen.

Hvis det ellers er noe dere lurer på kan dere ringe enten Mette på 94 50 29 60 eller Kari Johanne på 91 64 50 22.

Studien er vurdert av personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen

Mette Madsen
Sjølingstad

Kari Johanne Ligtvor
Wilhelm Buggesveg 6

4513 Mandal

6993 Høyanger

Vedlegg: Intervjuguide og Samtykke erklæring

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg samtykker til deltagelse i intervju til bruk i Mette Madsen og Kari Johanne Ligtvor sin masteroppgave i barnevern ved Universitetet i Bergen. Tittel for oppgaven er:

”Tilsyn under samvær etter barnelovens § 43, 3 ledd. Intensjoner og erfaringer.

Hvordan fungerer tilsyn under samvær etter barnelovens § 43, 3.ledd, sett i lys av sakkyndiges forhåndsvurderinger, og erfaringer fra bostedsforeldre og tilsynsførere .”

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er kjent med at å delta i dette prosjektet er frivillig, og vi når som helst har mulighet for å trekke oss underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere.

Jeg ønsker å stille til intervju :

Signatur

Telefonnr

Samtykkeerklæringen sendes til : Mette Madsen
Sjølingstad
4513 Mandal

INTERVJU AV BOSTEDSFORELDRE

- Kan du kort skissere hvilket omfang og hvor lenge denne ordningen har vart i deres tilfelle?
- Hvordan forbereder du barnet ditt på samvær?
- Har barnet ditt vist reaksjoner i forbindelse med samværene?
- Hvor godt kjenner tilsynspersonen saken?
- Hvordan ble tilsynspersonen introdusert for bostedsforelder og barnet?
- Hvordan synes du ordningen fungerer for barnet ditt?
- Hvordan synes du ordningen fungerer for deg?
- Ønsker du fortsatt at tilsynspersonen skal være tilstede under samvær?

INTERVJU AV TILSYNSPERSONER

- Hvor mange oppdrag har du hatt?
 - Bakgrunn for dommen
 - Fra hvem fikk du oppdraget?
 - Kjenner du intensjonen med tilsynsordningen?
 - Ble det skrevet rapporter fra samværene?
- Hvilket omfang hadde de ulike oppdragene?
 - Saker over tid, erfaring
- Hva bestod oppdraget av?
- Hvilken informasjon fikk du om oppdraget, og fra hvem?
 - Hvordan ble du introdusert for bostedsforelder og barnet?
 - Hvor mange ganger traff du barnet før samværet, opplevde du at det var tilstrekkelig for at barnet skulle bli trygg på deg?
- Hvis det oppstod en situasjon under samvær, hvilke handlingsalternativer oppfattet du lå i oppdraget?
- Hvordan synes du at ordningen har fungert for bostedsforelder og barnet?
- Hvordan synes du ordningen har fungert for deg?

- Har du noen andre kommentarer til ordningen? Hvordan opplever du tilsynsordningen generelt?

INTERVJU AV SAKKYNDIGE

- Hvor mange ganger har du hatt slike oppdrag for retten?
- Hvor godt kjenner du intensjonen med tilsynsførerordningen?
 - (Ikke fast oppfølging, lite kontroll, ikke krav til kompetanse)
 - Manglende retningslinjer om hvordan tilsynsførere skal bli kjent med saken og barnet (eks. tilsyn etter barnevernloven)
 - Hva tenker du om at det er slik?
- Hvilke kriterier legger du til grunn når du anbefaler tilsyn?
 - Tenker du at tilsynsførere i slike saker bør inneha en spesiell kompetanse og krav til særlig oppfølging?
 - Tenker du at bostedsforelderen og barnet bør ha en særlig oppfølging?

Vedlegg nr 6: Oppdatert NSD kvittering

VS: Prosjektnr: 24030. Tilsyn under samvær etter barnelovens § 43, 3 ledd; intensjon og erfaringer.

Fra: Anne-Mette Somby [mailto:anne-mette.somby@nsd.uib.no]
Sendt: 17. november 2010 13:20
Til: Mette Madsen
Emne: Prosjektnr: 24030. Tilsyn under samvær etter barnelovens § 43, 3 ledd; intensjon og erfaringer.

Viser til endringsmelding mottatt 26. oktober 2010.

Vi har registrert følgende endringer:
Tittel er endret til: Tilsyn under samvær etter barnelovens § 43, 3 ledd; intensjon og erfaringer. Ny problemstilling er: Hvordan fungerer tilsyn under samvær etter barnelovens § 43, 3 ledd sett i lys av sakkyndiges forhåndsvurderinger, og erfaringer fra bostedsforeldre og tilsynsførere.

Endringen medfører også at barn ikke inngår i utvalget, og at utvalget endres til å inkludere tilsynsførere og sakkyndige. I den forbindelse minner ombudet om at utvalget har taushetsplikt, og at det ikke må framkomme opplysninger om 3. person.

Ombudet kan ikke se at endringene medfører nye vurderinger av prosjektet, jf. vårt brev med kommentarer 27.4.2010.

Ombudet minner likevel om følgende forutsetninger for registrering av intervjuer :

"Det gjøres lydopptak av intervju, men lydopptakene lagres ikke på PC. Intervjutranskripsjonene vil være anonyme, jf. telefonsamtale med Mette Madsen 26. april 2010. Vi minner om at anonyme opplysninger er opplysninger som det ikke er mulig å føre tilbake til enkeltpersoner, hverken direkte (via for eksempel navn eller fødselsnummer eller referanse til slike opplysninger) eller indirekte (via sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som navn på bosted, kjønn, alder, utdanning eller lignende)."

Ta kontakt dersom noe er uklart.

--

Anne-Mette Somby
Rådgiver

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
Personvernombud for forskning
Harald Hårfagres gate 29, 5007 BERGEN

Tlf. direkte: (+47) 55 58 25 83
Tlf. sentral: (+47) 55 58 21 17

Faks: (+47) 55 58 96 50

Email: Anne-Mette Somby@nsd.uib.no

Internettadresse www.nsd.uib.no/personvern

Vedlegg nr 7: Mail fra Annicken Bjarøy Tollan, Bufetat

From: annicken.bjaroy.tollan@bufetat.no
To: mimmi.mads@hotmail.com
Date: Fri, 6 May 2011 10:31:11 +0200
Subject: SV: Vedr henvendelse gjeldende tilsyn under samvær
Hei

Dette er antall saker vi har rapportert til direktoratet:

2007: Totalt 17
2008: Totalt 5
2009: Totalt 25
2010: Totalt 23

Per i dag har vi 22 saker løpende. Noen av disse sakene er løpende fra tidligere år.

Tallene viser antall saker hvor det ble oppnevnt tilsynsutøver – ikke antall henvendelser.

Min erfaring er at hovedtyngden av sakene dreier seg om samarbeidsproblemer. Bakgrunnen for begjæringene er ofte midlertidige rettsforlik, hvor retten i tillegg utformer pålegg om at Bufetat skal føre tilsyn. Det opplyses i liten grad fra retten hva problematikken består i.

Med hilsen
Annicken Bjarøy Tollan
seniorrådgiver

Team fagutvikling, jus og forvaltning

Barne-, ungdoms- og familieetaten
Region sør
Regionkontoret
Tlf: 466 18 000
Fax: 33 36 83 11
Dir. tlf: 466 18 312
www.bufetat.no

Fra: Mette Madsen [mailto:mimmi.mads@hotmail.com]
Sendt: 4. mai 2011 22:29
Til: Annicken Bjarøy Tollan
Emne: Vedr henvendelse gjeldende tilsyn under samvær

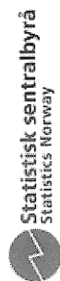
Hei
Jeg viser til telefonsamtale tirsdag 03.05.11 ang spørsmål om antall saker som Bufetat har hatt om tilsyn under samvær. Samt spørsmål omkring hva som er saksforholdene i de sakene som har vært oversendt fra domstolene.

Jeg oppfattet at det slik at antall saker knyttet til tilsynsordningen er økende med 20 saker pr mai 2011, mot 29 saker i 2010 for region Sør. Jeg forsto det slik at hovedtyngden av de sakene som oversendes fra domstolene handler om store samværskonflikter, hvor domstolene gir Bufetat pålegg om tilsyn, oftest i form av rettsforlik.

Dersom dette er i overensstemmelse med det vi snakket om, er det fint om du bekrefter dette på mail.

Mvh Mette Madsen

Tabell 14 Undersøkingssaker påbyrja av barnevernet, etter innhaldet i meldinga og kven som melde saka. 1997-2009

Barnevern

14 Undersøkingssaker påbyrja av barnevernet, etter innhaldet i meldinga og kven som melde saka. 1997-2009

Saka er meldt av ¹	Innhaldet i meldinga					
	Undersøkingssaker påbyrja ²	Omsorgsvikt/ mishandling	Tilhøva i heimen	Åtferdsavvik hos barnet	Anna	Uppgitt
1997	15 761	3 177	7 761	2 849	3 886	387
1998	16 047	2 999	8 311	3 082	3 754	151
1999	17 059	3 328	8 746	3 514	3 961	70
2000	17 545	3 305	9 152	3 557	3 906	107
2001	18 655	3 523	10 002	3 716	4 017	69
2002	19 201	4 017	10 545	3 493	3 856	20
2003	20 096	4 441	10 944	3 474	4 337	25
2004	21 335	4 778	11 612	3 767	4 322	11
2005	21 316	4 646	11 721	3 906	4 096	4
2006	23 459	5 446	12 845	4 210	4 381	8
2007	25 098	5 866	13 851	4 197	4 527	28
2008	27 850	6 512	15 732	4 595	4 914	18
2009	30 135	7 424	16 774	4 464	5 969	1
Barnet sjølv	465	136	282	32	90	0
Mor/far/foresatte	4 750	478	2 841	919	1 146	0
Familie for øvrig	941	294	626	47	137	0
Naboer	747	234	488	53	77	0
Barnevernstenesta	3 669	1 086	2 329	310	582	0
Sosialkontortenesita	810	161	566	26	145	0
Barnevernsvakt	1 979	648	1 024	242	332	0
Politi/lensmann	3 541	796	1 445	744	883	0
Barnehage	1 274	482	667	163	184	0
Helsetasjon/skulehelsetjeneste	1 708	408	1 073	152	325	0

Tabell 14 Undersøkingssaker påbyrja av barnevernet, etter innhaldet i meldinga og kven som melde saka. 1997-2009

Saka er meldt av ¹	Undersøkingssaker påbyrja ²	Innhaldet i meldinga				Uoppgått
		Omsorgsvikt/mishandling	Tilhøva i heimen	Atferdsavvik hos barnet	Anna	
Skule	4 118	1 027	1 950	1 292	681	1
Pedagogisk/psykologisk teneste(PPT)	253	44	154	89	35	0
Psykisk helsevern for barn og unge/psykisk helsevern for voksne	1 396	304	891	221	224	0
Lege/sjukehus	1 486	354	910	102	325	0
Asylmottak/UDI/Innvandrermyndighet	535	73	151	52	311	0
Krisesenter	177	80	88	5	35	0
Utekontakt/Fritidsklubb	92	23	43	29	6	0
Frivillige organisasjonar/ idrettslag	56	18	30	9	5	0
Andre offentlege instansar	1 221	304	734	102	289	0
Andre	2 363	862	1 375	136	398	0
Uoppgått	3	0	1	1	1	0

¹ Saka kan vere meldt av fleire instansar. Summen av kven som har meldt saka er difor større enn undersøkingar i alt.

² Barna er rekna med ein gong for kvar kommune som har påbyrja undersøkingssak.

Standardtegn i tabeller

2010 © Statistisk sentralbyrå

Vedlegg nr 9: Mail fra departementet om tall på tilsynssaker

Tilsyn under samvær, barneloven § 43, 3.ledd:

Regionene	2009	2010	(2011, hittil)
nord:	9	8	4
midt	11	3	3, 1 iverksatt
vest	2	12	
sør	25	23	9
øst	58	64	
totalt:	105	110	

From: berit.eikeset@bufdir.no
To: mimmi.mads@hotmail.com
Date: Wed, 18 May 2011 14:04:24 +0200
Subject: SV: Henvendelse gjeldende tilsynsordning etter barnelova

Hei

Dette har tatt tid – men er her svar fra de fem regionene i Bufetat. Jeg vet at region sør har svart deg direkte.

Det er en spennende oppgave dere utfører, og vi er svært interessert i hva dere kommer fram til. Vi håper at oppgaven kan sendes oss etter hvert, og vi hører veldig gjerne fra dere.

Oppdraget tilsyn under samvær er en svært alvorlig oppgave som vi og regionkontorene er svært opptatt av. Utfordringene er mange, og mulige forbedringer er veldig viktige.

*Vennlig hilsen
Berit Eikeset*

Seniorrådgiver – seksjon for familie og oppvekst
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)
Tlf 4661 5000

Fra: Mette Madsen [mailto:mimmi.mads@hotmail.com]
Sendt: 4. mai 2011 22:41
Til: Berit Eikeset
Emne: Henvendelse gjeldende tilsynsordning etter barnelova

Hei

Jeg viser til telefonsamtale tidligere i dag med forespørsel om saksantall som Bufetat har fått oversendt fra domstolene på landsbasis når det gjelder tilsynssaker.

Som kort nevnt i telefonsamtalen så skriver jeg og en medstudent masteroppgaver med følgende tema; tilsyn under samvær, sett i lys av sakkyndiges forhåndsvurderinger, og erfaringer fra bostedsforeldre og tilsynspersoner. Vi skal levere oppgaven 20 mai. Vi har intervjuet 2 bostedsforeldre, 2 tilsynspersoner og 6 sakkyndige. Vi har vært ute etter sakkyndiges kjennskap til både intensjonen med tilsynsordningen, samt kjennskapet til dens praktiske fungering. Vi har spurt etter hvilke kriterier de legger til grunn hos både voksne og barn, når de anbefaler tilsyn. Vi har vært ute etter bostedsforeldrenes erfaringer med tilsynsordningen, spesielt knyttet til barnas reaksjoner, og den oppfølgingen bostedsforeldrene og barna får. Tilsynspersonenes erfaringer er forespurt, og deres synspunktet både på ordningen og reaksjoner til barna.

Vi er begge ansatt i barnevernsektoren, og har gjennom hele studien hatt fokus på de barnefordelingsakene hvor det er mistanke eller påstand om vold eller overgrep. Det er disse barnas erfaringer med tilsynsordningen vi var ute etter. Vi visste fra litteraturen at vold og overgrep som argumenter i barnefordelingsaker, er fraværende, og det opplever stemmer. De sakkyndiges fokus er på rus, psykiatri og alvorlige foreldrekonflikter. De har vært lite opptatt av vold og overgrep.

Vi har gjort oss noen tanker rundt denne ordningen, sett i forhold til innholdet i NOU 2008:9. Vi hadde derfor forventninger til at denne skulle bli ferdig saksbehandlet før endelig innlevering, men har forstått på Trude Sveen i BLD, at så ikke vil skje. De tankene vi har er om denne ordningen bør tilbake til barneverntjenesten, men at det bør være en lovendring som medfører at samvær i de mest alvorligste barnefordelingssakene bør være hjemlet i barnevernloven, slik at barneverntjenesten får et helhetlig ansvar for hele oppfølgingen.

Det hadde vært fint om vi kunne få tall på hvor mange slike saker det har vært i 2009 og 2010. Jeg skjønner at etter siste rundskriv (04 - 2011) som klarlegger rammene bedre, så har det vært en veldig økning, både i forhold til at ordningen er blitt bedre kjent, men kanskje også at rammene er blitt presisert.

Vi har nok blitt overrasket over hvor lite kunnskap domstolene, sakkyndige og tilsynspersonene har til denne ordningen, som vi synes er svært viktig som beskyttende tiltak for blant annet voldsutsatte barn.

Vi imøteser ditt svar

Mvh Mette Madsen og Kari Johanne Ligtvor